T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

KİTLELERİN AFYONU FUTBOLUN LATİN AMERİKA EDEBİYATINDAKİ YANKILARI

Yüksek Lisans Tezi

Gülşah PİLPİL YÖNEY

Ankara - 2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

KİTLELERİN AFYONU FUTBOLUN LATİN AMERİKA EDEBİYATINDAKİ YANKILARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet Necati KUTLU

Gülşah PİLPİL YÖNEY

Ankara - 2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATLARI
(İSPANYOL DİLİ VE EDEBİYATI)
ANABİLİM DALI

KİTLELERİN AFYONU FUTBOLUN LATİN AMERİKA EDEBİYATINDAKİ YANKILARI

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet Necati KUTLU

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Ertuğrul ÖNALP	.....
Prof. Dr. Mehmet Necati KUTLU	.....
Yrd. Doç. Dr. Gülseren HALICI	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/20…)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

……

İmzası

……

İÇİNDEKİLER i
ÖNSÖZ iii
GİRİŞ iv

I. FUTBOLUN TARİHİ VE DİĞER TOPLUMSAL ALANLARLA İLİŞKİSİ 1
1. 1. Futbolun Tarihsel Gelişimi 1
1. 1. 1. Futbolun Ortaya Çıkışı 1
1. 1. 2. Latin Amerika'da Futbol 14
1. 2. Latin Amerika'da Futbolun Sosyo - Kültürel Varlığı 23
1. 2. 1. Popüler Kültür Örneği Olarak Futbol 23
1. 2. 2. Kitlelerin Afyonu Futbol 30
1. 2. 3. Latin Amerika'da Futbol Algısı 34
1. 3. Futbol ve Din 46
1. 3. 1. Latin Amerika'da Futbol: XXI. Yüzyılın Laik Dini 46
1. 3. 2. Tanrılaştırılanlar: Kurumlar, Futbolcular 51
1.4. Futbol ve Politika 58
1.5. Futbolun Ekonomi Politiği 68

II. FUTBOL VE EDEBİYAT 73

2. 1 Futbol ve Edebiyat İlişkisinin Başlangıcı 73
2. 2. Latin Amerika'da Futbol Edebiyatı 89
2. 3. Futbol Edebiyatı Türleri 102
2. 3. 1. Düzyazı 106
2. 3. 1. 1. Roman 112
2. 3. 1. 2. Hikaye 115
2. 3. 1. 3. Deneme 129
2. 3. 1. 4. Tiyatro 138
2. 3. 2. Şiir 139

2. 4. Futbol Edebiyatının Biçimsel ve İçeriksel Özellikleri 142
2. 4. 1. Esse Est Percipi: Jorge Luis Borges – Adolfo Bioy Casares 143
2. 4. 2. El Juramento: Gabriel García Márquez 149
2. 4. 3. Vieja, Creo Que Tu Hijo La Cagó: Jorge Valdano 155
2. 4. 4. Juan Polti, Half-Back: Horacio Quiroga 162
2. 4. 5. Puntero Izquierdo: Mario Benedetti 168
2. 4. 6. Obdulio: Eduardo Galeano 175

2. 5. Futbol Edebiyatına Yönelik Eleştiriler 180

SONUÇ 189
ÖZET 193
ABSTRACT 195
KAYNAKÇA
EKLER

ÖNSÖZ

Sorunsalını belirleme aşamasında üzerinde uzun süre düşünerek karar vermiş olduğum bu tez çalışması ülkemizde günümüze değin futbol üzerine yapılan çalışmaların futbol tekniği, kültürü ve ekonomi politiği hakkında olması, edebiyata yansımış boyutuna ise hiç değinilmemiş olmasından dolayı bir ilk olacağı için önemlidir. Ayrıca Latin Amerika coğrafyasına ilişkin bilgiler çoğunlukla siyasi ve ekonomiktir, futbol kültürüne ilişkin ise sosyolojik değerlendirmelerin ötesine gidilememiştir. Bu bağlamda gerçekleştirecek olduğum bu çalışma ile ülkemizin akademik dünyasına da Latin Amerika'ya ilişkin yeni bir boyut kazandırabilmeyi umut ediyorum.

Öncelikle bu çalışmanın hazırlanması sırasındaki değerlendirmeleri, yönlendirmeleri ve desteği için öğrencilik hayatım ve Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi'ndeki çalışma sürem boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Mehmet Necati Kutlu'ya teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmanın her aşamasını defalarca tartışarak hayat boyu yaptığı gibi benim için yeni bakış açıları sunan en büyük destekçim amcam Ali Pilpil'e başarabileceğime bazen benden daha fazla inandığı için; canım aileme destek ve anlayışlarını benden esirgemedikleri için; sevgili eşim Deniz Yöney'e kendisinden çaldığım zamanlara rağmen bana gösterdiği sevgi ve anlayışla bu zor dönemi daha kolay atlatmamı sağladığı için sonsuz teşekkürler.

GİRİŞ

Latin Amerika[*] olarak adlandırılan coğrafyada yaşanan futbol kültürünün bu bölgenin yazarlarının eserlerine konu olması edebiyat içinde yeni bir alt türün ortaya çıktığının göstergesidir. Diğer türlere yönelik yapılmış biçim ve içerik analizlerinin henüz bir edebî alt tür olarak adından söz edilmeyen bu türde gerçekleştirilmemiş olması bu çalışmanın kuramsal problemidir. Tüm toplumu etkisi altına alan futbolun toplumsal olayların aynası olan edebiyata yansımasının nasıl olduğu ise çalışmanın toplumsal problemi olarak ele alınacaktır. Gerçekleştirilecek bu çalışmaya temel olacak araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

I. Futbol ve kültür arasındaki ilişki nedir?

II. Futbol kültürünün edebiyat alnına yansıması nasıldır?

III. Futbol edebiyatı nedir?

IV. Latin Amerika coğrafyasında bu edebiyatın doğmasına neden olan etkenler nelerdir?

V. Latin Amerika'daki futbol edebiyatının öncü yazarları kimlerdir?

VI. Verilen eserlerin tür dağılımı nasıldır?

VII. Türün biçimsel ve içeriksel özellikleri nelerdir?

Bu tez çalışmasının amacı, kitlelerin afyonu futbolun Latin Amerika edebiyatına nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için öncelikle futbolun

[*] Latin Amerika, Amerika Birleşik devletlerinin güneyinde bulunan Latin (İspanyolca ve Portekizce) dillerinin konuşulduğu ülkeleri içine alan, 21 milyon kilometrelik coğrafi bir alanı, yaklaşık 525 milyon nüfusu bulunan ve 33 ülkeyi temsil eden bir bölgedir.

sosyolojik, tarihi, politik ve ekonomik yönleri değerlendirilerek toplumdaki ifadesi saptanacak, örnek eserlerin analizi çerçevesinde biçimsel ve içeriksel özellikleri belirlenerek futbol edebiyatının varlığından söz edilip edilemeyeceği ortaya konacaktır.

Niteliksel yöntem kullanılarak gerçekleştirilecek olan bu çalışma için kütüphane ve arşiv kaynakları araştırılarak yapılan literatür taramasında bir alt tür olarak Latin Amerika Futbol Edebiyatı'nı irdeleyen Türkçe kaynağa rastlanmamıştır. Konuyu ele alan tek İspanyolca kaynak ise Raúl Pérez Torres'in[*] derlediği *Futbol y Literatura (Futbol ve Edebiyat)* adlı çalışmadır. Fakat bu eser alt türün çıkış noktasına, öncü yazarlarına, tür tasnifine ve özelliklerine ilişkin herhangi bir bilgi içermemektedir. Yapılan taramalar sonucunda, daha önce bu konu üzerine yapılmış herhangi bir akademik çalışmaya rastlanmadığı için de bu tez çalışmasında konuya ilişkin olarak ortaya konan pek çok fikir bireysel saptamalarım olacaktır.

Çalışmanın tür tasnifi yapılırken her bir edebî türün belli başlı örnekleri kronolojik sıralama çerçevesinde sunulacaktır. Kaynaklara ulaşma konusunda yaşadığım sıkıntı dolayısıyla internet aracılığıyla ulaşabildiğim altı futbol öyküsü üzerinden edebî tür analizi yapılacaktır.

[*] Raúl Pérez Torres (1941, Ekvator) ülkesinin en tanınmış roman ve hikaye yazarlarından biridir. Gazetecilik kimliği de olan Torres kaleme aldığı çeşitli türdeki eserlerinin yanı sıra siyasete ve futbola olan ilgisini de yazdığı denemeler ve derlediği antolojiler ile ortaya koymuştur.

I. FUTBOLUN TARİHİ VE DİĞER TOPLUMSAL ALANLARLA İLİŞKİSİ

1. 1. Futbolun Tarihsel Gelişimi

1. 1. 1. Futbolun Ortaya Çıkışı

Basit bir ayaktopu oyunundan, güç sembolüne, milli kimliğe, çağdaş bir dine, halkın afyonuna ve neticede profesyonelliğe taşınan, uzun ve hareketli bir geçmişe sahip futbolun tarihini anlatmak bu sporu kronolojik bir düzlemde ele almak değil, onu üreten insan yaşamındaki yeriyle açıklamaya çalışmaktır. Futbol tüm dünyayı etkisine almış, içine girdiği her toplumda yeni bir tarih yazmış ve bu toplumlar tarafından ilk defa kendi ülkesinde doğmuşçasına benimsenmiş ve öznelleşmiş kitlesel bir tutkudur.

Futbolun nasıl incelenmesi gerektiğine dair yöntemsel ve içeriksel unsurları "Futbolun İncelenmesi" adlı makalesinde irdeleyen Prof. Dr. İrfan Erdoğan bu sporun tarihte ortaya çıkış gereksinimlerini şu sözleriyle tanımlamaktadır: "Futbol dahil herhangi bir insan faaliyetinin tarihinde, öncelikli olan, neyin hangi tarihte çıktığını bulmak değildir; önemli olan, hangi insan gereksiniminden kaynaklandığı, kimin gereksinimine yanıt verdiği, amacının ve aranan sonuçlarının ne olduğudur. Futbol, bir yerlerde birilerinin günlük yaşamlarını sürdürmeleri sırasında ortaya çıkan gereksinimi karşılamak için çıkmıştır. Bu gereksinim, bir grubun kendini gerçekleştirmesiyle ilgili olabileceği gibi gruplar ve geniş toplumsal yapılar arasındaki ilişkisel bir gereksinim de olabilir. Bu gereksinim bir başarıyı kutlamayla ilgili olabileceği gibi, bir ilişkiye

başlangıç veya sonuçlandırma, bir egemenliği perçinleme, bir yönetimsel yapıyı yeniden üretme, metafizik güçlerle ilişki kurma ve yürütme ile ilgili bir gereksinim olabilir. Futbol gibi bir faaliyete gereksinim olarak rekabet, savaş, mücadele, yarış, grup veya sınıf farklılığı yaratma ve tutma, savaşa hazırlık, futbol faaliyeti yoluyla beceri geliştirmeyle başka faaliyetlerde başarılı olma, sınıfsal farklılığı ve ilişkileri yeniden üretme, ruhban/teolojik gücün kendini ve gücünü yeniden üretmesi, eğlence ve futbol adı altında 'sirk ve ekmek', 'böl, birbirine düşür ve yönet' politikalarını gerçekleştirme, ticari çıkar sağlama gibi birçok neden verilebilir."[1] Erdoğan'ın kendisinin de makalesinde değinmiş olduğu gibi sınırlı sayıdaki tarihsel kanıtlar böylesine bir değerlendirmenin tam olarak gerçekleştirilmesini mümkün kılmamaktadır. Futbol oynandığı her çağda ve toplumda halkları etkileyen önemli bir insan pratiği olmuş ancak çok fazla kayıt altına alınamamıştır.

Çalışmanın bu bölümünde futbolun hangi toplumlarda ortaya çıktığı, ne amaçla gerçekleştirildiği, kurallarının ne olduğu, oyucular, oyun mekanı ve araçları gibi öğeler ele alınarak tarihsel gelişimi değerlendirilecektir.

Futbolla ilgili literatürde futbolun M.Ö. 5000-2500 arasında Çin'de ve benzer tarihlerde Mısır'da başladığı belirtilmektedir. Ayakla vurarak Çin'de oynanan bu oyuna Tsu Chu denmektedir. Tsu 'ayakla vurma' anlamına gelmektedir. Chu ise 'içerisi (tüy veya hayvan kılıyla) doldurulmuş deri top' demektir. Oyunda amaç ayakla topu 30-40

[1] İrfan Erdoğan, "Futbolun İncelenmesi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Gazi Üniversitesi, Sayı 26, Kış – Bahar, 2008, s. 10.

cm çapındaki ağla örülü bir deliğe sokmaktır. Futbol anlamına gelen Tsu Chu oyunu için gereksinimin ne olduğu, nasıl ve neden ortaya çıktığı belli değildir. "Anlatılara göre, tipik olarak imparatorun doğum gününü kutlamada oynanmaktaydı. Dolayısıyla, egemen güç için kutlama gereksinimini gideren bir oyun karakterini taşımaktaydı."[2] sözleriyle Erdoğan, ortaya çıktığı coğrafyada bu spora niçin gerek duyulduğunu belirtmektedir. Günümüzde pek çok gereksinime cevap veren futbol, başladığı noktadan yıllar geçtikçe insan vücudu ve kondisyonu, strateji geliştirme, örgütlenme gibi etkileri fark edilmiş olmalı ki törensel bir araçtan askeri bir araca dönüşmüştür.

"M.Ö. 2500 yılında Çin İmparatoru Huany-Ti'nin çeviklik talimi için askerlerine iki direk arasından geçirilerek bir top ile oynattığı eski Çin kaynaklarında belirtilmektedir. Çinliler bu oyuna ts'u kü adını vermişlerdir. Bu kelime ayakla oynamak anlamına gelmektedir. Yaklaşık on'ar kişiden oluşan iki takım dört köşeli bir oyun sahasında başlangıçta içi tüy dolu masif bir topu, bambu direklerinden yapılmış ve fileyle örülmüş olan yaklaşık beş metre yüksekliğindeki bir kaleye sokmaya çalışırdı."[3] Sosyolog Ahmet Talimciler'in *Sporun Sosyolojisi, Sosyolojinin Sporu* kitabında askeri bir idman olarak bahsedilen futbolun bu özellikleri göz önüne alındığında bugünkü futbol ile oyuncu sayısının yakınlığı, sınırları belirlenmiş bir kaleye sahip olması bakımından benzerlik göstermektedir.

[2] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 11.
[3] Ahmet Talimciler, *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporu*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 100 - 101.

Günümüzde bir eğlence mecrası olarak varlığını sürdüren ve oynamak için de basit bir top ve alan gerektiren futbolun ortaya çıktığı coğrafyada devletin ve askerin kullanımına sunulduğu görülmektedir. "Çin askeri el-kitapları Tsu Chu'nun askerlerin fiziki eğitiminde kullanıldığını anlatmaktadır. Qin (Tsin) Hanedanlığı (M. Ö. 221- M. S. 207) ve Han Hanedanlığı (M. Ö. 206 – M. S. 220) sırasında yoğun bir şekilde oynandığı rapor edilmektedir. Tsu Chu oyununun çeşitli biçimleri geliştirilmiştir. Bunların bilinenleri arasında topu yere düşürmeden havada tutma (yukarıda tutma stili) ve askeri eğitim sırasında bir oyuncu topu deliğe sokmaya çalışırken 3-4 oyuncunun ona hücum etmesi (gladyatör stili) vardır."[4] Kuralları belirlenmiş bugünün futbolunda ise stilleri belirleyen yıldız futbolculardır, stilleriyle öne çıkan futbolcuların uluslararası kabul görmüş futbol kuralları üzerinden geliştirdikleri vuruş teknikleri stil olarak kaydedilmektedir ve neticede tüm dünyada kabul gören tek bir stil mevcuttur; FIFA stili. "Zaman içerisinde her hanedanlıkta biraz daha gelişen bu etkinliğin varlığına dair pek çok kanıtı barındırır Çin kaynakları. Milattan önce yapılmış bazı anıtlardaki rölyeflerde ve milattan sonra yapılmış bazı kabartmalarda görüldüğü gibi Ming Hanedanı'na mensup Çinliler bugün Adidas'ın ürettiği toplara benzeyen toplarla oynamaktadırlar."[5]

Çin'de farklı tarihlerde farklı hanedanların döneminde çeşitlilik göstererek gelişen futbolun başka ülkelere hangi yollarla geçtiği ya da her bir coğrafyada bağımsız olarak mı ortaya çıktığı konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. "Futbol tarihiyle ilgili kayıtlar incelendiğinde, bu sporun Çin'den sonra Mısır ve Japonya'ya geçtiği

[4] İrfan Erdoğan, a. g. .e., s. 12.
[5] Eduardo Galeano, *Gölgede ve Güneşte Futbol*, çev. Ertuğrul Önalp, M. Necati Kutlu, Can Yayınları, İstanbul, 2008, s. 41.

görülür. Mısır'daki kalıntılarda (Beni-Hasan mezarlığındaki boyama) futbolun M.Ö.2500 yıllarında var olduğuna işaret eden boyamalar, nesneler ve yazılar bulunmuştur. Top oyunlarının amacının firavunlar için yapılan dinsel eğlenceler olduğu veya belli tanrılar için yapıldığı tahmin edilmektedir. Mısır'da Mereruka mezarlarındaki duvar resimlerinde çeşitli futbolcu figürlerinin yanısıra ayakla top oynayan insan şekillerine de rastlanmaktadır. Hatta Mısır'ın kurak iklimi, bu toplardan bir kısmının günümüze kadar ulaşmasını da sağlamıştır. Kahire, Berlin ve Londra müzelerinde örnekleri bulunan bu topların 7,5 cm çapında, deriden veya sık dokunmuş ketenden yapılmış ve zikzak dikişlerle dikilmiş, içleri kepek ve yosun kurusu gibi maddelerle doldurulmuş olduğu görülmektedir. Bunlar, yaklaşık 2500 yıl önceden kalmadır. Kayıtlara göre, Japonya'da futbolun ilk biçimine M.Ö.1004'de rastlanır. Japonya'da M.S. 300-600 yıllarında çıkıp yaygınlaşan 'Kemari' oyunu bilinir. Bu oyun Tsu Chu'nun topu havada tutma biçimine benzemektedir. Ağaçlarla sınırlanmış dikdörtgen sahada oynanan oyunda, talaşla doldurulmuş 20-25 cm çapındaki topu yere düşürmeden havada 10-12 oyuncu paslaşmaktadırlar. Bir yarış yok, paslaşma ve yetenek vardır. Tsu Chu oyununda olduğu gibi bu oyun da aşağı tabakalara yayılmış ve 10 - 16. yüzyılda Japonya'da en yaygın oyun olmuştur. Günümüzde hala oynanmaktadır."[6] Bugün sadece turistik gösteri amacıyla geleneksel kıyafetler içinde sergilenen oyunun geçmişte rahipler tarafından oynandığı bilinmektedir.

Amerika kıtasında nasıl ortaya çıktığı bilinmese de futbol çeşitli gereksinimlerden doğmuştur, 'top oyunu' olarak bilinmiş ancak dönemin uygarlıklarında

[6] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 12.

hiçbir zaman eğlence amacıyla oynanmamıştır. "Aztek medeniyetinde futbol oyununa M. S. 1500'lerde rastlanmaktadır. Azteklerden de diğer yerlere yayılmıştır. Meksika'da futbol kutsal oyun olarak nitelenmektedir. Oyun hem izleyici futbolu, hem astrolojik inceleme hem de siyasal girişim olarak betimlenmektedir. Bu çağlarda soylular tarafından oynanan kralların yarış / rekabet oyunuydu. Oynayanlar ve seyirciler için laik ve dinsel anlamı vardı."[7] Dinsel ve yeniden güç yaratma amacına hizmet eden top oyunu oynanış biçimi bakımından günümüzdeki pek çok oyundan özellikler taşır. "Azteklerin oynadıkları 'tlachtli' adlı oyun tenis, futbol ve basketbolun karışımı gibiydi. Ellerin ve ayakların kullanımının yasak olduğu oyunda kaybeden takımın kaptanı kurban edilmekteydi".[8] Güneyden kuzeye tüm Amerika kıtası belli dönemlerde top oyunu oynamıştır. Ancak bazı bölgelerde oyunun hangi tarihlerde oynandığına ilişkin yeterli bilgiye ulaşılamamıştır. "Eskimolarda 'Aqsaqtuk' (buzda futbol) adlı futbolun ne zaman başladığı bilinmemektedir. Alaska'da ve Kanada'da oynanan 'buzda futbol' ile ilgili Inuit mitolojilerinde ve efsanelerinde belirtilen inanca göre ölülerin ruhları, mors'un başının top olarak kullanıldığı bir ebedi oyunun oynandığı kuzey ışıklarına doğru seyahat ederler. Oyunu değişen sayıda iki takım oynar. Maçta şarkılar da söylenir. Maç sonrasında herkes cemaat iglosunda kutlama yapar. Amerikan yerlilerinin de ne zaman futbol oynadıkları bilinmemektedir. İngilizlerin Amerika'yı sömürgeleştirmesi ve Kızılderilileri köle alması ve kültürlerini yok etmesi sonucunda, oynadıkları futbol da

[7] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 13.
[8] http://www.monografias.com/trabajos47/evolucion-futbol/evolucion-futbol.shtml, (13.09.2011).

unutulmuştur."[9] Böylece bugün modern futbolun beşiği sayılan İngiltere o dönemde oynanan futbolun ortadan kaybolmasına neden olmuştur.

Dönemlerinin en büyük uygarlıklarından Roma ve Yunan İmparatorlukları'nda da top oyunlarına rastlanmaktadır. "Yunanlılardaki oyunda takımda 12 kişi bulunuyordu ve rugbyde olduğu gibi el de kullanılıyordu. Romalılar Yunanlılardan bu oyunu aldılar ve değiştirdiler. 'Harpastum' adını verdikleri oyun günümüz futbolunun öncüsü olarak nitelenir. (Resim-1) Modern futbolun ne zaman, nerede doğduğu hakkında da çeşitli iddialar ileri sürülür. Milattan sonra Roma'da özellikle askerler arasında oynanan Harpastum'un bugünkü modern futbolun esasını teşkil ettiği ve Romalıların bu oyunu Yunanlıların 'Episkyres' adlı oyunlarından esinlenerek ortaya çıkardıkları söylenir. Ancak Harpastum'un eski Yunanca'da 'el topu' anlamına geldiği ve bundan da bu oyunun hem elle, hem de ayakla oynanan bir oyun olabileceği düşünülür. Pilla, Follis veya Pagonica adı verilen, içi hava veya kuştüyü ile doldurulmuş toplarla oynanan bu oyunun sayı bakımından eşit iki takım arasında oynandığı; amacın bu topu, karşı takımın oyuncuları tarafından savunulan sahaya geçirilmesi olduğu bilinmektedir. Bu oyunda iki takımın da amacı, önce topu kapmak, sonra da el ve ayak vuruşlarıyla bunu rakip takımın savunduğu alana sokmaktır. Bu amaca ulaşabilmek için iki tarafın da en sert hareketlerden dahi kaçınmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumda Harpatsum'un futboldan çok rugbi (ya da Amerikan futbolu) ile bir benzerliği olabileceği düşünülür."[10]

[9] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 13.
[10] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 14.

Uruguaylı yazar Eduardo Galeano (1940 - …) ise *Gölgede ve Güneşte Futbol* adlı kitabında ayaktopunun Romalılardaki varlığını şu sözleriyle açıklar: "Milattan beş yüzyıl önceye ait bir Helen mezarının mermerinde bir adam topa diziyle vururken görülüyor. Antifanes'in komedilerinde bunu ortaya koyan parçalar var: 'Uzun top, kısa pas, ileriye uzatılan top' gibi. Söylenene göre, İmparator Jül Sezar her iki ayağını da ustalıkla kullanıyordu. Neron ise yalnızca birini kullanabiliyordu. Kesin olarak bildiğimiz, İsa ve havarileri çarmıhta eziyet çekerek ölürken, Romalıların futbola oldukça benzeyen bir oyunu oynadıklarıdır."[11] Romalılar ve Yunanlılarda imparatorluktan halka uzanan ve eğlence gereksimini karşılayan bir takım oyunu olarak var olmuştur futbol.

Orta Asya Türkleri'nin "tepük" (tepmek, tekmelemek anlamında kullanılan bir sözcük) adı verilen bir oyunu oynadıkları Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügat-it Türk eserinde belirtilmektedir. "Ayasofya Kütüphanesi'nde 3029 numarada kayıtlı "Tarih-i Timur" adlı eserde de Timur döneminde Türklerin, içi havayla doldurulmuş kuzu postundan yapılma toplarla oynadıkları; bu oyunda topa elle dokunmanın ve çizgiden dışarı çıkmanın yasak olduğu yazılıdır ve Timur'un bu oyunu askerlerine bir çeviklik talimi için yaptırdığı kaydedilmektedir."[12] (Resim-2) "Türklerde XI. Yüzyılda, çeşitli oyunların oynandığı özel bir yer bulunmakta ve bu yere oyun oynanan yer veya oynanacak yer anlamında 'oynagu yer' denilmektedir. Şüphesiz bugünün stadyumu ve diğer spor sahaları ile mukayese edilememekle beraber, böyle özel bir yerin bulunması,

[11] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 41.
[12] Ahmet Talimciler, a. g. e., s. 101.

devrin sosyal hayatında çeşitli oyunlarla spora verilen önemi belirtmesi açısından ilgi çekicidir. Tarihi gelişimi bu şekilde olan top oyunu, Osmanlı sarayında da oynanmıştır. Osmanlı padişahlarına ait ruznamelerden (günlüklerden) öğrendiğimize göre oyunun adı 'alay topu oyunu' dur."[13] Osmanlı döneminde Müslümanlara yasaklanmış ve sadece gayrimüslimlerce oynanmasına izin verilen bir oyun olmuştur. "Türkiye'ye futbol, tütün ve pamuk ticaretiyle uğraşan ve 19.yy'ın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'na gelip, belli başlı ticaret limanlarındaki kentlere yerleşen İngilizler tarafından getirilmiştir. Önce kendi aralarında takım kurup futbol oynayan İngilizler, daha sonra bu 'ayak oyununu' Türk komşularına da tanıtmışlardır."[14]

Eski çağlarda futbolun kimler tarafından oynanacağını o toplumda bu oyunun algılanış biçimi belirlemekteydi. Dinî bir ritüelken bir imparatorun buna dahil olması imkansızdı, fakat savaş ve güç gösterisi olarak yansıyorsa topluma, o zaman hükümdarlar baş sırada yer almaktaydı.

Harpastum adlı oyun Romalılar tarafından önce Fransa'ya ardından da tüm Avrupa ülkelerine yayılmıştır. "19. yüzyıla kadar Bretagne ve Picardie bölgelerinde yaygın olarak oynanan bu halk oyunun geçmişi kırsal ve endüstri öncesi toplumun geleneklerine dayanmaktadır. Oynanış tarzına bakıldığında, nasıl ortaya çıktığı belli olmayan, dinsel ve kiliseye dayalı bir boyutu olduğu da anlaşılmaktadır. 'La Soule' iki komşu köyün gençlerini ya da aynı cemaatin bekarları ile yeni evlilerini karşı karşıya

[13] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, *Futbolun Anatomisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006, s. 17.
[14] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 14.

getiriyordu. Soylular bu oyunu ara sıra oynarlardı. Örneğin Ronsard'ı bu oyuna II. Henri alıştırmıştı. Taraflar içine ot, talaş vs. doldurulmuş ya da sorgun ağacından yapılmış bir tür top olan soule'ü rakip takıma karşı hareket ettirmeye çalışırlardı. Oyunun kesin kuralları yoktu. Esnek, yazılı kurallara dayanmayan ve yalnızca geleneğin meşru kıldığı bu uygulamalar son derece yavaş bir gelişim gösteriyordu. Katılımcıların sayısı, oyunun süresi hatta oyun sahasının sınırları kesin olarak belirlenmemişti."[15] (Resim-3)

"Eski Yunanlılar, Romalılar ve Spartalılar tarafından ordu saflarında çeviklik idmanı olarak benimsenen ayaktopu oyununun İngiltere'ye Roma lejyonerleri tarafından götürüldüğü söylenmektedir. Fransızlar bu oyunun Normanlar tarafından İngiltere'ye geçirildiğini iddia ederken, İngilizler de ayaktopu oyunun kendileri tarafından icat edilmiş milli sporları olduğu tezini savunmaktadırlar. Ancak ortada kesin olarak bilinen bir gerçek varsa XII. yüzyıldan itibaren ayaktopu oyununun İngiltere adalarında son derece yaygın bir şekilde oynandığıdır."[16] Tarihi bilgiler futbolun başlangıcının M.Ö. 5000'ler olduğunu gösterirken, M. S. XII. yüzyılda yeni keşfedilmiş olması mümkün görünmemektedir. XII. yüzyılda futbol oyunu İngiltere'de öylesine bir rekabet havası yaratmıştır ki, 1314 yılında II. Edward bu gürültülü ayaktakımı oyununu, 'tanrının izin vermediği birçok kötülüğe neden olan, büyük topların peşinde koşularak yapılan mücadele' olarak niteleyen bir kraliyet fermanına mührünü vurmuştur. Bu dönemde oyun artık futbol olarak adlandırılmakta ve ardında birçok kurban bırakmaktadır. Ne zaman, ne oyuncu, ne de başka bir açıdan hiçbir sınırlama yoktur. 1349'da III. Edward

[15] Alfred Wahl, *Ayaktopu Futbolun Öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 12.
[16] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 18.

da futbolu "işe yaramaz ve aptalca" olarak tanımlamıştır. 1410'da IV. Henry ve 1547'de VI. Henry tarafından imzalanan futbol aleyhinde fermanlar da mevcuttur. Tüm bu gelişmelere rağmen futbol ne kadar çok yasaklanırsa o kadar çok oynanmaktadır.

Fransa ve İngiltere'nin ardından rönesansın ve sanatın ülkesi İtalya'da da futbol ilgi görmeye başlamıştır. O dönemlerde Floransa'da futbol şu anda olduğu gibi "calcio" olarak adlandırılmakta, daha çok aydınların ve dinî çevrelerin ilgisini çekmektedir. "Leonardo da Vinci de koyu bir futbol taraftarıydı. Machiavelli ise bizzat oyuncuydu. 27 kişilik ekipler üç sıraya dağılmış şekilde oyuna katılıyorlardı; ellerini ve ayaklarını topa vurmak ve rakiplerinin karnını deşmek için kullanıyorlardı. Floransa'dan uzakta, Vatikan bahçelerinde Papa VII, Clemente, Papa IX. Leo ve Papa VIII. Urbano da "calcio" oynamak için resmi giysilerinin kollarını ve paçalarını sıvamayı alışkanlık haline getirmişlerdi."[17]

"Modern futbola ilişkin ilk temeller 1848 yılında 'Cambridge Kuralları' adı altında futbol oyun kurallarının bir araya getirilmesi ile atılmıştır. Daha sonra modern futbol 1863 tarihinde Londra'daki bir tavernada dünyaya gelir. O gün orada toplanan futbol federasyonu oyunun kurallarını karara bağlar ki, bu kurallar günümüzdeki futbol oyun kurallarının da temelini oluşturmaktadır. Böylece dünyanın en eski kulübü olarak kabul edilen Sheffield FC 1857 yılında kurulur."[18] Modern futbolun doğum tarihi İngiliz Futbol Birliği'nin kurulduğu 26 Ekim 1863'tür. "Futbolun geniş kitlelere yayılmasında

[17] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 42 - 43.
[18] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 18 - 19.

işçilere daha fazla boş zaman imkanı tanıyan fabrika yasalarının büyük etkisi olmuştur. İşçilerin çalışma saatleri azalırken, cumartesi öğleden sonraları tatil olması ve şehirlerarası ulaşım olanaklarının gelişmesi futbolu yaygınlaştırır. Yalnızca oyuncuların değil, seyirci kitlesinin toplumsal yapısı da değişir."[19] Futbol elit tabakadan halk tabakasına inmeye başlamıştır. Kitlelere mal olacak ve hızla dünyayı etkisi altına alacak olan futbolun bu aşamadan sonraki ilerleyişi çok daha hızlı olmuştur.

Futbolun günümüzdeki şeklini alması, 1866 yılında İngiltere, İskoçya, Galler ve İrlanda futbol federasyonlarının bir araya gelerek, futbolun oyun kurallarını düzenleyen bir birim olan "International Board" adı altında ilk uluslararası futbol kuruluşunu gerçekleştirmeleri ile olmuştur. "1870 yılında İngiliz Futbol Birliği'ne üye kulüp sayısı 39'a ulaşmıştır. Ülke genelinde takımların birbirleriyle karşılaşması fikri giderek yaygınlaşınca 1871 yılında İngiliz Federasyon Kupası düzenlenmiştir."[20]

XIX. yüzyıl futbolun tarihi boyunca en fazla gelişim gösterdiği dönemdir. Ancak tüm dünyaya yayıldıkça çeşitliliğini yitirmiş belli bir stadardın içine dahil olmuştur. "1888'de İngiltere'de 12 kulüp profesyonel futbol ligini kurdu. Şirketleşen futbolda (metalaşan değil, çünkü futbol meta değildir), Avrupalıların uluslararası işbirliği ve rekabet yapılanmalarına uygun olarak 1904'de FİFA (Fédération Internationale de Football Association, Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği) kuruldu ve 1906'da uluslararası müsabakalar yapılmasına karar verildi. Kapitalistlerin Avrupa'da birbirine

[19] Ahmet Talimciler, a. g. e., s. 102.
[20] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 18 - 19.

düşmesi, artan çekişmeler ve savaşlar nedeniyle, ilk Dünya Futbol Şampiyonası maçı 1930'da Uruguay'da oldu."[21] Avrupa futbolunun en üst birimi olan UEFA (Union of European Football Associations, Avrupa Futbol Federasyonları Birliği) 15 Haziran 1954'te İsviçre'de kurulmuştur. Kuruluş amacı Avrupa milli futbol federasyonları adına çalışarak futbol sporunu geliştirmek ve daha geniş kitlelere tanıtmaktır. "UEFA ilk kurulduğunda 25 milli federasyon içeriyordu. Bugün 51 ülke UEFA çatısı altındadır ve kuruluş üye ülke federasyonları arasındaki uzlaşıyı sağlamaktadır."[22]

[21] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 14.
[22] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 20.

1. 1. 2. Latin Amerika'da Futbol

Futbol tarihsel gelişimi süresince dünyanın her yerinde kitle çapında etkili olmuş fakat Avrupa ve Latin Amerika'da diğer bölgelere göre kültürel anlamda daha fazla etkisini göstermiş bir spordur. Ancak mesele futbolun siyasi, sosyal ve ekonomik yönleriyle Latin Amerika toplumunda ne denli önemli bir spor olduğudur. Bunu anlamak adına konuyu dört ana fikirde ele almak gerekebilir:

I. Genel olarak futbolun doğuşu ve Latin Amerika'da nasıl ortaya çıktığı

II. Siyasi yönü ve gerçekten halkların afyonu olup olmadığı

III. Kitleler arasında futbolun kültürel ve ekonomik açıdan gelişimi

IV. Bu gelişim sırasında yaşanan sosyal olaylar, kitleler tarafından putlaştırılan futbol ile salt oynanan bir spor oyunun kıyaslanması

Futbol tarihi ile ilişkili olarak zevkten zorunluluğa hüzünlü bir yolculuktan söz etmek mümkündür. "Sporun endüstriye dönüşmesiyle oynamanın neşesinden doğan güzellik yitirilmiştir. Futbol, ilkel insanlık çağından beri bilinen bu yüzyılın en sosyal ve kültürel olaylarından biridir. Tarih öncesi çağda birkaç adamın ayağıyla yuvarlak bir cisme vurduğu sahneler mağara duvarlarında bulunmuştur. Sonra güncel futbola en yakın olan "calcio florentino" ya gelene kadar neredeyse bütün uygarlıklar geçmiştekine yakın bir kayda sahiptir."[23] Dünyanın farklı yerlerinde olduğu gibi Latin Amerika'da da top oyununun geçmişi tarih öncesi dönemlere dayanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde

[23]Dario Azzellini, Stefan Thimmel, *Futbolistas: Futbol ve Latin Amerika*, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 13 - 14.

Amerika kıtasının orta ve güney kesimlerinde yaşamış uygarlıklarda top oyunlarının nasıl oynanmaya başlandığı, hangi amaçla düzenlendiği ve özelliklerine tarihsel kanıtlar ve tanıklıklar ışığında açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

"Kızılderili kültüründe top oyunları oldukça yaygındır. Sıkça bugünkü futbola önayak oldukları söyleniyor ki, gerçekten de hemen hemen oynanan tüm top oyunları, bugüne bakacak olursak, basketbol ve badmintonun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. En yaygın spor olan Orta Amerika top oyunu, ilk sırada gelir ve kökenini Olmek halkından alır."[24]

Latin Amerika coğrafyasında yaşayan ilk büyük uygarlık Olmek uygarlığıdır (M.Ö.1500-200). "Olmeklerin henüz hangi dili konuştuklarına dair kesin bilgiler bulunmasa da mixe-zoque dilini konuşmuş olmaları muhtemeldir."[25] Özgün hali Olmeca olan sözcük Nahuatl yerli dilinde olli (lastik), goma (kauçuk), mecatl (halat) gibi anlamlar taşımaktadır. "Olmekler kendilerini 'kauçuk toplumu' olarak adlandırmıyorlardı, fakat bu isim top yapımında kullanılan kauçuğun üretildiği Tabasco ve Veracruz bölgelerinden bahsederken kullanılırdı. Bu kültürün en önemli merkezleri M.Ö.900'lerde terk edilmiş olan San Lorenzo, M.Ö.800-400 yılları arasında Olmek kültürünün en üst seviyeye ulaştığı Las Ventas ve M.Ö.400'den itibaren ortak bir Olmek kültüründen bahsedilemeyen Tres Zapotes'tir. Bahsi geçen ilk iki şehirde top oyunu için topraktan yapılmış sahalara rastlanır. Top oyunun doğuşu bu uygarlıkların gelişim

[24] http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).
[25] www.unesco.org.uy/ci/fileadmin/phi/aguaycultura/Mexico/01_Olmecas.pdf., (17.05.2012).

gösterdiği yerlerde yaşanmıştır. Olmekler döneminde oyunun bir insanın kurbanıyla sonuçlandığına dair kesin bir bilgi olmasa da Olmek kültürünün muhteşem örneklerinden olan devasa kafa heykellerinin başı kesilen top oyuncularını temsil ediyor olması muhtemeldir."[26] (Resim-4)

Olmek kültürü başka gruplar tarafından asimile edilmiş ancak Teotihuacan kültürü ortaya çıkana dek varlığını sürdürmüştür. "Tüm Orta Amerika'ya hakim olan kültür yalnızca tarım konusunda değil, üretim ve komşu uygarlık olan Mayalarla takas konusunda da gelişme göstermiştir. Bu kültür Teotihuacan şehrinin etkisi altına giren tüm Orta Amerika'da top oyunu ve bu oyunun oynanacağı alanların inşasında azalma dönemi yaşamıştır. Bu şehirde hiç saha bulunmamaktadır, bu da top oyunun burada oynanmadığına işaret eder, ancak Tlaloc tanrısının (bereketi simgeler) cennetini sunan Tepantitla fresklerinde pek çok top oyuncusuna rastlamak mümkündür. Oyun şekli diğer bölgelerinkinden farklıdır; taştan iki direkle sınırlanmış alan içinde topa sopayla vurulmaktadır. (Resim-5). Teotihuacan'ın düşüşüyle top oyunun yeniden doğuşu ve zirveye ulaşması aynı tarihlere denk gelir."[27]

Bu arada Tula, Xochicalco ve Tajin yerlileri yayılmaya başlar ve Maya kültürü ortaya çıkar. Bunlar Orta Amerika'da yaşayan diğer toplumlarla bağlarını korumuşlardır, Tikal gibi Maya metropolünde Teotihuacan unsurları, Chichén-Itza gibi yerlerde Toltek özellikleri, Monte Alban, Cacaxtla ve Xochicalco gibi önemli Orta Amerika şehirlerinde

[26] http://www.efdeportes.com/efd73/pelota.htm, (21.08.2011).
[27] http://www.efdeportes.com/efd73/pelota.htm, (21.08.2011).

Maya izlerine rastlanır. Maya kültürü güneye doğru yayılmasıyla farklı kültürlerle etkileşim içine girer ve Yucatan Yarımadası'na doğru bir göç dalgası yayılır. Tolteklerin bölgeye ulaşmasıyla da kültürel bir dönüşüm yaşanır. Orta Amerika'nın iki büyük kültürel geleneği Mayalar ve Toltekler olur. Teotihuacan'ın düşüşünü ve Mayaların güç kaybının ardından Toltek kültürü Tula ve Chichén Itza'da dinî ve siyasi işlerin merkezi haline gelir. Chichén-Itza'da en meşhur ve en iyi korunmuş top oyunu (Mayalar tarafından Pok'ta'pok adı verilen) sahalarından biri yapılır. (Resim-6). Bu saha dik ve yüksek duvarları ve bir kurban töreni sırasında top oyuncularını temsil eden rölyefleriyle dikkat çeker. "Florescano'nun eserine göre, rahip, kültürel kahraman ve Tula'nın kralı olan Quetzalcóatl top oyunundaki en büyük sembol olan efsanevi Serpiente Emplumada (tüylü yılan) tanrısının resmiyle somutlaştırılır."[28] (Resim-7)

Yerli yazmaların pek çoğunda bu dönemdeki top sahalarının planları iki ters "T" şeklinde çizilmektedir. "Sahaları orta çizgiyle ayrılan iki takım bu oyunda karşı karşıya gelmekteydi ve oyun, kauçuktan imal edilen topu karşı tarafın sahasına geçirmekten ibarettir. Yan duvarlarda, taştan oyulmuş iki çember yer almakta ve topu karşı tarafa, bu çemberlerden birinden geçirerek atan taraf oyunun galibi sayılmaktadır. Topa yalnızca kalça ve dizlerle vurmanın serbest olduğu göz önünde tutulduğunda bu işin ne denli güç olduğu da ortaya çıkmaktadır. Oyuncular topu karşılayabilmek için kimi zaman kendilerini yerlere atıyorlar, kimi zaman ise şiddetle gelen topu doğrudan doğruya vücutlarıyla karşılıyorlardı. Bu nedenle modern zamanların 'rugby' ve 'beyzbol'

[28] http://www.efdeportes.com/efd73/pelota.htm, (21.08.2011).

oyuncuları gibi göğüslükler, dizlikler, deri önlükler ve hatta çenelerini ve kaşlarını koruyan özel maskelerle korunuyorlardı. Ellerini hep deri eldivenlerle koruyorlar ve ellerinin yere sert bir şekilde temas etmesinden kaçınıyorlardı. Tüm bu önlemlere karşın sık sık kazalar oluyordu. Karınlarına ya da kasıklarına sert darbeler alan oyunculardan bazıları bir daha kalkmamak üzere yere düşüyorlardı. Oyuncuların birçoğu maç sonrasında toplanmış olan kanın akıtılması için kalçalarında kesikler açtırıyorlardı. Tüm bunlara karşın, bu oyuna eşsiz bir tutkuyla bağlıydılar. Yalnızca yönetici sınıf bu oyunu oynama ayrıcalığına sahipti."[29] "Kazanan kaybedeni kurban ettiğinde, aynı zamanda zafer kazanan güçlülerin/yöneticilerin gücü de herkesin katıldığı merasimlerle yeniden-üretiliyordu."[30]

Tula'nın terk edilmesinin ardından bölge yeni bir göç akımıyla karşı karşıya gelir Aztlan adı verilen yerden Aztekler bölgeye ulaşır. Bu topluluk da bölgedeki diğerleri gibi büyük bir tutkuyla top oyununu (bu oyuna Tlachtli diyorlardı) oynamaktadır. "Tolteklerin varisi bu kültür oyunu kozmik bir bilince dayandırıyor ve çok küçük farklarla Mayaların pok'ta'pok oyunuyla özellikle oyun alanı ve dinî bir ritüelin parçası olması açısından aynı olan bir oyun oynuyorlardı. Bu oyunun Meksika toplumundaki önemini anlamak için top oyunu sahalarını incelemek yeterliydi; Meksika şehrinde bulunan top oyunu sahası kutsal bölge denen yere inşa edilmiştir; Büyük Tapınak'ta kurban edilen kişilerin kafataslarının bulunduğu sunağın karşısında, kartal şövalyelerine

[29] Mehmet Necati Kutlu, *Tılsımdan İnanca*, Cadde Yayınları, İstanbul, 2004, s. 31 – 32.
[30] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 20.

adanmış tapınağın yanında bulunur."[31] Meksika'da futbol kutsal oyun olarak nitelendirilmektedir. Oyun hem izleyici futbolu, hem astrolojik inceleme hem de siyasal girişim olarak betimlenmektedir. Bu çağlarda soylular tarafından oynanan kralların yarış/ rekabet oyunudur. Oynayanlar ve seyirciler için laik ve dinsel anlamı vardır. "Aztekler'de top 2-3 kilo ağırlığında kauçuk/lastikten yapılmıştı. Aztekler'de, T veya H şeklindeki kutsal kabul edilen çok güzel sahalarda oynanıyordu. Sahanın büyüklüğü iki kişiye yetecek genişlikten günümüzdeki sahaya kadar değişen ölçüdeydi. Azteklerde, oyuncular, oyuncuya özgü giysiler, özellikle koruyucu miğfer, kemer, diz ve dirsek koruyucuları ve eldivenler giyiyorlardı, çünkü ağır lastik top nedeniyle sakatlanıyorlardı. Ayrıca, maç sırasında kullanıp kullanmadıkları bilinmeyen ağır taş ekipmanlar takıyorlardı. Meksika'da (Aztekler'de), maçın sonunda, oyunu kaybeden takımın kaptanının başı merasimle din adamı tarafından kesiliyordu. Kazanan bir savaş kazanmış gibi onurlandırılıyordu. Azteklerde oyun sadece vücudun belli yeriyle oynanıyordu, fakat topa vurmak için, bazı oyunlarda raket, beyzbol sopası ve sargıyla korunmuş el kullanılmaktaydı. Aztekler'de, oyunu kaybedenler tanrılara adak edilmekteydi Aztekler'de, top ve topun alandaki hareketi, gökteki kutsal vücutların hareketi olarak görülüyordu. Oyun, güneş ve güneşin hayat veren ışığıyla karanlığın prensibini temsil eden ay ve yıldızların savaşı olarak niteleniyordu. Birbirine zıt gündüz ve gece, karanlık ve aydınlık, yaşam ve ölüm güçleri alanda çarpışıyordu. Bu anlayış, güneşe ve ışıkla

[31] http://www.efdeportes.com/efd73/pelota.htm, (21.08.2011).

gelen ‘dünyanın verimliliğine’ gereksinimi olan tarımsal yaşam biçiminin bir ifadesiydi. Muhtemelen kafası kesilenin akan kanı bu verimliliğin temsiliyle ilişkiliydi.”[32]

Eduardo Galeano da bu bilgileri topun yaşadığı yolculuk sonucunda güneşin yeniden nasıl doğacağını açıkladığı sözleriyle teyit eder: “Oyun sona ererken top, yolculuğunun en yüksek noktasına ulaşırdı; güneş ölüm bölgesini aştıktan sonra doğmaya başlardı. O zaman güneş doğsun diye kan akardı. Eldeki bilgilere göre Azteklerin yenilenleri kurban etme adetleri vardı. Onların kafalarını kesmeden önce bedenlerini kırmızı çizgilerle boyarlardı. Tanrılarca seçilenler, toprak daha verimli, gök daha cömert olsun diye kanlarını sunarlardı.”[33] “Aztekler’de, hem asiller hem de genel halk seyrederken yoğun bir şekilde bahis oynamaktaydı. Oyuncular da bahse girmekteydi. Topraklar, evler, zenginlikler, eşler ve çocuklar bahiste kullanılmaktaydı. Sefil halk bahis sonunda özgürlüklerini yitirip köle bile olmaktaydı. Soylular eğlenmek amacıyla bahse girmekte, oyunu oynamakta ve seyretmekteydi. Fakat büyük bahislere girerek krallıklarını kaybedenler de olmaktaydı.”[34] Bölgeye ulaşan İspanyollar gördükleri karşısında büyülenmişlerdir. Fray Bartolomé de las Casas ve Fray Bernardino de Sahagún gibi misyonerlerin yazılarında konuya dair pek çok referans bulunmaktadır. “Hatta 1528’de Hernan Cortes Kral V.Carlos’un karşısında gösteri yapmaları için bazı top oyuncularını İspanya’ya götürmüştür. Sömürge dönemi öncesi top oyunu binlerce

[32] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 13 – 15 – 16.
[33] Eduardo Galeano, a. g. e. , s. 44.
[34] İrfan Erdoğan, a. g. e., s. 18 – 20 – 34.

yıllık atalardan kalma bir gelenek olarak farklı Orta Amerika kültürlerinde bir rituel bazen de siyasi bir rolle ortaya çıkmıştır."[35]

Latin Amerika'da modern futbolun tarihine baktığımızda ise 1870'lerde Brezilya'da İngiliz denizcilerin futbol oynadıklarını fakat başlıca teşvikçisi İngiliz göçmenlerin oğlu Charles Miller olduğunu söylemek mümkündür. Miller orada yaşayan İngiliz işçileri bir kulüp oluşturmak için harekete geçirir. "Futbol önüne geçilmez bir süreçtir. Tango gibi futbol da banliyölerden doğmuş, güzel bir yolculuk yapmıştır. İngiliz kolej ve üniversitelerinde oynanmış, Güney Amerika'da okula adımını dahi atmamış halkın hayatına neşe katmış, Buenos Aires ve Montevideo stadlarında yeni bir tarz ortaya çıkmıştır. Dans etmenin kendine has yöntemi gelişirken, futbol oynamanın kendine has yöntemi de çığır açmıştır. Dansçılar işlemeleri süsleyip, basit bir karoyu çiçeklendirirken, futbolcular da topun tekmelendiği değil, sahip çıkıldığı yerlerde bir dil geliştirmiştir. Avrupa kökenlilerin ayaklarında ilk ezgi doğmuş: müziğin kaynağı olan gitarmışçasına çalınmıştır top. Aynı zamanda futbol Rio de Janeiro ve San Pablo'da tropikleşmiştir. Bu yabancı spor, onu taklit ederek oynayan birkaç gencin ayrıcalığından çıkarak Brezilyalı olmuş, böylece dünyanın en güzel futbolu doğmuştur; bellerin bükülmesi, vücutların kıvrılması, siyah kölelerin savaşçı dansı kapoeira'dan gelen ve büyük şehirlerin banliyölerindeki neşeli danslardan bacakların uçuşmasıyla."[36]

[35] http://www.efdeportes.com/efd73/pelota.htm, (21.08.2011).
[36] http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).

Brezilyalı ilk önemli kulüp Sao Paulo'daki Associaçao Atletica Mackenzie'dir. Arjantin'e baktığımızda ise, oyun Buenos Aires'e İngiliz vatandaşlar tarafından getirilmiş ve 1891'de AFA (Asociación del Fútbol Argentina, Arjantin Futbol Birliği) kurulmuştur. Futbol yavaşça kök salmış, fakat sonunda bu oyunu popüler yapan İtalyan göçmenler olmuştur. Şili 1895, Uruguay 1900, Paraguay ise 1906 yılında federasyonunu kurmuştur. "Güney Amerika'daki İngiliz etkisi bazı kulüp isimlerinde de kaçınılmaz olarak devam etmiştir: Brezilya'da Corinthians, Şili'de Everton ve Rangers, Uruguay'da Liverpool ve Wanderes, Arjantin'de River Plate ve Newell's Old Boys."[37]

[37] http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).

1. 2. Latin Amerika'da Futbolun Sosyo - Kültürel Varlığı

1. 2. 1. Popüler Kültür Örneği Olarak Futbol

Futbolun popüler kültürün bir örneği olup olmadığını ortaya koymadan önce Öğr. Gör. Dr. Ünal Şentürk'ün *Popüler Bir Kültür Örneği Olarak Futbol* adlı makalesinde değindiği kültür ve popüler kültür tanımlarına bakmak gerekir: "Genel anlamda kültür, belli bir zaman ve mekandaki insan topluluğunun yaşama şekli olarak tanımlanmaktadır. Kültürü, insanların fiziksel ve ruhsal ihtiyaçları belirlemekte bu nedenle, kendiliğinden oluşma, kültürün en önemli özelliği kabul edilmektedir. Geniş bir insan kesiminin ortak eğilimlerine karşılık gelen popüler kültür ise, kültürün ticarileşmiş ve sanayileşmiş biçimidir. Popüler kültür, tüketilmek ve alınıp satılmak üzere pazar için planlanarak üretilmiş kültürdür. Bu açıdan popüler kültürün kapitalizm, teknolojik gelişme ve sanayileşmeyle çok yakın ilişkisi bulunmaktadır. Futbol sporun en çok tercih edilen ve ilgilenilen dalıdır. Futbolun popüler olmasının birçok nedeni vardır."[38] Çalışmanın bu bölümünde, farklı yaklaşımlar açısından popüler kültür değerlendirilecek ve popüler kültürün özellikleri belirlenerek futbolun popüler olmasını sağlayan nedenler analiz edilecektir.

Futbolun geniş kitleler tarafından izlenmesi ve ilgi odağı haline gelerek popülerleşmesi, sanayileşme ve sonrasına rastlar. "Sanayi öncesi futbolun herkes

[38] Ünal Şentürk, "Popüler Bir Kültür Örneği Olarak Futbol", *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Mayıs 2007, Cilt:31, No: 1, s. 25 – 35.

tarafından kabul gören standart kuralları ve düzeni yoktu. Top, tekmelenebildiği gibi, taşınabilir, atılabilir veya kapatılabilirdi. İşaretlenmemiş alanlarda, yerleşim alanlarının cadde ve sokaklarında yapılan karşılaşmalara bazen yüzlerce kişi katılırdı. Bu karşılaşma ve oyunlarda gelenek ve göreneklerin izleri vardı. Bunun aksine modern oyun, ileri derecede düzene sokulmuş ve sistemleştirilmiş kurallara göre bir merkezden yönetilir. Doruk noktası cemaat düzeyinde değildir. Oyuna bağlanma yerelden çok, ulusal ve uluslararası düzeydedir. Sanayi sonrasındaki futbol, katılmaktan ziyade seyirliktir. Her karşılaşma izlenmek, seyretmek ve eğlenmek için düzenlenir. Sanayi ve sonrası dönüşümlere bağlı olarak futbol diğer spor dalları içinde üzerinde en çok konuşulan ve taraftarı sürekli artan bir durumdadır. Dünya üzerinde kaç tane futbol hastası olduğunu hiç kimse bilemiyor."[39]

Spor, görece ve az değerli bir konumda iken, günümüzde toplumun merkezinde yer alan ve çok değer verilen bir kurum haline gelmiştir. Bu bağlamda bir spor dalı olarak futbolun gösterdiği gelişim çarpıcıdır. "Futbol, modernleşme süreciyle birlikte, belli bir alt kültüre ait oyun olmaktan çıkarak kitlelerin peşinden sürüklendiği popüler bir eğlence aracı olmak yanında, insanların dinsel ya da yarı dinsel biçimde bağlılık gösterdikleri temel bir doyum kaynağı statüsü edinmiştir." [40]

[39] Ünal Şentürk, a. g. e. s. 25 – 35.
[40] Hakan Salim Çağlayan, İ. Bülent Fişekcioğlu, *Futbol Seyircisini Şiddete Yönelten Faktörler*, Yüksek Lisans Tezi, S. Ü., Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2003, s. 1.

Tanıl Bora'nın *Takımdan Ayrı Düz Koşu* adlı kitabında söylemiş olduğu gibi "Bir futbol takımı bir varoluş şeklini, bir kültürü temsil eder."[41] Demek ki futbolun da bir kültürel art-alanı bulunuyor. "Ayrıksı ve dışlanmış bir kültüre karşılık geliyor demek daha doğru olur belki ya da bir sokak kültürü. Futbolun bu halini aydınlarımızın büyük bölümü için bir uyuşturucu olarak almayı seçen düşünce biçimini futbolseverlerin ne denli ciddiye aldığı bilinemez, ama kimi aydınlarımızın oldukça ciddiye aldığı bu düşünce, ağırlığını enikonu yitirmiş durumda. Öbür yandan, stadyum futbolu içinde yaşayan yığınların, aydınların bu düşünce biçiminden belki haberleri bile yok. Onu doğru dürüst anlayabilmek ve yaşayabilmek için, futbolun da bir kültür olduğunu- ama bir alt-kültür olmadığını- kavramak da gerekiyor. Futbolun kendisi bir toplumsal – popüler- kültürdür; ayrıca kendisiyle özdeşlenmemesi gereken alt-kültürleri de yanısıra kuşkusuz taşımaktadır."[42]

Área de Candela, Futbol y Literatura (Ateş Alanı- Futbol ve Edebiyat) adlı kitapta kendisiyle yapılan röportajda yöneltilen "Futbol popüler kültürün bir parçası mı? Folklör olarak nitelendirilebilir mi?" sorusuna Ekvatorlu yazar Jorge Enrique Adoum'un cevabı; "Bence Ekvator'da kent popüler kültürünün bir parçası. Folklör olarak nitelendirilebilir mi? Hayır. Folklör tanımı itibariyle tüm kademelerinde kurumsallaşmadan yoksundur. Fakat öğretilebilir, tatbik edilebilir ve sadece anonim olarak tekrarlanabilir."[43]

---

[41] Tanıl Bora, *Takımdan Ayrı Düz Koşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. önsöz.
[42] Semih Gümüş, *Futbol ve Biz*, Can Yayınları, İstanbul, 2000, s. 15 – 16.
[43] Raúl Perez Torres, *Área de Candela-Futbol y Literatura (Ateş Alanı, Futbol ve Edebiyat)*, Biblioteca del Futbol Ecuatoriano, Flacso, Ekvator, 2006, s. 153.

Futbol kolaylıkla her ortamda oynanabilir bir oyun olması ve içinde barındırdığı göstergelerin toplumsal hayat içinde taşıdığı anlamların çokluğu, futbolun evrensel bir referans haline gelmesini sağlamıştır. Futbol tek bir çerçeveye sığdırılamayacak kadar kapsamlı bir spor dalıdır. Futbol olgusu, oynanan maçın ötesinde anlamları bünyesinde taşımaktadır. Maçların oynandığı stadlar, tıpkı kitlesel teslimiyetlerde yaşanmakta olduğu gibi kitlelerin anlam dünyalarında geçişgenliği sağlayabilen, Ehrenberg'in deyimiyle "demokrasi ütopyasının ete kemiğe büründüğü yerlerdir." Futbol insanların kişilik özelliklerinin açığa vurulduğu ve insanoğlunun sosyalizasyon süreci içerisinde hem kendisini hem de çevresindekileri tanıma fırsatı bulduğu anlardan bir tanesi, bu öylesine geniş bir kitleyi içermektedir ki, atılan her adımda futbolla ilgili bir şeylere rastlanabilir. Ünlü İngiliz futbol adamı Bill Shankly "futbol her şey değildir, ondan da önemli bir şeydir" sözleri ile dünyadaki futbol çılgınlığını özetlemiştir. Futbol, tüm dünyada sosyolojik bir hareket olarak ortaya çıkmış ve kitlelerin dili haline gelmiştir. Bromberger'e göre; "futbol, toplumun fenomenlerini yoğunlaştırıyor, o bir ortaya çıkarıcı ve bu her düzeyde insan için geçerli. Kişilik sorunu, kadın-erkek ilişkileri duygusal statüler… Neden öteki sporlar değil de futbol? Çünkü futbol evrensel bir referans. Basit bir oyun, çağdaş bir dünyanın değerlerine uygun olarak demokratik, dikey geçişlere açık, başarı ve dayanışma söz konusu, ayrıca şansa da yer veriyor ve tesadüfler sonucu değiştirebiliyor."[44]

Sosyolog Yrd. Doç. Dr. Ahmet Talimciler futbolu değerlendirirken onu toplumdaki etkileşimi içinde değerlendirmek gereğini şu sözleriyle açıklar: "Geçtiğimiz

[44] Ahmet Talimciler, a. g. e., s. 107 – 108.

yüzyıla damgasını vuran ve bu yüzyılı da etkilemesi kaçınılmaz gibi gözüken, bu büyülü oyuna bir top ve onun peşinde koşan 22 şaşkın adam ve onları izleyen milyonlarca insan olarak bakıldığında hayata dair pek çok şeyi görme imkanını da ıskalamış oluruz. Halbuki farklı bir bakış açısı ile futbol üzerinden kurulan anlamalar dünyasını, farklı toplumsal dinamikleri, rekabeti, hırsı, kimlik edinmeyi, milliyetçiliği, ekonomiyi, iş bölümünü, şiddeti, estetiği, sevinci, üzüntüyü, paylaşmayı, takım olmayı, bu oyun üzerinden yaratılan güzellikler ve çirkinleri de yakalayabiliriz. Tıpkı Nelson Rodrigues'in bir hayli anlamlı sözünde olduğu gibi; tek gördüğünüz topsa, hiçbir şey görmüyorsunuz demektir."[45] Halbuki futbol ardında bireysel olandan toplumsal olana ya da tam tersini izleyen bir süreçte tüm alanlarla içli dışlıdır, etkileyen ya da etkilenen konumundadır. "Futbol, yaygın düşüncenin tersine, toplumun büyük sorunlarının dışında kalan kurtarılmış bir bölge değildir. Aksine, büyük ekonomik çıkarlar, ideolojik çarpışmalar, ulusal ve uluslararası politikalarla şekillenen alanlardan biridir. Futbol çağımızın sorunlarının aynasıdır."[46] "Kötücül ruhlarla sıkı fıkı olan futbol, topun ele avuca ayağa sığmayan büyüsüyle insanların gözünü kör ediyor. Kimse kendinden başkasına futboldaki kadar tahammülsüz değil. Topun yuvarlaklığı insanların sinirlerini zayıflatıyor. Kara büyü gibi bir tılsım bu… George Orwell, "şu anda dünyadaki engin nefret dalgasını daha da güçlendirmek istiyorsanız, Yahudilerle Araplar, Almanlarla Çekler, Hintlilerle İngilizler, Ruslarla Polonyalılar, İtalyanlarla Yugoslavlar arasında bir

[45] Ahmet Talimciler, a. g. e., s. 108.
[46] Alfred Wahl, a. g. e., s. 79.

dizi maç düzenleyin ve bu maçların her birini yüz bin seyircinin izlemesini sağlayın, yeter."[47] diyor.

Brezilya'nın tanınmış antropologlarından olan Roberto da Matta milliyet oluşumunda futbolun oynadığı rolü şöyle açıklıyor: "Avrupa'nın diğer ülkelerine ve Kuzey Amerika'ya oranla, Brezilya'da eğer gerçekten de karnaval, halkın dindarlığı ve Brezilya futbolu temel unsurlar ise o vakit bizim sosyal kimliğimizin kaynağını sosyal düzenin merkezi kurumları, yani yasalar, anayasa, üniversite sistemi, ekonomik düzen… oluşturmuyor. O zaman daha çok müzik, kutsal kişilere karşı ilişki biçimimiz, misafirperverlik, arkadaşlık, yoldaşlık ve elbette karnaval ve futbol oluşturuyor, ki bu unsurlar, Brezilyalılara sosyal dünyalarıyla sürekli ilişki içinde olma şansı tanıyor. Toplumsal merkezi kurumların güçsüzlüğü, futbola özel bir anlam yüklenmesine yardımcı oluyor. Bir kimlik faktörü olan siyasi partiler, adeta varlıklarını kaybetmişler, 1986 ve 1994 yılları arasında tam altı değişik para birimi vardı. Hukuk sistemi ve polis itibarını tamamen yitirmiş durumda; artık dinsel bağlar bile eski gücünü koruyamıyor. Böylelikle futbol kulübü toplumun kendi kendine yarattığı bir kimlik olarak merkezi bir unsur görevi görüyor. 'Bir defa Flamenko, her zaman Flamenko, ölene kadar Flamenko' diye söyleniyor ülkenin en popüler futbol kulübünün marşında."[48]

Halen geleneksel bir yapı içinde yaşayan toplumun en modern unsuru futboldur. "Hiyerarşi, vekillik sistemi, gönlünü almak ve iltimasçılığın toplumsal uyumun temel

[47] Semih Gümüş, a. g. e., s. 42.
[48] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 163 – 164.

unsurları sayıldığı bir yerde, futbol, güç olgusunun hakim olduğu yapısından ötürü, demokratik unsurların katalizörü görevi görüyor. O yüzden futbol, Brezilya'da demokrasi ve adaletin ilk öğretmenidir. Futbol herkes tarafından kabul edilen ve net bir tanımı yapılan küresel kurallarla işlemekte. Bu kurallar, önceden belirlenmiş bir hiyerarşideki yeri değil de oyunu tanımlar. Bu haliyle de futbol haksızca katledilmiş bir halk için eşitlik adına çıkarılabilecek en güzel derstir. Önemli olan, bu modern dersin başka unsurlarla da karıştırılabilmesidir. Mesela, sihir, mucizevi düşünce veya dâhi bir kimsenin oynadığı rol… Bu unsurların tümü, elit çevrelerin çocuklarını yabancı üniversitelere gönderdiği bir ülkede, futbolun birleştirici bir rol üstlenerek popüler bir milli kimlik olmasına yol açıyor. "Futbol bizi birer vatansever yapıyor: Bize Brezilya'yı elit kesimden korkmadan sevme şansı veriyor; çünkü onlara göre Fransa, İngiltere ve ABD sevilebilir, fakat kendi ülkemiz değil… Yani böylelikle futbol sayesinde devlet ve toplumu bağdaştırma şansını yakaladık."[49]

[49] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 164.

1. 2. 2. Kitlelerin Afyonu Futbol

Halkların afyonu meselesine gelince; 1880 yılında Britanyalı yazar Rudyard Kipling'in "ancak küçük ruhlar bu oyunu oynayan, çamura bulaşmış aptallar sayesinde tatmin olabilirler"[50] şeklinde futbolla alay etmesinden bahsedilebilir. Bir asır sonra Buenos Aires'te Jorge Luis Borges de hiç aşağı kalmamış, 1978 dünya kupasında Arjantin ilk maçına çıktığı gün ve saatte ölümsüzlük üzerine bir konferans vermiştir. "Çok sayıda tutucu aydına göre; halkın topa tapınması futbolun batıl bir inanca dönüştüğünün göstergesi olmuştur. Futbolu sahiplenen ayak takımı ayaklarıyla düşünüyor ve bu bayağı bir zevk yaratıyordu. Hayvani içgüdü insan aklına karşı çıkıyor, cehalet kültürü eziyor, diğer yandan pek çok solcu aydın futbolu saf dışı bırakıyor çünkü bu spor kitleleri etkisiz hale getirip, devrim enerjisini başka yöne çekiyordu. Ekmek ve sirk, ekmeksiz sirk: Kötü bir büyü olan topla hipnotize olmuş işçiler bilinçlerini köreltiyor ve bu sınıf düşmanları tarafından sürü gibi algılanıyordu."[51]

Eduardo Galeano ise futbolun afyon olup olmaması konusu üzerine yeni bir soru türetiyor: "Futbol tanrıya ne yönüyle benzer? Hemen söyleyeyim; Birçok insanın ona inanmasıyla ve entelektüellerin ona kuşkuyla yaklaşmasıyla. Birçok muhafazakar aydını bu konudaki aşağılamaları, topa tapınmanın, halkın hak ettiği bir batıl inanç olduğu savına dayanır. Her şeyiyle futbola inanmış olan halk kitleleri, kendilerine yakışan bir şekilde ayaklarıyla düşünmeye başlarlar ve bilinçaltlarında tatmin olurlar. Bu aşamada

[50] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 55.
[51] http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).

hayvansı içgüdüler insan mantığına hakim olur, cehalet kültürü ezer ve böylelikle ayaktakımının istediği gerçekleşmiş olur. Buna karşın birçok solcu aydın, futbolu, yığınların gücünü azalttığı ve devrimci güçlerini başka yöne kanalize ettiği için aşağılarlar. Ekmek ve sirk, sirk var, ekmek yok: İşçiler onların ahlaklarını bozan top tarafından hipnotize edilerek bilinçlerini yitiriyorlar ve sınıflarının düşmanları tarafından sürü gibi güdülüyorlar."[52]

Arjantinli yazar Borges'in aksine kendileri de futbol oynayan ya da iyi birer taraftar olan pek çok Latin Amerikalı yazar ve şair futbolun halkın afyonu olduğu düşüncesine karşı çıkıyor. "Bir zamanlar futbolun halkın afyonu olarak din gibi olduğu söyleniliyordu, sizce?" sorusuna Jorge Enrique Adoum'un cevabı; "Sanıyorum erdem birbirini yücelten tutkulara ve dünya tarafından nasıl yansıtıldığına bağlı, hiçbiri evrensel değil. Fakat önemli bir ayrım var ki, paralelliği ortadan kaldıran: Futbol asla bir düşünce akımını empoze etmedi, farklı düşünenleri, yargılamadı, öldürmedi; dinlerin yaptığını devam ettirmedi."[53] Ekvatorlu yazar Jorge Manuel Rodriguez ise, "Çorba halkın ishali midir? Hayır. Futbol halkın afyonu mudur? Ona da hayır. Futbol bir spordur. Halkın gerçek afyonu ise tefeciliği, cehaleti, bilinçsizliği, istismarı, adaletsizliği ve yolsuzluğu destekleyen sosyal sistemdir. Bu şeyler afyon ya da haşhaş değildir. Bizim onları kullanma biçimimizdir. Sanıyorum televizyondan bir gösteri olarak futbolu kullanma biçimimiz futbolun kendisinden daha kötü. Bu durumda bir sporun kitle terbiyecisine dönüşme hali sadık bir bireyin sahip olduğu özveriye bağlı oluyor. Eğer

[52] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 55.
[53] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 153.

bizler futbol bağımlısına dönüşürsek (futboladictos-futbolbağımlısı), o zaman futbol afyondur, vibratördür, esrardır ve ansiyolitiktir. Fanatikler futbol yüzünden, bir din yüzünden politika ve savaşlar yüzünden sapıtan kişilerdir. Herhangi bir toplumun düşmanları fanatiklerdir. Dengenin koşulu ise taraftarınkidir."[54] şeklinde yanıtlar karşı çıkışını. "Futbola yöneltilen "afyon" suçlamalarının haklılık payı vardır; ancak futbol aynı zamanda dünyanın pek çok ülkesindeki muhalif örgütlenmelerin de adresi olmuştur."[55] şeklinde bir yaklaşım sunar Ahmet Talimciler.

"Futbol İngilizlere ve zenginlere ait olmaktan çıktığında, Rio de la Plata'da demiryolu atölyelerinde ve limanlardaki tersanelerde organize edilmiş ilk halk kulüpleri de ortaya çıkmıştır. Bu durum karşısında bazı anarşist ve sosyalist yöneticiler, toplumdaki çelişkileri gizleyen ve grevleri engelleyen bu 'burjuva entrikasına' karşı çıkmışlardır. Futbolun dünyaya yayılması ezilmiş toplulukları daha çocuk yaşta baskı altına almak için yapılmış bir emperyalist manevrasıydı. Buna rağmen Argentinos Juniors Kulübü, bir başka 1 Mayıs günü asılan anarşist liderlerin anısına Chicago Şehitleri adıyla kuruldu. Chacarita Kulübü'nün kuruluşu için seçilen gün de yine 1 Mayıs günüydü ve kuruluş işlemleri, Buenos Aires'teki anarşist bir kütüphanede gerçekleştirilmişti. Yüzyılın bu ilk yarılarında futbolu, vicdanı uyuşturan bir öğe olarak görmeyip onu hoş karşılayan solcu aydınlar da vardı. İşte bunlardan biri olan İtalyan

[54] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 191.
[55] Ahmet Talimciler, a. g. e., s. 111.

Marksist Antonio Gramsci şöyle diyordu: ‘Açık havada ortaya konan insan sadakatinin krallığıdır futbol.”[56]

1980 öncesi yıllarda solcuların futbola bakışını herhalde şu cümle yeterince özetler: “Salazar, 36 yıllık diktatörlüğü boyunca Portekiz’i 3F ile yönetti: FIESTA (bayram), FADO (geleneksel Portekiz müziği), FUTBOL (futbol) Dolayısıyla devrimciler arasında futbola karşı genel yargı klasikleşmiş ‘halkın afyonu’ biçiminde olunca insanlar ‘taraftarlık’ kimliğini çok fazla aleni şekilde vurgulamak istemezlerdi.”[57]

[56] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 56.
[57] Adnan Bostancıoğlu, “Taraftar ve Solcu Olmak”, *Futbol ve Kültürü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 242.

1. 2. 3. Latin Amerika'da Futbol Algısı

Çalışmanın bu bölümünde dünyanın her yerinde oynanan ancak her coğrafyada farklı bir kültürel art-alan oluşturan futbolun Latin Amerika ülkelerinde yarattığı bağlılık ve taraftarlığın nedenleri ile boyutları ele alınacaktır. "Top döndükçe dünya da dönüyor. Güneşten, ateşten bir toptur, gündüzleri mesai yaparken, geceleri de zıplayarak gökteki yatağına çıkar ve görevini Ay'a devreder. Bilim adamları kuşkusuz bu düşünceyi hemen reddedeceklerdir. Her şeye rağmen kesin olan bir şey var: Tüm dünya dönen bir topun etrafında dört dönmektedir. Bilindiği gibi 94 dünya kupası finali iki milyardan fazla insan tarafından izlendi; bu, gezegenimizin tarihinde görülen en kalabalık seyirciydi. Futbol artık herkesin ortak tutkusu haline gelmiştir. 94 dünya kupası sonrasında Brezilya'da dünyaya gelen bütün erkek çocuklara Romario adı verildi ve Los Angeles Stad'ının çimleri adeta birer pizza gibi parçası yirmi dolardan satıldı. Bu şimdiye kadar görülmüş en büyük çılgınlık değil miydi sizce?"[58] sorusuyla bir örneklendirme yapıyor Galeano.

"Dünyanın en popüler ve birleştirici sporu futboldur. Başka hangi spor dalı Lens'li bir işçiyi, Tokyo'daki HiTech kadroyu, Rio gecekondularından bir çocuğu, bir askeri, Milano'dan bir patronu, Moskova'dan bir işsizi aynı kült içerisinde bir araya getirme gurunu yaşayabilir?"[59] sorusunu haklı çıkarıyor eşitlikçi futbol. Futbolun bu özelliği onun Latin Amerika'da bunca özümsenmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

[58] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 296.
[59] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 39.

"Zenci ya da melez, topundan başka bir oyuncağı olmayan yoksul çocuğa futbol, en azından sosyal açıdan yükselme fırsatı veriyor. Top onun inanabileceği tek sihirli değnek. Belki ekmeğini ondan çıkarabilir; daha ötesi top onu bir kahramana, hatta bir ilaha dönüştürebilir. Yoksulluk onu ya futbola ya da suç işlemeye yönlendirir. Doğduğu andan başlayarak bu çocuk fiziki dezavantajını bir silaha dönüştürmek zorunda kalır ve hemen, onun toplumdaki yerini inkar eden düzenin kurallarını ayaklarının becerisiyle kendi lehine çevirmeyi öğrenir. Her soruna bir çıkış yolu bulur; rol yapma ve şaşırtma, rakibin hiç beklemediği taraftan kendine yol açma ve kıvrak bir bel hareketiyle ondan sıyrılma konusunda uzmanlaşır ve bu alemin tüm gereklerini harfi harfine öğrenir."[60]

Pek çok Latin Amerikalı aydın futbolun kendi ülkesindeki konumunu açıklamaya çalışmıştır: "Orada herhangi bir aidiyet/ kimlik sinyali var mı?" sorusuna,"Belki, çünkü her zaman bir grubun tesadüfi bir hareketi bir halk kimliğinin yansıması olmayabilir. Şunu da unutmamak gerekir ki, bu tip gösterilerde, bireysel kimliğin üzerinde kolektif kimliğin üstünlüğü söz konusudur. İnsanlar bu gösterilerden dönerken kendilerini hayal ederler, boş bir stad ya da arenada, halkın parçası olarak tuhaf davranışlar sergilerken."[61] şeklinde bir cevap verir Jorge Enrique Adoum.

"Futbol ülkenin portresi mi?" sorusuna Ekvatorlu Jorge Manuel Rodriguez'in cevabı, "Gelişen bir portre bu. En azından dünya çapındaki futbolumuz, gelişim

[60] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 69.
[61] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 153.

endeksindeki bir ülkeden daha iyi konumlanıyor. FİFA'nın listesinde bulunan bir ülke olarak pozisyonumuzu; içme suyundaki gelişimimizi, yolsuzluk, okuma yazma oranı, kurumsallaşma, kanalizasyon ve demokrasi gibi şeyleri karşılaştırdığımızda, bu spor ne yazık ki daha iyi durumda. Bu nedenle otobanlarımızla, sağlık merkezlerimizle ya da eğitim sistemimizle gurur duymayız ama bir dünya kupasına ulaşmış olmakla evet gurur duyarız."[62]

Rodriguez "Niçin halkın yemek yiyecek parası olmasa da stada gidecek ve bira alacak parası hiç eksik olmaz sizce?" sorusunu "Bir bağımlı uyuşturucu için adam öldürebilir, eğer futbol da bizim için uyuşturucuysa aç kalmak ve kendimizi kurban etmekten kaçınmayız. Eğlence birkaç azınlığın ayrıcalığı değildir. Sanıyorum problem fakirlerin stada gidebilmesinde değil, neden fakirlerin de eğlence araçları, eğlencenin farklı yönlerine sahip olmamalarında. Daha eşitlikçi bir ülkede, herkes futbol izlemeye gitmek için yeterli paraya sahip olsa gerek. Aksine biz şuanda bazılarının ayrıcalığından ve bazılarının şanssızlığından bahsediyoruz. Sağlıklı bir eğlence yoksulluk engeline takılmaz, eşitlikçi adalet zenginler ve fakirler için gösteriler arasındaki farkı ortadan kaldırır." şeklinde cevaplar. "Niçin ekvatorlular için birliğin tek aracı futboldur?" sorusunu ise "Bizler kabileyiz. Sosyal farklılıklar tribünlerde anonimleşmeyle gideriliyor. Bu eşitlenme toplu gösterilerin cazibesidir. Karakter olamadığımızda, ilk sıranın tanıkları olmak, bir anekdota sahip olmak, hariç tutulmak, dahil olmak, bir an için problemleri unutmak. Futbol kurgusal bir birlik, dünya kupasının birinci ya da ikinci

[62] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 192.

rauntuna kadar devam edecektir. Duygusal birlikler, daha makul bir temele sahip olmayan 15'li yaşların hayalidir." [63] şeklinde yanıtlıyor.

Latin Amerika'da taraftarlık meselesi ise kimi zaman bir dinin inananları olmak kimi zaman tribünlerde dehşet saçan holigan olmak, kimi zaman ise afyonunu arayan halk olmaktır, ancak asıl olan şudur ki takıma koşulsuz şartsız bağlanmaktır, hayattaki en elzem değermişçesine.

Galeano, bu coğrafyanın insanı olarak dünyanın diğer noktalarından farklı algılanan taraftarlık olgusunu şöyle yorumluyor: "Normal olarak biz Uruguaylılar, doğduğumuz andan başlayarak ya Nacionalli ya da Peñarollü oluruz. Yüzyılın başından beri bu böyle devam edip gelmiştir. O zamanki gazetelerden çıkan yazılardan anlaşıldığına göre, Montevideo genelevlerinde çalışan kadınlar, üzerlerinde Peñarol ya da Nacional formasından başka bir şey olmaksızın kapıda durup müşteri beklerlermiş. Aslında fanatik bir taraftar kendi takımının zaferinden çok rakibinin yenilgisinden zevk alır. Buenos Aires'te Boca Juniors taraftarlarından birinin ölüm döşeğinde son arzusunun ne olduğunu bana Osvaldo Soriano söylemişti. Hayatı boyunca daima River Plate aleyhinde tezahürat yapmış olan adam, bu rakip takımın bayrağına sarılı olarak gömülmek istiyordu ve son nefesini verirken ağzından çıkan tek söz şu oldu: "Hiç olmazsa, ötekilerden biri geberdi, diyecekler."[64] Böylesine uç örnekleri barındıran futbol taraftarlarının yaşadığı bu coğrafyada futbol taraftarlığının sosyolojik bir art-alanı

[63] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 193 - 194.
[64] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 153 – 154.

olmalı. Futbolu kültürel bir değer olarak tüm yönleriyle ele alan Ünal Şentürk bu olguyu şöyle açıklıyor: "Yalnızlaşma, ezilme ve kendi içine çekilme pahasına elde ettiği konforu içinde eğlence fırsatı arzulayan çağdaş birey için futbol seyirciliği, özlediği kendinden geçmeyi geçci de olsa sağlayabilir ve onun zihnini meşgul edebilir. Mensubiyet duygusunu yitiren çağdaş birey için 'taraftarlık' eğlencenin de ötesinde bir anlam taşır. Öyle ki, kendini tanımlayabileceği bir kavram gibidir. Milyonlarca tarafın içinde, kendisini tanımlayabilmekte ve onlarla aynı değerlere sahip olduğunu düşünebilmektedir. Böylece taraftarlık, ortak bir değer ve payda haline gelebilmektedir. İnsanların kendilerini tanımlama çabalarında soy, bölge, aşiret gibi geleneksel değerlerin geri kaldığı çağımızda, taraftarlık bir üst değer, ideoloji, algılama ve inanma biçimi olarak belirmektedir. İnsanların savaşkan güdülerini kontrol altına alabilmeyi sağlayan futbol taraftarlığıyla, gurur duyulacak, övünülecek, özdeşim kurulacak ve aidiyet kazanılarak gündelik hayatın sıkıntılarından topluca uzaklaşılmaktadır. Futbolun popüler olmasını kimlikle ilişkilendirirken, toplum hayatında başarısız kalmış insanların takımlarının sahadaki başarılarından pay alma ve tatmin duyma arzusunu da dikkate almak gerekir. Mevcut düzenin ezilenlere, yoksullara sunabileceği tek teselli aracı budur." [65]

Futbol farklılıklara bağlı olarak birbirine yabancı olan kişileri bir araya getirerek, kaynaşmalarını ve tanışmalarını sağlar. Ayrıca futbol gibi spor karşılaşmalarının izlendiği stadyumlar, gizli/açık toplumsal hiyerarşinin ve bürokrasinin en aza indirildiği veya hiç olmadığı nadir mekanlardan biridir. Yine bu mekanların sınıf, ırk, ideoloji, din,

[65] Ünal Şentürk, a. g. e., s. 36 – 37.

dil, eğitim, yaş gibi toplumsal farkların aşındığı, bu farkların bir anlam ifade etmediği yerler olması taraftarlığa, izleyiciliğe ve fanatikliğe bambaşka bir anlam kazandırmaktadır. "Farklı siyasi eğilimleri temsil etme ve seçmenlere bir siyasi kimlik oluşturma işlevini yerine getirecek olan siyasetin işlevsizleşmesi, insanların bir tarafa ait olma, yalnızlıktan kurtulma ve paylaşımda bulunma gibi ihtiyaçlarının futbol taraftarlığıyla gidermelerine neden olabileceği düşünülebilir. Aynı doğrultuda her türlü etnik, milli ve dinî farklılıkların ifade edilmesinden doğacak sıkıntıların varlığı da kişilerin sahip olduğu üst kimliğinin içinin boşaltılmasına bunu da futbol taraftarlığıyla giderilmesine neden olabilir. Mevcut bu durumlar ve özellikler ise futbolun popüler olmasını temin etmektedirler."[66]

Kendini berbat bir futbolcu ancak iyi bir futbol dilencisi olarak tanımlayarak taraftarlığına değinen Galeano, bu olguyu şöyle açıklar: "Bir taraftarın 'Bugün benim takımım oynuyor' dediği pek görülmez. Çoğunlukla 'Biz oynuyoruz' denir. On ikinci oyuncu, top durduğu zaman, onu harekete geçiren ateşli rüzgarın kendi nefesi olduğunu bilir. Öbür on bir oyuncu da aynı şekilde, taraftarsız bir maçın, müziksiz dans etmeye benzeyeceğini bilirler. Maç bittiğinde güneş batar, taraftar da evine döner. Stadyum da, taraftar da kendileriyle baş başa kalırlar. 'Biz' yerine yeniden 'ben' olurlar. Taraftar uzaklaşır, dağılır ve kaybolur."[67]

[66] Ünal Şentürk, a. g. e., s. 38.
[67] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 21 – 22.

Alex Bellos "El Futbol y Brasil" adlı makalesinde Brezilyalıların futboldaki başarısına açıklık getirmek adına bir tartışma sunuyor: "Brezilyalıların futbolda böylesine iyi olmalarının nedeni bunun kültürel olarak onlar için çok önemli olması mı, yoksa çok iyi oynadıkları için mi böylesine önemli oldu?"[68] Brezilyada futbol ihtiyaç ve yeteneğin birleşmesinden doğmuştur, bunun hem kültürü etkilemiş hem de başarıyı tetiklemiş olması muhtemeldir.

Galeano ise kültür mü yeteneği, yetenek mi kültürü etkisi altına almıştır tartışmasında belirleyici unsurun yetenek olduğunu düşünmektedir: "Rio de Janeiro ve San Pablo'da futbol tropikal bir hal alıyordu. Yoksullar futbolu hem zenginleştiriyorlar; hem de topluma mal ediyorlardı. Bu yabancı spor, oyunu kopya ederek oynamaya çalışan birkaç varlıklı gencin ayrıcalığı olmaktan çıkıp Brezilya'ya mal olmaya başlamıştı. Böylelikle onu keşfeden topluluğun enerjisi ve yaratıcılığıyla gittikçe daha verimli bir hal alıyordu. Büyük kentlerin varoşlarındaki dans meraklılarının ve zenci kölelerin savaş danslarının hareketleri kullanılarak yaratılan, bacakların havalarda uçuştuğu, bedenin dalgalandığı, güzel bel hareketlerinin sıkça kullanıldığı dünyanın en güzel futbolu da böylece doğmuş oldu."[69]

Eğer futbol dünyanın en popüler spor dalıysa ve Brezilya en başarılı futbol milletiyse, böylesine bir namın etkisi geniş ve sıra dışı olmalıdır. "Bence dünyada başka

[68] Alex Bellos, "El Futbol y Brasil" (Futbol ve Brezilya), *Letras Libres*, Yıl. 5, Sayı 58, İspanya, Ekim, 2003, s. 23.
[69] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 52.

bir ülke daha yoktur ki, Brezilya gibi bir spor dalından, yani futboldan böylesine etkilensin."[70]

Brezilya'da futbol beraberinde getirdiği pek çok fırsatın yanısıra sınıf ayrılığını da kendi alanı içinde ortadan kaldırmıştır. "Ama kim bir süre Brezilya'da kalırsa, futbolun bu ülkedeki önemini fark edecektir. Futbol hiç değilse koca bir iletişim aracıdır ve günlük hayattaki geleneksel hiyerarşileri yıkar. Mesela bir ofiste, herkes kimin hangi takımı tuttuğunu bilir. Böylelikle herkes herkese karşı zafer kazanabilir; örneğin otellerde asansör görevlisi, patrona karşı, eğer onun tuttuğu takım kaybederse veya tam tersi. Tabii bu, konuşmak için sonsuz konu sunuyor insanlara. Son derece adaletsiz ve eşitliksiz bir toplumda futbol toplumun tüm hiyerarşisini bağlar ve birbirinden ayırır."[71]

Brezilya'da futbol salt bir spor dalı değil, günlük hayatın bir parçası konumundadır ve halkın tutunduğu en önemli ideallerden biridir. "Brezilya'da okulsuz, kilisesiz köyler bulunabilir, ama futbol sahası olmayan bir köye rastlamak asla mümkün değildir. Ülkede pazar günleri en çok yorulanlar kalp hastalıkları uzmanlarıdır; pazar ayini kadar kutsal sayılan bir maç sırasında bir kimsenin kalp krizinden ölmesi beklenmedik bir olay değildir. Bu ülkede futbolsuz geçen bir pazar gününde ise insan can sıkıntısından ölebilir. Brezilya karması, 66 Dünya Kupası'nda kazaya kurban gittiğinde birçok intihar ve sinir krizi vakaları oldu, bayraklar yarıya indi ve kapılara siyah çelenkler konuldu; ayrıca halk, Brezilya futbolunu temsil eden boş bir tabutu

[70] Alex Bellos, *Futebol: Brezilya Tarzı Yaşam*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 7.
[71] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a.g.e., s. 164.

samba yaparak caddelerde dolaştırdıktan sonra mezarlığa götürüp gömdü. Brezilya dört yıl sonra üçüncü kez dünya şampiyonu olduğunda Nelson Rodrigues, Brezilyalı futbolcuların kırk satır ya da kırk katır korkusu duymadan yurda döndüklerini ve krallar gibi karşılandıklarını gazete yazmıştı."[72]

"Brezilya'da son zamanlarda yapılan bir ankete göre, her üç profesyonel futbolcudan ikisi ilkokulu bitirmemiştir. Bunlardan birçoğu belki de yarısı zenci ya da melezdir. Son yıllarda orta sınıfa mensup futbolcuların sahalarda göze çarpan artışına rağmen Brezilya futbolunun şimdiki durumu, çocukluğunda tren istasyonlarında yerfıstığı aşıran Péle'nin zamanınınkinden pek farklı değildir."[73]

Bilindiği üzere, Brezilya Milli Takımı dünyanın en popüler sporu futbolda en başarılı milli takımdır. Dünya kupasını beş kez kazanmıştır. Bu sonuçlardan tek bir sosyal çıkarım yapılabilmektedir: "Hiçbir ulus Brezilya kadar futbolla tanımlanmamıştır. Bu spor Brezilya ulusal kimliğinin bir parçası, Brezilyalı olmak anlamına gelen en önemli semboldür."[74]

Arjantin anarşizm tarihinin resmi tarihçisi olan Osvaldo Bayer, 1990'da yayımlanan *Fútbol Argentino* isimli kitabında şöyle anlatıyor: "Anarşistler ve sosyalistler alarma geçmişlerdi. İşçiler, yapılan toplantı ve piknilere gitmek yerine,

[72] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 191.
[73] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 303.
[74] Alex Bellos, "El Futbol y Brasil" (Futbol ve Brezilya), *Letras Libres*, Yıl. 5, Sayı 58, İspanya, Ekim, 2003, s. 21.

cumartesi akşamları tango yapmaya, Pazar öğleden sonraları ise futbol maçlarına gidiyorlardı. Anarşizmin savunucusu günlük bir gazate olan La Protesta, 1917 yılında futbolu 'yuvarlak bir cisim etrafında durmadan tekrarlanan bir itiş kakıştan doğan vebalı bir aptallaşma prosedürü' olarak tanımlar. Futbol, alet edilme özelliği taşımasından ötürü çok sık din ile kıyaslanmış ve şu sözlerle sert bir biçimde eleştirilmiştir: 'Dinî ayin ve top: Halklar için en tehlikeli uyuşturucudur.' Anarşistlerin o zamanki korkularının bugün haklı çıktığını görüyoruz. Çünkü bugün, Latin Amerika'da futbolun gücüne ve anlamına ancak kilisenin gücü denk düşebiliyor. Bir spor sosyoloğu olan Gerhard Vinnai, bir tanımlamasında şöyle diyor: 'Kitleleri bu denli büyük çapta harekete geçiren tek şey spordur.' Acaba Vinnai bu tanımında gerçekten haklı mıdır diye sorduğumuzda, son yıllarda Latin Amerika'da bunun pek de böyle olmadığını görüyoruz. Fakat yine de kitleleri ayağa kaldıran böyle güçlü başka bir şey yok Latin Amerika'da. Ve her kim futbol ile ilgilenmiyorsa, o, kendisini toplumdan soyutlamış oluyor."[75]

Futbol XIX. yüzyıldan itibaren evrenselleşmiş, belli bir standarta dahil edilmiştir. Bununla birlikte kültürel anlamda da tüm evreni birleştirip tek kültürde buluşturmuştur. "Arjantin Futbol Federasyonu, toplantılarda yöneticilerinin İspanyolca konuşmasına izin vermiyordu. Uruguay Football Association ise İngiltere'de maçların cumartesi günleri oynanması öngörüldüğünden pazar günleri maç yapılmasına izin vermiyordu. Yine de yüzyılın ilk yıllarında futbol, Rio de la Plata kıyılarında popüler ve ulusal olmaya başlıyordu. İyi aile çocuklarını boş vakitlerinde oyalayan bu ithal eğlence, yüksek saksısından çıkmış, toprağa inmiş ve kök salmaya başlamıştı. Durdurulması imkansız bir

[75] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 9 – 10.

ilerlemeydi bu. Tango gibi futbol da varoşlarda gelişmiştir. Para gerektirmeyen bir spordu. Oynanabilmesinin tek koşulu istekti. Kapı önlerinde, çıkmaz sokaklarda Avrupa göçmenleri ve burada doğmuş çocuklar, içleri kağıtla ya da bezle doldurulmuş eski çoraplardan yapılan toplarla, kale niyetine bir çift taş koyarak maçlar düzenliyorlardı. Dünya çapında kabul edilmeye başlanan futbol dili sayesinde, tarlalardan kovulmuş işçilerle, Avrupa'dan kovulmuş işçiler birbirlerini gayet iyi anlıyorlardı. Futbolun ortak dili, yoksul yerli halkla, denizi aşarak gelmiş, Vigolu, Lizbonlu, Napolili, Beyrutlu ya da Besarabyalı; Amerika heveslisi duvar işçisi, hamal, fırıncı ve çöpçü emekçileri bir araya getiriyordu. Hoş bir yolculuk yapmıştı futbol; İngiltere'de üniversitelerde ve kolejlerde doğmuştu, Latin Amerika'da ise hayatında okula hiç adım atmamış insanların hayatını renklendiriyordu."[76]

Latin Amerika'da müzik ve dansın kültüründe önemli etkileri bulunan ülkeler müziğin ritmini ve dansın kıvraklığını futbola yansıtmayı başarmış ve bu sporda estetik bir tarz yakalamışlardır. "Buenos Aires ve Montevideo sahalarında yeni bir tarz doğuyordu. Milonga ezgilerinin çalındığı avlularda özel bir dans şekli ortaya çıkarken, özel bir futbol tarzı da kendine yol açıyor, süratle yayılıyordu. Karoların üzerinde dans ederken yaptıkları figürlerle çiçekler çiziyorlardı. Futbolcular ise dar alanlarda kendi dillerini yaratıyorlar, topa hemen vurmuyorlar, topu tutuyor ve ona sahip oluyorlardı. Bu oyuncuların ayakları, deri parçalarını ören eller gibi, topun çevresinde dans ediyordu. Böylelikle Latin Amerikalı ilk virtüözlerin ayakları sayesinde "el toque" denilen tarz

[76] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 51 – 52.

doğdu: Artık topa bir müzik aletiymişçesine, bir gitarmışçasına hafif hafif dokunuluyordu."[77]

Kendisi de Uruguaylı olan yazar Galeano, futbolun ülkesinin kendini kanıtlama biçimi olduğunu düşünmektedir. "Uruguay'ın 1924 Fransa, 1928 Hollanda olimpiyatları şampiyonluğunun ardından mavi forma milliyet olgusunun kanıtıydı. Uruguaylı olmak bir hata değildi, futbol bu küçük ülkeyi, dünyada hiç tanınmazken kabuğundan çekip çıkarmış ve tanınmasını sağlamıştı. Hiçbir Uruguaylı yoktur ki kendini futbolda taktik ve strateji uzmanı ve futbol tarihi konusunda bilgin saymasın. Milli takım ne zaman bir maça çıksa, ülkenin solunumu durur, politikacılar, panayır şarkıcıları ve konuşmacıları suskunlaşırlar; aşıklar aşklarına, sinekler uçuşlarına ara verirler."[78]

[77] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 52.
[78] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 70 – 73.

1. 3. Futbol ve Din

1. 3. 1. Latin Amerika'da Futbol: XXI. Yüzyılın Laik Dini

Futbol kitleler içinde kendini tek hisseden milyonlarca insanın arzularını ortaya çıkaran XXI. yüzyılın yeni dini olarak tanımlanmaktadır. İnsanoğlu daima bir şeylere inanma, en şiddetli duygularını yönetme ihtiyacı duyar. Gerçeklikten kaçma adına bu yolda XXI. yüzyılın yeni dini ortaya çıkar. Bu inanç Müslüman ya da Hristiyan inancını taşıyanlardan çok daha fazladır. Bu çoğunluk dünya nüfusunun %50'sini kapsar. Bugün futbol tutkusu ırkları, dilleri ve inançları aşmıştır. *Hristiyanlığın Kısa Tarihi* adlı kitabın yazarı Stephen Tomkins eserinde şöyle yazmıştır: "Bizler futbol sahaları için kiliselerimizi terk ediyoruz. Oyuncular tanrı, tribünler tapınak, futbolsa yeni bir din. Real Madrid'in yeni oyuncusu Cristiano Ronaldo'nun performansını izlemek için Santiago Bernabeu stadına gelen 80.000'den fazla insan varsa bunun bir anlamı olmalı. Arjantin'de gripA'dan acil durum ilan edilmişken binlerce taraftar Velaz Sarsfiel sahasında Huracan'a karşı oynanacak final maçını izlemek için toplanmıştır."[79]

Seyreden kişiyi sıkıntıdan kurtararak kişide bir rahatlama meydana getirmesi açısından futbol, çağın 'seküler ayin' lerinden en popüleri olarak kabul edilmektedir. Futbol, günümüz sosyal bilimcileri tarafından dindışı kutsallık ve coşku, trans hali ve 'neo pagan' olarak değerlendirilmektedir. "Din dışı kutsallık ve coşku ile sekülerlik arasında anlamlı bir ilişki vardır. Ernest Gellner, modernlikte yaşayan ve günümüze kadar gelen süreçte Batı'da (ve küreselleşmeyle dünya genelinde) iki tür sekülerizm

[79] http://www.laondadigital.com/laonda/laonda/446/C3.htm, (04.09.2011).

meydana geldiğini ifade eder. Gellner'e göre, dinin hayattan uzaklaştırılmasını sağlayan modernlik ve modern süreç birinci sekülerizm çağına ve dünyevi olanın dinleştirilmesini veya kutsanmasını meydana getiren postmodernlik ve postmodern süreç ise ikinci sekülerizm çağına karşılık gelir. Thomas Luckmann, yaşanılanları dikkate alarak başta Batı toplumları olmak üzere bir 'gizli/görünmez din' oluşturma süreci yaşandığını ifade eder. Yine aynı şekilde Samuel Weber, bugün spordan sinemaya televizyondan sanal dünyaya kadar bütün kültür endüstrisinin din dışı kutsallıklar üretme üzerinde işlediğini söyler. Oyuncuları laik kutsallığın 'azizleri' olan futbol, bunlardan en dikkat çekeni ve popüler olanıdır. Dikkat çekmesi ve popüler olması futbolun, mahallede çocukların oynadığı basit sahalardan, en teknik ve modern dev sahalara, televizyonlara, metropol sokaklarına kadar kitleselleşmesi ve küreselleşmesi, onun insanlar üzerindeki büyüsünün etkisiyle açıklanabilir."[80]

Bir topa bunca bağlılık göstermek ışıltılı sahalarda erdem timsali olarak yansıtılan futbolcuların pek çok çocuğun hayallerini etkileyerek kendilerini adamaları sonucu ortaya çıkmıştır Arjantinli David Seoane'ye göre: "Cristiano Ronaldo kendine özgülüğü ile dikkat çekerken; Kaká bir tabak dahi kırmamış iyi çocuk modeli; Zidan şıklık ve ağırbaşlılık; Maradona ise zirveye ulaşıp uyuşturucu problemleri yüzünden dibe vuran alçakgönüllülük efsanesidir. İngiliz gazeteci ve yazar John Corl'in de söylediği gibi, sporun yıldızları kurtarıcılığın ve eğlencenin temsilleridir. Bu Adonis, Apollo, Narkissos ve Olimpos'taki diğer tanrıları da içeren Yunan mitolojisinin modern versiyonudur. Hakem maçın başlama düdüğünü çaldığında oyuna sadece ekonomik ve rakiplerin spor

[80] Ünal Şentürk, a. g. e., s. 35 – 36.

çıkarları girmez. Takımı için bağırıp, coşan milyonlarca insanın etkisi ve duygusu tartışılmaz. Bu kitle içinde tek olmadığını hissettiren benzersiz bir duygudur. Topu bir mucizeye dönüştüren, insanları harekete geçiren bir inancın en iyi ifadesidir. Hepsi bir meşin yuvarlağın işidir."[81]

Raúl Perez Torres futbolu bir din olarak değerlendirirken içinde barındırdığı karakterleri ve rolleri de eşleştirmektedir. "Futbolda bir ayinde bulunan rahip, azizler, kutsal krallığın şehitleri gibi bazı başroller vardır; futbol olgusu içinde de bu vaazı verenler spikerler, yorumcular, gazetecilerdir ve takımı uğruna ölmeye hazır fanatikler de bu dinin dindarlarıdır, tutkulu izleyicileri olan pek çok sadığı bulunur, bu oyundaki FIFA ve benzeri organizasyonlar da kilise etkinlikleridir. Ayin kapsamında ticaret de var; mumlar, çiçekler, sadakalar, dua kitapları, resimli kartlar. Futbol ticaretinde büyük endüstrilerle karşılaşmak da mümkün; propaganda, kitle iletişim araçları, izleyiciler, mekanlar, ilaçlar, şapka, çorap, bayrak, forma, ayakkabı, top gibi spor malzemeleri."[82]

Latin Amerika'da taraftarlığın kutsallığı, kendisi de sıkı bir taraftar olan Galeano tarafından şöyle tanımlanır: "Taraftar haftada bir kez evinden kaçar ve stadyumun yolunu tutar. Bayraklar sallanır, kaynanazırıltıları öter, maytaplar atılır, davullar çalınır, konfetiler yağar gökyüzünden. Kent yok olur, rutin olan her şey unutulur, gerçek olan tek şey tapınaktır. Bu kutsal alanda ateisti olmayan tek dinin kutsal yönleri seyredilir. Taraftarlar bu mucizeyi daha rahat bir ortamdaki televizyondan seyretme imkanına sahip

[81] http://www.laondadigital.com/laonda/laonda/446/C3.htm, (04.09.2011).
[82] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 191.

oldukları halde, meleklerinin nöbetçi şeytanlarla yapacakları mücadeleyi canlı olarak görebilmek için bu hac yolculuğunu yerine getirir. Taraftar, burada yumruklarını sıkar, yutkunur, içine zehir akıtır, şapkasını kemirir, dualar ve lanetler okur. Bir anda gırtlağını yırtarcasına haykırır, pire gibi sıçrar ve yanında 'gol' diye bağıran yabancıya sarılır. Bu pagan ritüel boyunca taraftar, topluluğun bir parçasıdır. Binlerce inananla birlikte, en iyi takımın onlarınki olduğuna, tüm hakemlerin satılmış ve tüm rakiplerin şikeci olduklarına kesinlikle inanır."[83]

Latin Amerika ülkeleri vatandaşlarının tamamı futbol tutkunudur, büyük takımların maçlarından mahalle takımlarınınkine kadar hepsi birer ayin niteliği taşımaktadır. Sergio Villena Fiengo'nun örneklediği üzere; Kosta Rika'da futbol ve din arasındaki bağlantı çeşitli akımlar sonucu gelişmiştir. Tarihçi Chester Urbina'ya göre, bu spor başlangıçta bazı papazlarca tehlikeli bulunmuştur, çünkü Hristiyan cemaatini pazar günkü dinî görevlerinden uzaklaştırıyordu. Farklı bölgelerde olduğu gibi Kosta Rika'da da top, dinî olarak ortaya çıkmış, futbol hristiyanlaştırma işlerinde yardımcı olarak kullanılmıştır: Daha fazla genç dinî inanca çekilebilir ve spor değerleri geleneksel dinî değerlerle bağdaştırılabilirdi. Böylece kilise etkili liderler olan rahiplerin bulunduğu eğitim merkezleri ve kırsal bölgelerde futbolu ilerletti. Ayinlerle sadakatlerini gösteren spor topluluklarının oluşumu futbolun dinin dünyevileşmesi, insanların inanç birliğinde toplanma ait olma duygularını verir, bunu da belli bir ahlaki düzen üzerine kurar. Bu durumda ulusal temsil olan futbol milliyetçi dönüşüm ve aidiyeti güçlendirmek için olası

[83] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 21.

yollardan biri olarak kutsallaştırılır ve dinin büyüsüne uydurulur. Tesadüf kadere dönüşür."[84]

[84] Sergio Villena Fiengo, "Del Futbol y Otros Demonios Futbol, Religion y Nacionalismo en Costa Rica", (Futbol ve Öbür Şeytanlar; Kosta Rika'da Futbol, Din ve Milliyetçilik), *I.Encuentro de Alesde*, Brasil, 2008, s. 1.

1. 3. 2. Tanrılaştırılanlar: Kurumlar, Futbolcular

Futbolda, farklı düşünce sistemlerinin birbiriyle bütünleşmesi durumu, oldukça net görülmektedir. "Sporcuların hangi dinî gruba ait oldukları burada rol oynamıyor; saha zaten daima kutsal bir mekan, kimi oyuncular da tanrıdır- hatta tanrının kendisi de zaten Brezilyalıdır, ki bunu çocuklar bile bilir. Futbol ile din arasındaki ilişki, Brezilya'da futbolun başlama tarihine denk düşer. Tarih kitapları, İngiliz spor dalı olan futbolu XXI.yüzyılda Brezilya'ya getirip öncelikle okullara götürenlerin Cizvit din adamları olduklarını yazar. Brezilya'da futbol dindir ve iyi bir oyun olması için de tüm tanrısal değerlere boyun eğilir. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda, soyunma odaları ibadet yerlerine dönüşürdü; önemli maçlardan önce, resmi olarak tanrısal kutsama yapılması öngörülürdü. Çok beğenilen bir ritüel de, her kulübün koruyucu muhafızlarının kiliselerine yapılan seferlerdir ki, bunlar istisnasız her kulüpte vardır. İster profesyonel olsun ister amatör, tüm maçlarda ısınma hareketlerinden önce vater unser (bir çeşit dua) söylenir. Her stadyumun küçük bir altarı vardır; bazı kulüplerin küçük kilise orkestrası bile vardır. Hatta birçok durumda kutsal kişilerin adları kulüp adları olarak geçer: Sao Paulo, Sao Caetano, Santos."[85]

Geçmişten günümüze pek çok dönemde futbol da diğer birçok olgu gibi pratikte ya da temsillerde dinle ilişkilendirilmiştir. "Ortaçağ'da köylülerin top diye adlandırılan şişirilmiş bir işkembeye vurdukları belirtilmektedir. Topu bir ileri bir geri atmak; iyi ile şeytanın çarpışması ya da yaşam-ölüm gibi olayları vurgulamaktadır. Böylece futbolun

[85] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 178.

dinsel törenlerin bir parçası olduğu belirtilmektedir. Ortaçağ'da futbol toplumsal doku içinde bir denge öğesi olmuştur."[86]

Batıl inançların insan hayatında büyük yer kapladığı Latin Amerika coğrafyasından bahsederken, bu inançların futbolla girdikleri iletişimi de irdelemek gerekmektedir. "1937 yılı sonlarında yağmurlu bir gecede, kötü niyetli bir rakip takım taraftarı, Vasco da Gama takımının sahasına bir kurbağa gömdü ve laneti dile getirdi: 'Gökyüzünde bir tanrı varsa, Vasco takımı on iki yıl boyunca şampiyonluk yüzü görmesin.' Vasco da Gama Brezilya'nın en iyi oyuncularıyla sözleşme imzalıyor, en kuvvetli takımı oluşturuyor, yine de yenilgiden kurtulamıyordu. Sonunda, 1945 yılında takım Rio Kupası'nı kazanarak şeytanın bacağını kırdı. 1934 yılındaki şampiyonluk üzerinden on bir yıl geçmişti. 'Tanrı cezamızın bir yılını afetti' diyordu kulüp başkanı. Bir süre sonra Rio de Janeiro'nun ve Brezilya'nın en popüler kulübü olan Flamengo sorunlar yaşamaya başladı. Flamengo dokuz yıl kupaya hasret kaldı. Bir Katolik rahip olan Peder Goes, futbolcuların her maçtan önce kilisedeki ayinlere katılıp, sunağın önünde diz çöküp tesbih çekerek dua etmeleri karşılığında onlara zaferi garanti etti. Böylece Flamengo üç yıl boyunca arka arkaya kupayı aldı."[87] Bu tip inanışların toplumda geniş bir yer bulması toplumun pagan olana yakınlığını da ortaya koyuyor bir bakıma, bunun da futbolun sadece neden bu coğrafya XXI. yüzyılın yeni laik dini olduğu sorusuna açıklık getirebilmesi mümkündür. Uğur ve uğursuzluk getirdiğine inanılan eylem ya da objelerin çeşitliliği inancın bu spora ne kadar dahil olduğunun

[86] Ziya Bahadır, *Futbol Seyircisinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2006, s. 3.
[87] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 93.

göstergesidir. "1986 ve 1990 dünya kupalarında Arjantin Takımının teknik direktörü uğursuzluk getirdiği gerekçesiyle oyuncularının tavuk eti yemesini yasaklamıştı. Kolombiya takımının dev zenci oyuncusu Freddy Rincón 1994 dünya kupasında hayranlarını hayal kırıklığına uğrattı. Çok isteksizce oynadı. Kolombiya kıyılarındaki köyünden bir Tumaco falcısı ona gelecekten haber vererek turnuvanın sonuçlarından söz etmiş ve çok dikkatli olmazsa bir bacağını kırabileceğini söylemişti. Birçok oyuncu sahaya, sağ ayakla ve haç çıkartarak girer. Boş kaleye sağ taraftan yanaşıp gol atanlar ya da direkleri öpenler de vardır. Bazıları ise çime dokunup ellerini ağızlarına götürürler. Futbolcuların boyunlarında bir madalyon ya da bileklerinde onları koruyan bir şerit taşıdıkları sıkça görülür. Penaltı atışında top yolunu şaşırırsa, bunun nedeni birinin topa tükürmüş olduğudur. Yüzde yüz atılacak bir gol kaçırılmışsa, bunun nedeni bir büyücünün rakip kaleyi kapatmış olmasıdır. Kaybedilse, bunun nedeni de oyuncunun son zaferde giydiği formasını birine hediye etmiş olmasıdır. Rakip takımı bozguna uğratmaları için kötü ruhları yardıma çağıran taraftarlar rakip sahaya tuz dökerler. Onları korkutmak için kendi takımlarının sahasına avuç dolusu buğday ya da pirinç kırıntıları serperler ya da denize çiçek atarlar. Bazı taraftarlar ise Nasıralı İsa'dan ve yanarak, boğularak ya da kaybolarak ölen kutsal ruhlardan, oyuncuları korumaları için yardım dilerler."[88]

"Brezilyadaki dinsel inancın ne Katoliklikle ne de Hristiyanlıkla alakası olmayıp, aslında çok daha basit olarak bir fetişzm[*] diye ele alınmalıdır. Farklı düşünce

[88] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 96.
[*] İlkel toplumlarda doğaüstü bir gücü ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesnelere tapınma.

sistemlerini birbiriyle bütünleştirmeye dayanan inançta, Katolik mezhebinin dogmaları Umbanda ve Candomble ritüelleriyle karışmıştır ve kısa zamandan beri ayrıca evanjelik gayretler de görülmektedir. Ve tüm futbolcular dinine bağlı, bu adeta aranan en temel özellik. Dindar futbolcular inançlarını çok açık bir biçimde ifade edip maç sonrasında yenilgi ya da mağlubiyet üzerine yapılan röportajlarda sürekli olarak İsa'dan bahsediyorlar. Birlikte dua edip, formalarının altına giydikleri üzerinde 'İşte bu muhteşemdi İsa' yazılı tişörtlerini gösteriyorlar. Kendi ifadelerine göre, Meryem Ana duasını ederken, Katolik futbolcular mümkün oldukça sessiz olup takım ruhunun dengesini bozmak istemiyorlar."[89] Dinî şahsiyetlerin adını taşıyan futbol takımlarının yanısıra Latin Amerika'da futbolla dini bütünleştiren ve bu karma inancın misyonerliğini yapan kurumlar da mevcuttur: Atletas de Cristo (İsa'nın Sporcuları) ve Iglesia Maradoniana (Maradona Kilisesi).

Atletas de Cristo, uluslararası Hristiyan bir sivil toplum kuruluşudur. 4 Şubat 1984 yılında Brezilya'da temeli atılan kurum, üyelerine Evanjelizmi yaymak adına misyonerlik görevi üstlemektedir. Amatör ve profesyonel çevrede Hristiyan değerlerini yayan kurumun Brezilyalı Paulo Silas, Donato Gama da Silva, Baltazar María de Mórais Junior, Maxwell ve Kaká, Kolombiyalı Radamel Falcao García, İspanyol Juan Carlos Valerón gibi pek çok tanınmış üyesi bulunmaktadır. *Futbolistas: Futbol ve Latin Amerika* adlı eserde "Tanrı Yuvarlaktır" adlı bir deneme kaleme alan gazeteci Daniela Chiaretti bu kuruluşu şu sözleriyle açıklar: "Atletas de Cristo, ne bir kilisedir ne de bir sporcular sendikası; bilakis 7.500 Hristiyan sporcuyu bünyesinde barındıran, ki bunların

[89] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 178 - 179.

çoğunluğunu futbolcular oluşturur, önemli bir kurumdur. 1979 yılında dönemin Atlético Mineiro kalecisi Joao Leite tarafından kurulmuştur. 'VİZYONUMUZ, tüm insanlara, sporun evrensel dili sayesinde, İsa tarafından ulaşılmasıdır. MİSYONUMUZ, Hristiyanlığı tüm dünyaya spor aracılığı ile yayacak olan sporcuları, İsa Mesih'e daha fazla yakınlaştırmaktır. AMACIMIZ, buna derhal bu kuşak içerisinde ulaşmaktır.' şeklinde, kuruluşun hedefleri resmi internet sayfasında belirtilmiştir."[90]

30 Ocak 1998 yılında Arjantin'in Rosario kentinde kurulan ve Diego Maradona'ya atfedilen 'Iglesia Maradoniana' kilisesi bir çeşit parodi din[*] olarak tanımlanmaktadır. Bu kilisenin yaklaşık 25.000 inananı olduğu zannedilmektedir. Internette yayımlanan bir röportajda, kilisenin kurucusu Hernán Amez, Maradona ve Pelé arasında uzun süren rekabeti şöyle değerlendiriyor: "Pelé? Pelé, futbolun tartışmasız kralı. Maradona ise, futbolun tanrısı. Bu konuda en ufak bir şüpheye yer yok." Maradona kilisesinin 10 emrinde, "futbol her şeyden çok sevilmelidir" gibi sadakat ve bağlılığı garantileyen kurallar bulunmaktadır. Takvim Maradona'nın doğduğu 1960 yılında başlamakta, yani şu anda bu takvime göre, MS (Maradona'dan sonra) 51 yılında olduğumuz ortaya çıkmaktadır. Bu dine inananlar noel kutlamalarını Maradona'nın doğum tarihi olan 30 Ocak'ta gerçekleştirirler.

[90] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 180.

[*] Bir dini, mezhebi veya kültü parodileştiren (gülünç bir taklidini yapan) taklit dinlere parodi din veya taklit din denir. Bu terim aynı zamanda çok ezoterik (içrek) olduğu için görece fazla ciddiye alınmayarak gerçek dinlerden sayılmayan dinler için de kullanılabilir.

Latin Amerika futbolunun, yaşam kaynağını bir yerde idollerinden ve kahramanlarından aldığı bir gerçektir. Tıpkı Diego Iturriza'nın "sıyrılma ustası" diye nitelendirdiği Diego Armando Maradona'nın portresini kaleme aldığı yazısında, Maradona'yı tanrıya benzetmesi gibi. Maradona, 1986 Meksika Dünya Kupası çeyrek finalinde İngiltere'ye attığı ilk golünde, ki kendi deyimiyle kendisi atmamış "tanrının eli" değmişti bu gole, tarihe geçmiş ve yine aynı maçtaki ikinci golü, FIFA tarafından yüzyılın golü seçilmiştir. Benjamin Anaya'nın "asi Maradona" diye tanımladığı Diego Armando Maradona'nın yanısıra başka futbol tanrıları da vardır. Bu tanrıların hepsi Latin Amerika kökenlidir; örneğin bir Alman, İtalyan ya da İspanyol tanrıdan söz etmek mümkün değildir. "Bazı insanlar için tanrının adı Ronaldo'dur ve giderek sadece bir futbolcu olmaktan çıkacaktır." diye yazmıştır Katalan yazar Manuel Vázquez Montalbán 1997 yılında. "Ronaldo postmodern bir sporun temsilcisi olmakla cezalandırılmıştır: İkiyüzlü bir spor. Bir yandan mukaddes bir kitle dini olan, diğer yandan da küresel bir ticaret odağı haline gelen ve kazancını spor sahasının öteki tarafından elde eden bir spordur. Yine de Maradona ve onun gibi tanrılaştırılmış Pelé, futbolun dünyaca ünlü iki süper yıldızı olarak anılıyorlar."[91] "Ona yakın olmak ve hatta mümkünse ona dokunmak, bir seçilmişe dokunmak gibiydi. Onu daima bir tanrı yerine koymak, hem de yarı-tanrı veya nerdeyse kutsal gibi tanımlarla değil, gerçek bir anti-tanrı yerine koymak, günahkar ve aşırı, ama yine de tüm tanrılar gibi tertemiz ve ölümsüz: yani insanüstü. Onun kurtuluşuna duyulan inanç, onu bir daha görebilme ümidi ve onun başarısı, hiç olmazsa

[91] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 12.

taraftara verdiği yeni atılmış taze bir gol: Bunlar, kendini dine adamış bir kimsenin yaşama geçirdiği dinî erdemlerdir."[92]

Derinden yaşanılan futbol dininin etkileri elbette ki ayin yani maç yorumlarında da ortaya çıkmıştır: "Dünya kupasını kazanmaya giden yolda, Brezilya, İngiltere'yi yenmiştir. 'İsa Brezilya'yı Koruyor' başlıklı bir makalede, Rio de Janeiro'da yayımlanan Jornal dos Sportes gazetesi, zaferi şöyle izah etmiştir: 'Topun bizim kalemize doğru geldiği ve golün kaçınılmaz gibi göründüğü her seferinde, İsa bulutların arasından ayağını uzattı ve topu uzaklaştırdı.' Makaleye ilahi müdahaleyi tasvir eden ilustrasyonlar eşlik ediyordu."[93]

"Brezilya her şeyin mümkün olduğu bir ülke olduğu için, Pazar akşamı bir tarafta televizyon kanalında bir zavallı günahkarın ruhunun şeytandan kurtarılması ayinini, diğer tarafta da az önce AC Milan'a gol atmış Kaka'nın ellerini göğe doğru açmış biçimde sevincini yaşamasını görmek oldukça olağandır."[94]

[92] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 227.
[93] Ryszard Kapuscinski, *Futbol Savaşı*, Om Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 153 – 154.
[94] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 179 – 180.

1.4. Futbol ve Politika

Temel ideolojik ve sosyal bölünmeler, en başından beri futbol dünyasının içinde yer almıştır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde futbolun siyasetle ilişkisi ve hangi oranda birbirinin temsili ya da aracı oldukları ele alınacaktır. "Bölge takımları ya da milli takım halkın tüm taleplerini sırtlanır. Toplumda gerilimin yükseldiği dönemlerde, maçlar bunu sahaya yansıtır. Böylece spor karşılaşmaları politik, ideolojik veya dinî bir çatışmaya dönüşür. Oynamak için değil, kazanmak için oynanır. Kitle futbolu ulus kimliğini daha iyi tanımlamak için bir düşmanı alt etmeyle ilgili sapkınca arzuyu bu biçimde tatmin ediyor. Nefret etmiş olmak için nefret etme hissi, ulus nevrotik bir hisse sahip olmasa da nedensiz tiksintiye eklemleniyor."[95]

Geçmişten günümüze bu iki alanın ilişkisini değerlendirdiğimizde futbol ve vatanın daima birbirine bağlı olduğunu ve sıklıkla politikacılarla diktatörlerin bu kimlik araçlarıyla spekülasyon yarattıklarını görmek mümkündür. Bu sadece Latin Amerika'ya özgü değil evrensel tarihte de yer alan bir durumdur. Dünya çapında futbolun siyasi geçmişini açıklarken, İtalyan takımının 34 ve 38 dünya kupalarını vatanları ve Mussolini adına kazanmaları ayrıca oyuncuların her maçı İtalya'ya tezahürat ederek ve halkı selamlayarak başlayıp ve bitirmeleri buna örnek niteliğindedir. Bunun yanısıra Naziler için de futbol bir devlet meselesiydi. Ukrayna'da 1942'de Kiev'in Dinamo oyuncularına bir anma anıtı yapılmıştır. Hitler'in milli takıma 'kazanmazlarsa ölecekler' şeklindeki uyarısı da bu anlamda kritik örneklerden biridir. Futbol ve vatan ya da futbol ve halk

[95] Alfred Wahl, a. g. e., s. 118 – 119.

üzerine tüm kavramlar Latin Amerika'da da görülmüştür. "Bolivya ve Paraguay haritadan bir parça çöl için yarışarak Chaco savaşında karşılıklı olarak birbirlerini yok ederlerken, Paraguay Kızıl Haçı Arjantin ve Uruguay'ın pek çok şehrinde oynayan bir futbol takımı oluşturdu. Bu takım savaş alanındaki iki ordunun yaralılarına yardım etmek adına çok para topladı."[96]

"Yaklaşık üç yıl sonraki İspanya iç savaşı boyunca gezici iki futbol takımı demokratik direnişin sembolü haline gelmiştir. Hitler ve Mussolini gibi bir diktatör olan General Franco İspanyol Cumhuriyetini bombalarken, bir Bask takımı Avrupa'ya ilerlemekte ve Barcelona kulübü Amerika Birleşik Devletleri ve Meksika'daki maçlarda mücadele etmektedir. Bask Geçici Hükümeti[*] Euskadi takımını Fransa'ya ve savunma için fon toplasın, propaganda yapsın diye diğer ülkelere göndermiştir. Eş zamanlı olarak Barcelona kulübü Amerika'ya doğru yola çıkmıştır. 1937 yılı geldiğinde Barcelona kulüp başkanı Franco kurşunlarına kurban gitmiştir. Böylece her iki takım da futbol sahalarında ve dışında istenilen demokrasiyi yeniden canlandırmıştır."[97]

Latin Amerika'da futbol ile siyaset arasındaki sınır çok belirsizdir. Gazeteci Ryszard Kapuscinski bu belirsizliği şöyle açıklar: "Milli takımın yenilgisinden sonra düşen ya da devrilen hükümetlerden bir liste yapsaydık, çok uzun olurdu. Mağlup

[96] http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).

[*] İspanya'da 1 Ekim 1936'da özerklik yasasının onaylanması üzerine 7 Ekim 1936 tarihinde Bask Milliyetçi Parti'den José Antonio Aguirre başkanlığında Guernica'da kurulmuştur.

[97] http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).

takımın oyuncuları, basın tarafından hain ilan edilirler. Brezilya, Meksika'da dünya kupasını kazandığı zaman, sürgündeki bir Brezilyalı meslektaşım çok üzülmüştü: 'Askeri sağ kanat' dedi, "en az bir beş yıllık huzurlu yönetimi garantiledi şimdi."[98]

Siyasetin bir aracı olarak bazen savaşlara neden olabilen futbolun kendi içinde de bir savaş yaşanmaktadır. Galeano fanatizmin yarattığı bu savaşları şu sözleriyle tanımlıyor: "Mücadele etmekle özdeşleşen futbol, bazen gerçek bir savaşa dönüşebiliyor ve o zaman Azrail ile burun buruna gelmenin bir başka adı da maça gitmek oluyor. Eskiden dinsel fanatizmin, ulusal coşkunun ve siyasal tutkunun görüldüğü yerlere günümüzde futbol fanatizmi çöreklenmiş bulunmaktadır. Dinde, milliyetçilikte ve siyasette olduğu gibi futbolda da şiddet olaylarının meydana gelmesi tansiyonun bir anda yükselmesine yol açmaktadır. Bazı kimseler topun bir cini olduğuna ve insanların ruhlarının bu cin tarafından ele geçirildiğine inanmaktadırlar. Öfkeden kuduran, ağzından köpükler saçan bir taraftarı gözümüzün önüne getirdiğimizde bu inanç bize hiç de saçma gibi görünmemektedir. Fakat asık yüzlü savcıların da kabul ettikleri gibi, futbol sahalarında görülen şiddet olaylarının büyük bir kısmı aslında futboldan kaynaklanmamaktadır."[99]

1982 yılında Arjantin lideri Leopoldo Fortunato Galtieri Castelli'nin (1926-2003) Falkland Adaları'nı işgali sonunda çıkan savaş, tabiatıyla iki ülke arasında iplerin gerilmesine neden olmuştur. Bu gerilme, her alanda olduğu gibi futbol sahalarına da

[98] Ryszard Kapuscinski, a. g. e., s. 153.
[99] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 182.

yansımıştır. "İster dostluk maçı olsun, ister resmi maçlar olsun, her karşılaşma öncesi büyük gerginlikler yaşanmış, karşılaşmalar her defasında kıran kırana geçmiş ve geçmektedir."[100]

24 Mayıs 1964 tarihinde Peru ve Arjantin, 1964 Tokyo Olimpiyatları için eleme maçında Lima'da karşı karşıya gelmiştir. "Bu karşılaşma kayıtlara, futbol tarihinin en kötü olayı olarak geçecekti. Güney Amerika'da futbol alanındaki rekabetin maalesef şiddete dönüştüğü bir gündü. Maçın sonlarına doğru, karşılaşmanın bitmesine iki dakika kala Peru takımının attığı gol hakem tarafından iptal edilince, olaylar çıkmaya başlamış, sinirlenen Peru taraftarlarının protestosu bir anda isyana dönüşerek 318 kişinin ölümüne ve 5000'den fazla kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. Peru hükümeti, ülkede sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmıştı."[101]

Pek çok ülkede devletin bakanlıkları ile sendikalar arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkmaktadır, fakat yalnızca Brezilya'da bu iki kurumun arası kırık bir ayak bileği yüzünden bozulmuştur. "Maliye Bakanı Antonio Palocci orta saha oyuncusu olarak oynarken Merkezi İşçi Birliği Genel Sekreteri Carlos Alberto Grana'ya çalım atmaya çalışmış, sağ ayağıyla Grana'nın üzerine çıkınca, ağırlığını sol ayağına veren Genel Sekreterin fibula kemiği kırılmıştır."[102]

---

[100] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 106 – 107.
[101] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 123.
[102] Alex Bellos, "El Futbol y Brasil" (Futbol ve Brezilya), *Letras Libres*, Yıl. 5, Sayı 58, İspanya, Ekim, 2003, s. 21.

1930'lu yıllarda Brezilyalılıkla ilişkilendirilen futbol siyaset tarafından ele geçirilmiştir. Futbolun popüler etkisini fark eden başkan Getulio Vargas, milliyetçilik ruhunu ve sosyal uyumu arttırmak amacıyla bu sporu kullanmıştır. "1964'te askerin iktidara geldiği döneme kadar iki kez (1958-1962) dünya kupasını kazanan Brezilya 1970'te üçüncü kez dünya kupasını kazanan tek ülke ünvanını alırken diktatörlük daha baskın hale gelmiş, Brezilya Ulusal Lig'i kurulmuştur. Bu da diktatörün ulusal kaynaşma amaçlı ideolojik ve stratejik planlarına katlı sağlamıştır. 70'li yıllarda futbol yönetim biçimi, diktatörlerin ülkeyi yönetim biçimiyle yarışmaktadır."[103]

"70 Dünya Kupası'nda Brezilya'nın kazandığı zaferin kutlamaları sırasında Brezilya Diktatörü General Medici futbolculara para bağışında bulundu, elinde zafer kupası olduğu halde onlarla fotoğraf çektirdi ve hatta topa kafa vurarak fotoğraf makinelerine poz verdi. Brezilya karması için bestelenen "Pra Frente Brasil" ülkenin milli marşı olarak kabul edildi; bu arada televizyonlarda Péle'nin çimenler üzerinde uçarken çekilen görüntüleri, "Brezilya'yı kimse durduramaz" yazılarıyla birlikte veriliyordu. Arjantin 78 Dünya Kupasını kazandığında General Videla da fırtına gibi hızlı Kempes'in görüntülerini aynı amaçla kullandı. Futbol demek vatan-millet demekti, bütün güç futboldaydı ve asker diktatörlerin hepsinin de sloganı "ben vatanım" oluyordu. Futbol demek halk demekti, o halde bütün güç futboldaydı ve bu diktatörler de "ben halkım" sloganını kullanmaktan vazgeçmiyorlardı."[104]

[103] Alex Bellos, "El Futbol y Brasil" (Futbol ve Brezilya), *Letras Libres*, Yıl. 5, Sayı 58, İspanya, Ekim, 2003, s. 22.
[104] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 193.

Güçlü bir sendika lideri olan Luiz Inácio Lula da Silva ise 1980 yılında İşçi Partisini kurarak aynı zamanda futbolda da bir devrim yaratmıştır. Corinthians'ta oyuncular haklarını aramak adına Corinthians Demokrasisi akımını başlatmışlardır. 1985'te diktatörlük düşmüş, bütün yetki mecraları diktatörlüğün etkisinden kurtulmuş, son değişimi yaşayan ise futbol olmuştur. Sporun aristokrat kökenine küçümseyici bir atıfta bulunan ve bir dönem CSA (El Centro Sportivo Alagoano) adlı futbol takımının başkanlığını yapmış olan Fernando Collor de Mello Kasım 1989'da 29 yıllık bir aradan sonra yapılan ilk devlet başkanlığı seçiminin ikinci turunda başkanlığa seçilmiş, futbol ve politika arasındaki kargaşa artmıştır. 1994'te futbola karşı özel bir ilgisi bulunmayan Fernando Henrique Cardoso iktidara gelmiş ve Pele'yi spor bakanı olarak atamıştır. 90'lı yıllarda Brezilya'da kulüpler iflasın eşiğine gelmiş, yöneticiler milyoner olurken en iyi oyuncular yurt dışına gitmeye başlamıştır. "Futbolun temizlenmesi adına verilen savaş bir bakıma eski diktatoriyal Brezilya ile yeni demokratik Brezilya arasındaki sembolik mücadeleye dönüşmüştür. Gerçek bir futbol fanatiği olan Lula başkanlığa gelmiş ve fanatikler tarafından oluşturulan bir yasa tasarısını imzalamıştır."[105]

Brezilyalı Diktatör Getulio Vargas da futbolu, toplumda milli duyguları güçlendirmek ve ülkesini uluslararası alanda temsil etmek için kullanmıştı. 1941 yılında "Estado Novo" yani diktatör rejiminin gelişimi kapsamında "Milli Spor Kurulu" kuruldu. Bu kurul, futbolun profesyonelleşmesini ve yeniden düzenlenmesini kendine bir görev olarak seçmişti. Vargas, bir kararname çıkararak tüm yabancı kökenli kulüp

[105] Alex Bellos, "El Futbol y Brasil" (Futbol ve Brezilya), *Letras Libres*, Yıl. 5, Sayı 58, İspanya, Ekim, 2003, s. 22.

isimlerinin bir an evvel Brezilyalılaştırılmasını önerdi. 1978 yılında Arjantin'de yapılan dünya kupasında, futbol tamamıyla ordunun güdümüne girmiştir. "Çünkü bir futbol takımı ile bir ordu birliğinin arasında organizasyon, disiplin, uzlaşma ve dayanışma gibi konularda çok yakın benzerlikler vardır. Futbol Şili siyaset tarihine milli stadyumu Santiago de Chile'de 21 Kasım 1973 tarihinde oynanan hayali bir futbol oyunu ile girmiştir. Diktatörlüğün gözaltı kamplarındaki cesetler henüz kaldırılmıştı ki, Şili, Sovyetler Birliği'ne karşı oynanacak olan dünya kupası eleme maçının milli stadyumda oynanması konusunda diretmiştir. Avrupa'dan Latin Amerika futbolunun resmine bakıldığında, belli bir takım tarihi olaylar belirleyici olmuştur: El Salvador ve Honduras arasındaki 'futbol savaşı' ve 1994 yılında Escobar'ın Kolombiya'da öldürülmesi olayıdır. Escobar, Amerika'da yapılan 1994 yılı dünya kupasında ev sahibi ABD'ye karşı maçta kendi kalesine attığı gol ile Kolombiya'nın maçı kaybetmesine sebep olmuştur."[106]

Futbolun seyirci açısından kimlik oluşturma özelliğine dikkat çeken George Orwell, futbolun milliyetçiliğe ve ulus devletlerin propagandasına araç olarak kullanıldığını düşünerek milli maçlar için "silahsız savaş"[107] benzetmesini yapar. Nitekim dünya tarihinde yaşanan olaylar Orwell kadar iyimser olmamış ve silahlı bir futbol savaşı yaşanmıştır.

[106] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 23 – 24.
[107] Ünal Şentürk, a. g. e., s. 37.

14 Temmuz 1969 tarihinde, Honduras ve El Salvador arasında "futbol savaşı" olarak bilinen askeri harekat başlamıştır. Yazar Ryszard Kapuscinski, iki ülkenin 1970'de Meksika'da düzenlenecek Dünya Kupası'na katılma yarışında gelişen olayları ve savaşı şu cümlelerle aktarmaktadır: "İlk maç 8 Haziran 1969'da Honduras'ın başkenti Tegucigalpa'da yapıldı. Dünya bu maça hiç ilgi duymadı. El Salvador takımındaki oyuncular, Tegucigalpa'ya cumartesi günü geldiler ve kaldıkları otelde uykusuz bir gece geçirdiler. Takımın gözünü uyku tutmamasının nedeni, Honduraslı taraftarlarca yürütülen psikolojik bir savaşın hedefi olmalarıydı. Bir insan yığını otelini çevresini sarmıştı. Kalabalık, pencerelere taş atıp sopalarla boş tenekelere vuruyorları. Birbiri ardına çatapataları tutuşturuyorlardı. Otelin önünde park eden arabalardaki insanlar, sürekli korna çalıyor ve düşmanca sloganlar atıyorlardı. Bu, tüm gece boyunca sürdü. Düşünceleri, uykusuzluk, asabi, yorgun bir Salvador takımının kaybedeceğinin muhakkak olduğuydu. Latin Amerika'da böyle şeyler çok yaygındı. Ertesi gün Honduras, uykusuz El Salvador takımını 1-0 yendi. Robert Corduna, son dakikada Honduras'ın galibiyet golünü kaydederken, 18 yaşındaki Amelia Bolanias yenilgi sonrasında kendini kalbinden vurarak yaşamına son veriyordu."[108] Bu serinin rövanş maçı, bir hafta sonra Flora Blanca Stadyumu'nda, El Salvador'da yapıldı. Bu kez uykusuz bir gece geçirme sırası Honduras takımına geldi. Haykıran fanatikler otelin tüm camlarını indirerek, içeriye çürük yumurtalar, ölü fareler ve pis kokulu paçavralar attılar. Oyuncular stadyuma, zırhlı araçlarla götürüldü. Bu, onları yol boyunca sıralanmış, ulusal kahraman Amelia Bolanios'un portrelerini taşıyan yığınların elinden, intikam ve kan dökme eylemlerine hedef olmaktan kurtarmak içindi. Honduras milli marşı

[108] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 110.

çalınırken, kalabalık, takımı yuhalayıp ıslık çaldı. Ardından Honduras bayrağı seyircilerin gözleri önünde yakılarak, yerine kirli, yırtık bir bulaşık bezi parçası göndere çekildi. Maçın bitiminde El Salvador 3-1 galip ayrılırken, Honduras teknik direktörü Mario Griffin, "kaybettiğimiz için çok şanslıyız" diyordu. Aynı zırhlı araçlar, Honduras takımını havaalanına götürürken, takımı desteklemek için gelmiş taraftarları bekleyen durum daha kötüydü. Tekmelenip dövülen Honduraslılardan ikisi öldü, yüzlercesi hastanelik oldu. Araçlar yakıldı, Birkaç saat sonra iki devlet arasındaki sınır kapatıldı. Akşamüstü, Tegucigalpa üzerinde uçan bir uçak, kente bomba bıraktı. Işıklar kesildi ve başkent karanlığa gömüldü."[109]

Bu futbol savaşı yüz saat sürmüştür. 4.000 kişinin ölümüne, 12.000'den fazla kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Elli bin kişi evini ve toprağını yitirmiş, pek çok köy imha edilmiştir. "Latin Amerika ülkelerinin müdahalesi üzerine iki ülke arasındaki askeri eylem durdu. Dünya kupasına gideni belirleyecek olan karşılaşma tarafsız bir sahada Meksika'da yapıldı. Karşılaşmayı El Salvador 3-2 kazandı. Honduraslı taraftarlar stadyumun bir tarafına oturdular, Salvadorlular da öteki tarafına, ortalarında da kalın sopalarla silahlanmış 5.000 Meksika polisi oturuyordu. Nedeni ister toprak kavgası, ister futbol maçı olsun, savaş her iki taraf için de büyük kayıplara neden olmuştur. 60-130 bin arasındaki Salvadorlu zorlanarak Honduras'tan kaçtı veya sınırdışı edildi. Birçok alanda ekonomik problemler yol açtı. İki ülke arasındaki ticaret tamamen kesildi. Sınırlar kapatıldı. Savaştan sonra Honduras'ta milliyetçilik akımı başladı ve ulusal gurur baş

[109] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 111.

gösterdi."[110] "İşgal edilen topraklardan Salvador kuvvetlerinin hemen çekilmelerine rağmen, silahsızlaştırılmış bir bölge yaratan Amerikan Devletleri Örgütü arabuluculuğu sayesinde, 4 Haziran 1970 tarihine kadar çatışmalar devam etse de iki hükümetin temsilcileri Honduras'tan Lopez Arellano, Salvador'dan Fidel Sanchez Hernandez Kosta Rika'nın San Jose şehrinde bir barış anlaşması imzaladılar."[111] Sonuç olarak İtalyan yazar Umberto Eco'nun da söylediği gibi 'futbol politikanın tutması gereken yeri almıştır.'

[110] Bilge Donuk, Fatih Şenduran, a. g. e., s. 111 – 112.
[111] http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).

1. 5. Futbolun Ekonomi Politiği

Toplumlarda farklı gereksinimler sonucunda ortaya çıkmış olan futbol bugün ülkelerin ekonomi kalemlerinden biri haline gelmiştir. Küreselleşme ile tüm dünyaya yayılmış, milliyetçilikten sıyrılıp futbolcuyu sermayeye dönüştüren futbol ticari bir sektör haline gelmiştir. "Futbolun öyküsü, zevkten zorunluluğa uzanan hüzünlü bir öyküdür. Spor bir sanayi dalına dönüştüğü oranda, iş olsun diye oynandığı zamanki güzelliğinden bir şeyler kaybetmiştir. Yüzyılın sonlarını yaşadığımız bugünlerde futbol, işe yaramaz her öğeyi reddetmektedir; kâr getirmeyen her öğe de 'işe yaramaz' olarak kabul edilmektedir. Oyun oyuncusu az, izleyeni çok bir gösteriye dönüştü. Bu artık seyirlik bir futbol. Bu gösteri günümüzün en kârlı gösterilerinden biri ve artık oynanması için değil, oynanmasının engellenmesi için düzenleniyor. Profesyonel sporun teknokratları, futbolu sırf sürate ve güce dayalı, cüretin yasaklandığı bir spor dalı haline getirdiler. Varoşların tozlu yollarında zevk için oynayan futbolcu, birdenbire kendini çalışma zorunluluğu ile stadyumlarda bulmuştur; ya kazanacaktır ya da kazanacaktır. İşadamları onu alırlar, satarlar, kiraya verirler; oyuncu daha fazla para ve şöhret vaadi karşılığında kendini akıntıya bırakır. Ne denli başarılı olur ve çok para kazanırsa, tutsaklığı da o oranda artar. Askeri disiplin altında, hergün yorucu idmanlar altında ezilir. Futbolcu birgün tüm parasını aynı ata yatırdığını fark eder; para da, ün de yoktur artık. Ün denen o ılık yaz meltemi, bir teselli mektubu bile bırakmadan uçup gitmiştir."[112]

[112] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 15 – 16.

Futbolun gelişiminin kitleler arasında kültürel ve ekonomik bir algıyı kışkırtmasıyla ilgili olarak yüzyılın son dönemlerinde dünyada profesyonel futbolun işe yaramadığı ve kârlı olmadığı düşüncesi hakim olmaya başlamıştır. "Hiç kimse bu delilikten faydalanmayı bırakmak istememektedir. Futbol gösteriye dönüşmüş, pek çok seyircisiyle bu gösteri oynanması için düzenlenen değil, oynamanın engellendiği dünyanın en kârlı ticaretlerinden biri haline gelmiştir. Profesyonel spor tekniği neşeyi bırakıp, hayali daraltan ve cüreti yasaklayan salt hız ve güce dayalı bir futbol gerektirdi. Futbol Latin Amerika ve Avrupa başta olmak üzere dünyanın pek çok yerinde tarih öncesi dönemden beri sosyo-kültürel bir olgu olmuştur, fakat şimdi futbol yeni bir kavram olarak sınırları belirlenmiş, ekonomik açıdan iyileşmiştir ve şaşırtıcı bir biçimde Güney Amerika futbolu da bu suçları işlemektedir. Ekonomik hesaplarla konulan evrensel kurallarla çevrilmiştir. Piyasa kanunu, gücün kanunu düşüncesi benimsenmiştir. Dünyanın adil olmayan düzeninde Güney Amerika futbolu diğerlerine ihracat sağlayan bir endüstridir. Bu bölge uluslararası piyasanın taleplerini karşılar. Her şeyde olduğu gibi futbolda da Güney Amerika ülkeleri kendi içinde gelişme hakkını yitirmiştir. Güney'de yalnızca kollar değil altın bacaklar da tüketim toplumunun büyük yabancı merkezlerine satılır ve er ya da geç iyi oyuncular Avrupa'nın bürokratik engellerine ve ırkçı fobilerine maruz kalmayan yegane göçmenler olurlar."[113]

Galeano, futbolcuların toplu göçü, bizim ülkelerimizde profesyonel futbolun doğmasının nedenlerinden biridir, diyor. "Çünkü 1931 yılında Arjantin futbolu

[113]http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).

profesyonel hale geldi, ertesi yıl da Uruguay futbolu bu kararı aldı. Brezilya'da ise profesyonellik 1934 yılında başladı. O zamandan sonra, daha önceden gizliden gizliye yapılan ödemeler yasallaştı ve futbolcular da işçi haline geldi. Sözleşme futbolcuyu yaşamı boyunca tam gün çalışmak üzere kulübüne bağlıyordu ve kulübü onu satmadığı sürece takım değiştiremiyordu. Tıpkı bir sanayi işçisi gibi bir ücret karşılığında enerjisini sunan futbolcu toprak ağasının kölesi durumuna geliyordu."[114] "Bacakları sağlam, şansı açık olan bir futbolcunun, dünyanın Güney Yarımküresi'nde izleyeceği yol bellidir: Önce köyünden bir taşra kentine gelir, sonra taşra kentinden başkentteki küçük bir kulübe kapağı atar; küçük kulübün onu büyük bir kulübe satmaktan başka elinden bir şey gelmez ve ağır borç yükü altında ezilen büyük kulüp de onu daha büyük bir ülkenin daha büyük bir kulübüne satar ve sonunda futbolcu meslek hayatını Avrupa'da noktalar."[115]

"Profesyonel futbol ve hatta amatör futbolun üst kademeleri, oyun olma özelliklerini korumalarına rağmen yeni bir ekonomik sektör haline geldiler. İngiltere'nin ardından profesyonellik yaygınlaştı ve bu durum fiyatlara ve oyuncu pazarına yön verdi"[116]

Futbolcular alınıp satılmaları bakımından ticari bir metaya dönüştürülürken başka ekonomik mecralar da onlar sayesinde kârlarını arttırmayı planlamıştır. "Günümüzde ise her futbolcu aynı zamanda top oynayan bir reklam panosudur. 1989'da

[114] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 90.
[115] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 292.
[116] Alfred Wahl, a. g. e., s. 105.

Carlos Menem, Arjantin formasını giyerek Maradona ve öbür oyuncularla birlikte bir dostluk maçı oynadı. Televizyonda maçı izleyen seyirciler onun Arjantin başkanı mı, yoksa Renault'un başkanı mı olduğunu anlayamadılar. Menem bu otomobil firmasının adını göğsünde, büyük harflerle taşıyordu. 1994 Dünya Kupası seçmelerine katılan takımların formalarında, Adidas ve Umbro markaları ülkelerin bayraklarından daha çok görülüyordu. Göğüste taşınan reklam, sırtta taşınan numaradan daha önemlidir. Kırk ülkede süt ürünleri satan Parmalat adlı İtalyan şirketi de 1993 yılını altın yıl ilan etmişti. Onların takımı olan Parma ilk kez Avrupa Kupası'nı kazanmıştı ve Latin Amerika'da markasını formalarında taşıyan üç takım, Palmeiras, Boca ve peñarol şampiyon olmuşlardı. Parmalat, Brezilya piyasasında onsekiz rakip şirketin arasında futbol sayesinde ön sırayı almıştı. Bu arada Arjantin ve Uruguaylı tüketiciler arasında da kendisine yol açıyordu. Üstelik, Parmalat, Latin Amerikalı birçok futbolcunun da sahibiydi, artık yalnızca onların formalarına değil bacaklarına da sahipti. Şirket Brezilya'da on bin dolar ödeyerek, Edilson, Mzinho, Edmundo, Cléber ve Zinho adlı milli oyuncuları satın aldı. Palmeiras Kulübü'nden de yedi futbolcu da aynı şekilde satın alındı. Bundan sonra da bu futbolcuları almak isteyenler, şirketin İtalya'da, Parma'daki genel müdürlüğüne başvurmak zorundalar."[117]

Ne geçmişte ne bugün Latin Amerikalı halklar kadar futbola bunca koşulsuz şartsız bağlanmış uluslar gelmemiştir yeryüzüne. İnançlarını, umutlarını, geleceklerini bağladıkları futbolun kapitalizmin kurbanı olması onları şu eleştirilere itmiştir: "Eskiden her şey aşkla sanat içindi. Futbolun iyi bir şekilde gelişmesine karşı çıkacak ekonomik

[117] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 136 – 137 – 138.

çıkarlar yoktu. Sporla ilgili üretim yapan şirketler, saha oyuncularını taşıdıkları Adidas, Puma, Nike gibi ekonomik sembollerle televizyon oyuncusuna çevirdiler. Bu markalar hatta son dönemlerde Coca Cola ve Pepsi de dahil olmak üzere oyuncuları birer pazarlama objesi olarak kullanıyorlar. Pek çok ülkede futbol hala ateisti olmaya bir din. Arjantin, Brezilya ve Uruguay'a baktığımızda bu ülkelerin kültürlerinde çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara futbol aşkı aşılanıyor ve neticede bu ülkeler dünya çapında takımlara sahip. Futbolun ekonomik ve kültürel değişimi oyuncuların zihniyetlerinin değişmesini de beraberinde getirdi. Pele'nin zamanında oyuncu oyununu oynardı, hepsi bu kadardı. Maradona'nın zamanında televizyon ve büyük çaplı reklamlar patladı ve bir şeyler değişti. Maradona çok kazandı, çok kaybetti. Bacaklarıyla kazandıklarını ruhuyla ödedi. Yılları sahalarda geçti ve bir kriz vurdu, aşırı doz başarıdan ciddi anlamda hastalandı. Bugünlerde Ronaldo'nun başarısı ona saatte milyon dolarlar kazandırıyor. Şimdi uzman gazeteciler her geçen gün oyuncuların yeteneklerinden daha az, piyasalarından daha fazla söz ediyorlar. Yöneticiler, şirketler, müteahhitler, hatta balıkçılar futbol tarihinde daha fazla yer edinmeye başladı. Önceden 'pas' topun bir oyuncudan başka bir oyuncuya seyahatine denirdi, şimdi ise 'pas' bir kulüp oyuncusunun başka bir ülke ya da kulübe transferi olarak algılanıyor. Futbol endüstrisi ideologlarının, bürokratların, teknik adamların ve şirketlerin en sık gördüğü rüya nedir? Rüyalarında gördükleri şey; her defasında insana daha gerçekçi gelen oyuncuların robota dönüşmesidir."[118]

[118] http://es.wikibooks.org/wiki/Chile_y_Latinoam%C3%A9rica_en_el_siglo_XX/El_f%C3%BAtbol_en_Am%C3%A9rica_Latina, (29.07.2011).

II. FUTBOL VE EDEBİYAT

2. 1. Futbol ve Edebiyat İlişkisinin Başlangıcı

Futbol ve edebiyat arasındaki ilişkiyi değerlendirmeden önce kavramsal olarak edebiyatın ne anlama geldiğine ve bu doğrultuda bir spor dalı ile nasıl bir bağlantı kurabileceğine bakmak gerekmektedir. Prof. Dr. Oya Batum Menteşe *Littera Dergisi*'nde yayımlanan "Edebiyat Nedir?" adlı makalesinde edebiyat tanımını şöyle yapıyor: "Sözlüklerde, edebiyat ders kitaplarında, antoloji veya ansiklopedilerde, çoğunlukla hep aynı noktaları vurgulayan edebiyat tanımları ile karşılaşırız. Bu çok büyük bir olasılıkla şöyle bir tanımdır: 'Edebiyat estetik yani sanatsal bir doyum sağlamak amacı güden düşünce ve duyguları güzel ve etkili bir biçimde ifade eden dilin konuşma ve düzyazı dilinden farklı yanlarını ortaya koyan ve dili de araç değil amaç olarak kullanan kurmaca bir anlatım biçimidir.' Anglo-Amerikan edebiyatında böylesi bir edebiyat tanımına karşıt görüş belirtmeyen edebiyat eleştirmeni yok gibidir. Bugün yapısalcılık, yapısalcılık sonrası ve yapıbozuculuk gibi dilbilimine dayalı eleştiri kuram ve görüşlerinin Anglo-Amerikan edebiyatını etkilemeleri, post-modernism, post-feminizm, koloni-sonrası edebiyat eleştirisi ile kültürel araştırmalar alanlarının popüler kültür ürünlerinin de 'edebiyat' kapsamına alınmalarını sağlamaları, günümüzde tekrar edebiyat nedir tartışmasını gündeme getirmiştir. R. Hillis Miller'in edebiyat tanımı kısa ve nettir: 'edebiyat kültürel bir özelliktir'. Ona göre, edebiyat herhangi bir zamanda, herhangi bir yerde varlık gösteren herhangi bir insan kültürünün belirleyici bir

özelliğidir."[119] Bu çalışmanın konusu olan Latin Amerika futbolu da kültürel bir olgu olarak varlığını sürdürdüğü coğrafyada edebiyatta aynı gerekçelerle vücut bulmuştur.

Edebiyat tanımlarında sanatsal üretimin, söz ustalığının, inceliğin, üslubun, süslemenin, güzel ifadenin yanında bulunan, anılmadan geçilemeyen, göz ardı edilemeyen hususların başında toplum, düşünce, yaşantı/hayat da gelmektedir. Dolayısıyla hayat, edebiyatta içkin bir şekilde yerini almaktadır. Edebiyatın hayatı temsil ettiğini dile getiren kimi araştırmacıların dikkat çektiği husus, edebiyatın sosyal gerçeklik ve sosyal kurumlarla kopmaz bir bağının olmasıdır. Geniş ölçüde sosyal gerçekliği temsil eden hayat, edebiyatı sosyal gerçeklik ve sosyal kurumlarla yakın bir ilişki düzlemine sokmaktadır. Helmut Kuhn, edebiyat ile hayatın bir yüzünde olup biten devrim ilişkisini tartıştığı önemli bir yazısında "edebiyat nedir?" sorusuna, hayatı merkeze alarak cevap vermektedir: "Hepimiz tarafından paylaşılıp sürdürülen insan yaşamını, dilsel olarak anlamanın toplum üzerine yüklenmiş bir biçimidir."[120]

Futbolun kökenlerine dair pek çok araştırma yapılmış ve çoğu kültürde bu sporun izlerine rastlanmıştır. Futbol edebiyatının köklerine baktığımızda ise Homeros'u dahi eserlerinde top oyununa değindiğini görmek mümkündür. İyonyalı şair Homeros kaleme aldığı *Odysseia* (M.Ö.800) adlı destanında şöyle ifade etmektedir: "Usta Polibus'un eseri olan güzel parlak topu iki elleriyle birden kavradılar; biri geriye doğru devrilerek

[119] Oya Batum Menteşe, "Edebiyat Nedir?", *Littera Dergisi*, Ankara, 2008, s. 49-56.
[120] Köksal Alver, "Edebiyat Sosyolojisi ve Hayat", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, Sayı 15, İzmir, 2006, s. 106-107.

topu karanlık bulutlara fırlatıyor; diğeri havaya sıçrayarak onu uçarken yakalıyordu…"[121]

Edebiyat ve futbol arasındaki ilişkilerin geçmişi Neron krallığında seramonilerden sorumlu Romalı yazar Gaius Petronius Arbiter'nun (M.S.14-65) *Satyricon* adlı romanında kayıt altına alınmıştır: "Soyunmadan yürümeye başladık. Aylak aylak dolaşırken bir grup oyuncunun yanına vardık. O anda kırmızı elbiseli kel olan yaşlı adam dikkatimizi çekti, uzun saçlı kölelerce etrafı sarılmış, topla oynuyordu. Ancak bunlar yeşil toplarla sandalet giyerek oynayan kendi ev sahibimiz kadar dikkatimizi çekmemişti. Yere değen her top dışarı atılırdı. Bu yüzden topla dolu bir çantayla oyunculara hizmet eden bir köle bulunurdu." İkinci bir örneği ise İrlandalı yazar James Joyce'un (1882-1941) *Ulysses* romanında bulmak mümkündür: "Cissy Caffrey, aklınca çalım satacak, futbol sahasındaki gençlere öykünüp ıslık çaldı; ardından bağırdı:"[122]

XX. yüzyıl Meksika edebiyatının önemli roman yazarlarından Alejandro Estivil Meksika Üniversitesi dergisinde yayımlanan *Futbol Inexistente, Literatura Inexistente* (Futbol Yoksa, Edebiyat da Yoktur) adlı makalesinde aydın kesimin futbola bakış açısını değerlendirmektedir: "Aydınlar futbol ve edebiyat ilişkisi konusunda geçmişten günümüze daima bir tartışma içinde olmuşlardır. Genelde fiziksel ve düşünsel aktiviteler birbirine zıt gibi görünür, ancak pek çok sosyolog bu fiziksel aktivitenin kültürel

[121] http://dosyalar.hurriyet.com.tr/fix98/fr98/haberler/futbolklasikleri.htm, (28.06.2009).
[122] James Joyce, *Ulysses*, çev. Nevzat Erkmen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 414.

etkilerini incelemiş, pek çok edebiyatçı da futbol dünyasında edebîliği ve şiirselliği yakalamıştır. Öncelikle futbol ve edebiyat arasındaki bağlantı paradoksal görülmüş ve bu konu üzerine sabit bir tez olduğunu doğrulayan çok az kişi var olmuştur. Pek çok kişi takımının tutkulu fanatiğiyken, edebî dünyanın profesyonelleri bundan kaçınmışlardır. Aydın kesim ise bu fiziksel aktivitenin düşünmeye adanması gereken zamanı böldüğü kanısındadır. Buna örnek çok sayıda şair ve roman yazarı bulunabilir ve bu kişiler spora güvenilmez bir uğraş gözüyle bakmışlardır."[123] Albert Camus (1913-1960) ise bildiği her şeyi bir futbol sahasında öğrendiğinden bahseder ve bu paradigmasını Aldous Huxley (1894-1963), Samuel Beckett (1906-1989) ve George Orwell (1903-1950) ile paylaşır. İngilizce'nin konuşulduğu coğrafyalarda ise Ernest Hemingway (1899-1961) bir spor yazarıdır aynı zamanda ve bu konuyu kanlı ve dizginlenemez yönüyle ele almıştır. Kısacası futbolun toplumları bu denli etkilemesi her dönemde aydınların ilgisini çekmiş ve bu kültürel olguya karşı kayıtsız kalamamışlardır.

İngiliz şair ve tiyatro oyun yazarı William Shakespeare (1564-1616) 1592'de kaleme aldığı tiyatro oyunu *Yanlışlıklar Komedisi*'nde bir karakterin şikayetini belirtirken futbolu kullanmıştır: *"Am I so round with you, as you with me, That like a football you do spurn me thus? You spurn me hence, and he will spurn me hither: If I last in this service, you must case me in leather."*[124] (Sizin için bu şekilde dönüp duruyorum. Beni futbol topu mu sandınız? Beni bir o tarafa bir bu tarafa tekmeleyip duruyorsunuz. Bu görevim sürecekse, beni deriyle kaplamanız gerecek.) Birkaç yıl sonra

[123] Alejandro Estivil, "Futbol Inexistente, Literatura Inexistente", (Futbol Yoksa, Edebiyat da Yoktur), *Revista de la Universidad Nacional Autónoma de México*, Sayı 22, 2005, s. 65- 69.
[124] http://www.gutenberg.org/cache/epub/2239/pg2239.html (21.11.2011).

yazdığı Kral Lear adlı trajedide ise, Kent Kontu karşısındakine şöyle hakaret etmektedir: *" Sen! Aşağılık futbol oyuncusu!"*[125]

Varoluşçu filozof Jean Paul Sartre (1905-1980), "futbol hayatın bir metaforudur"[126] sözüyle futbolu soyut hayatı açıklanmak, anlamlandırmak adına bir somut olarak kullanır. Antik Yunanca'da taşıma anlamına gelen metafor kelimesiyle hayat futbola taşınmıştır, Sartre'ın sözünden yola çıkarak futbolun da hayata taşındığı çıkarımı yapılabilir. Edebiyatın yaşama dair her şeyi kapsayabileceğini savunan görüşler temelinde, futbol edebiyata da taşınmış demektir.

"Öte yandan futbola yönelik entelektüel ilgi her zaman vardı ve artarak sürüyor, sürecek. 'En iyi ahlak derslerini üniversitede değil, futbol sahasında aldım' diyen, kendisi de iyi bir futbolcu ve seyirci olan Albert Camus'den (1913-1960) Peter Handke'ye (1942-…), Vladimir Nabokov'dan (1899-1977) Umberto Eco'ya (1932-…) kadar pek çok saygın isim futbol topunun ruhundan söz etti bugüne dek. Uruguaylı yazar Eduardo Galeano *Gölgede ve Güneşte Futbol* ile meşin yuvarlağın Latin Amerika serüveninin en güzel karşılığını ortaya koydu."[127]

XX. yüzyılın ikinci yarısında edebiyat, gazeteciliğin katkısıyla halka inmiştir. Başlangıçta okurlar bu türü reddetseler de 1890'ların ortasında top savaşı kazanır, evren futbollaşır ve böylece yazın dünyasının da içine girmiş olur. Edebiyat ve futbol

[125] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 42.
[126] Javier Vargas Pereira, "Definiciones de Futbol" (Futbolun Tanımları), *ABC*, 7 Haziran 2010, s. 9.
[127] Tunca Arslan, *Futbol ve Sinema*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003, s. 21.

arasındaki kötü ilişki, 1880 yılında Britanyalı yazar Rudyard Kipling'in bu sporu ve taraftarları "Futbol oynayan çamur içindeki aptallar uğruna kurban olacak küçük ruhlar"[128] şeklindeki tanımı yaparak aşağılamasıyla başlar. Fakat futbol üzerine yazılmış en güzel yazılar Homeros'dan Umberto Eco'ya, Nabokov'dan Albert Camus'ye uzanan edebiyatçılar tarafından kaleme alınmıştır. İspanyol yazar Manuel Vazquez Montalban (1939-2003), futbol için 'çağımızın laik dini' diyor. "Futbol yüzyıl başında şair ve yazarlara uzak değildi. Daha sonra kimi aydınlar onu küçümsediler, şeytanlaştırdılar. Ama o devir geride kaldı. Fransa'da yayımlanan *Edebiyat ve Futbol* adlı kitap, bu spor üzerine dünyanın en büyük yazarları tarafından kaleme alınmış en güzel metinleri bir araya getiriyor."[129]

Pek çok yazar futbolu övgüleriyle göklere çıkarırken, Arjantinli araştırmacı, yazar Hernan Brienza'nın da (1971-…) bir makalesinde değindiği üzere, "Jorge Luis Borges (1899-1986) futbolu estetik açıdan çirkin bulur, bir adamın topun ardından koşan diğer onbir adamla mücadelesi zaten güzel bir şey değildir ona göre. Ancak bu sözü futbolseverleri kalpten yaralamış ve bir skandala sebep olmuştur. Borges gibi pek çok edebiyatçı futbolu hor görmüş, futbolcular da edebiyattan kaçınmıştır. Elbette bu tepkiler okur ve taraftar çevrelerinde de yankısını bulmuştur."[130] Pek çok Nobel ödüllü yazar aynı zamanda iyi birer futbol taraftarı olarak bilinmektedir. Fakat futbol edebiyata yalnızca taraftar kazandırmamış onları zenginleştirmiştir de. Eduardo Galeano da bu duruma örnek olarak Camus'yu göstermektedir: "1930'da Albert Camus, Cezayir Üniversitesi takımının kalesini koruyan melekti. Kalecilik yılları boyunca Camus çok

[128] http://www.elortiba.org/pdf/romance_intelectual_con%20la_pelota.pdf, (15.06.2011).
[129] http://dosyalar.hurriyet.com.tr/fix98/fr98/haberler/futbolklasikleri.htm, (30.10.2011).
[130] http://www.elortiba.org/pdf/romance_intelectual_con%20la_pelota.pdf, (15.06.2011).

şey öğrendi. 'Şunu öğrendim ki, top hiçbir zaman beklediğin yönden gelmiyor. Bu bana hayatta çok yardımcı oldu, özellikle de büyük şehirlerde insanlar göründükleri gibi olmuyorlar.' diyordu Camus."[131]

Fútbol. Una religión en busca de Dios (Futbol, Tanrı Arayışında Bir Din) adlı eserinde futbol ve din arasındaki benzerliği deneme formunda kaleme alan İspanyol yazar ve şair Manuel Vazquez Montalban'a (1939-2003) göre; "futbol tanrılarının devri sona ermiş ve futbol postmodernizmle bir gösteri sanatına dönüşmüştür. Futbol politika ve dinin boş bıraktığı sembolik yeri doldurmuştur. Bir futbol kulübünün taraftarı siyasi ya da dini bir militanın yaşadığı duygusal yoğunluğunu yaşayabilir. Günümüzde futbol kulüplerinin bir kulüp olmaktan daha fazla şeyi ifade ettikleri söylenebilir."[132]

Toplum ve siyaset konusundaki hassasiyetini eserleriyle ortaya koyan XX. yüzyıl İngiliz edebiyatının önde gelen yazarlarından George Orwell (1903-1950) futbola ilişkin düşüncelerini; "dünyada zaten yeterince gerçek çatışma nedeni var: Genç insanları çılgına dönmüş seyircilerin ulumaları arasında birbirlerinin dizlerine tekme atmaya teşvik ederek bunları daha da arttırmaya hiç ihtiyacımız yok."[133] sözleriyle ortaya koymaktadır.

"Edebiyatın görevi toplumsal koşullandırmayı yıkmak ve kültürün insan ve doğa üstündeki baskısını kaldırmaktır. Ama edebiyatın kendisi de her zaman için kültürün bir

[131] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 87.
[132] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 231.
[133] http://yenisafak.com.tr/Pazar/?t=30.05.2008&i=119003, (09.04.2012).

parçasıdır ve dolayısıyla kendi içine dönük ve kendine yeniktir. Yazmak, kendi kendini hapsetmek, kendini yaşamdan uzaklaştırmaktır ve bu da bir tür şizofrenidir aslında."[134] sözleriyle edebiyata bakışını ortaya koyan Avusturyalı roman ve oyun yazarı Peter Handke (1942-…) 1970 yılında *Die Angst des Tormanns beim Elfmeter* (*Kalecinin Penaltı Anındaki Endişesi)* adıyla kaleme aldığı, 1972 yılında da Wim Wenders (1945-…) tarafından sinemaya uyarlanan, 1995 yılında ise ülkemizde yayımlanan eserinde kalecinin penaltı anında duyduğu endişenin bütün bir hayata yayılmasından duyulan tedirginlik ve dilin ilişki kurmadaki eksikliğini büyük bir başarıyla işlemektedir. Peter Handke'ye göre, "futbol topunun bir ruhu vardır. Havayla dolmadığı zaman yumuşak ve ölüdür. Hava üflendiğinde, futbol topunun ruhu şişer; hâlâ ölü gibi gözükmesine rağmen kımıldamaya hazırdır."[135]

1970 yılında İspanyol yazar ve şair Juan Goytisolo (1931-…) tarafından yazılan *Reivindicaciones, Del Conde Don Julián (Kont Julian'ın İddiaları)* adlı romanda ikinci kişi/sen anlatı konumunda bir anlatıcı vardır ve entrikalarla dolu bir hikaye sunar bize. Goytisolo burada top oyununu derinlik, bilinçlilik üzerine kurulu kişisel ilişkileri engelleyen sosyal ve kısır bir eğilim olarak ele almaktadır.

İtalyan bilim adamı, göstergebilim profesörü, yazar, eleştirmen ve düşünür Umberto Eco (1932-…) futboldan hoşlanmasına rağmen maçlara gitmekten hoşlanmadığını ayrıca futbol taraftarlarının; "ümitsiz seks manyakları gibi her hafta

[134] http://yenisafak.com.tr/arsiv/2000/mayis/18/rozdenoren.html, (12.04.2012).
[135] http://yenisafak.com.tr/Pazar/?t=30.05.2008&i=119003. (09.04.2012).

futbola sahip olmak istediklerini"[136] belirtmektedir. Kendisinin futbol performansı konusunda ise şu sözleriyle ne denli başarısız olduğunu ifade etmektedir. "Küçüklüğümden beri topa dokunur dokunmaz (tabii bunu başarabilirlerse) onu kendi kalelerine ya da en iyi ihtimalle karşı tarafa fırlatan, diğer zamanlarda da büyük bir inatla sahanın dışına, çalıların ve parmaklıkların ötesine yollayan, mahzenlerde, derelerde veya dondurmacının tezgahında yok etmeyi başaran çocuklardan biriydim."[137]

Rus asıllı Amerikalı yazar Vladimir Nabokov (1899-1977) futbola ve Camus gibi kaleciliğe olan tutkusunu şu sözleriyle tanımlar: "Cambridge'de yaptığım bütün sporlar arasında futbol benim için hep karışık bir dönemin ortasında rüzgarla süpürülmüş bir açık alan gibiydi. En büyük tutkum kalecilikti. Rusya'da ve Latin ülkelerinde bu soylu sanat her zaman özel bir itibar sağlar. Kaleci, rolü nedeniyle kenarda, tek başına, geçit vermez olduğu için, coşkulu çocuklar sokakta peşinden ayrılmaz. Tapınma nesnesi olarak boğa güreşçisi ve usta pilotla yarışır. Bluzu, kasketi, dizlikleri, şortunun cebinden gözüken eldivenleri onu takımın diğer oyuncularından ayırır. O yalnız kartal, esrarengiz adam, son kurtarıcıdır. Kalenin önünde, parmaklarının ucuyla bir saldırıyı yıldırım gibi defetmek için gösterişli bir dalış yaptığında, bu anı yakalamak isteyen fotoğrafçılar saygıyla diz çöker..."[138] Futbol, XX. yüzyılın belki de en büyük toplumsal yeniliklerinden biri olarak ortaya çıktığında, büyük yazarlar ve şairler ona karşı ilgisiz kalamamışlardır. Ancak entelektüellerin büyük çoğunluğu yıllarca futbolu

[136] Umberto Eco, "How Not to Talk about Soccer" (Futbol Hakkında Nasıl Konuşulmaz ki), *How to Travel with a Salmon and Other Essays (Somon Balığıyla Yolculuk ve Diğer Denemeler),* Harcourt, Brace, ABD, 1994, ,s. 39-43.
[137] http://dosyalar.hurriyet.com.tr/fix98/fr98/haberler/futbolklasikleri.htm, (30.10.2011).
[138] http://dosyalar.hurriyet.com.tr/fix98/fr98/haberler/futbolklasikleri.htm, (30.10.2011).

küçümsemişler; hatta onda şeytansı bir yan bulmuşlardır. Bu aydınlara göre kitlelerin isyanı futbol yüzünden sıradanlaşıp silikleşmekte ve stadyumlara hapsolmaktadır. Ama son yıllarda yazarlar, sosyal bilimciler ve düşünürler futbolu başka bir gözle ele almaya başlamışlardır.

İngiliz roman yazarı ve şair Anthony Burgess (1917-1993), "Beş gün çalışacaksın, İncil'in dediği gibi. Yedinci gün Tanrıya aittir. Altıncı günse futbola aittir."[139] sözüyle futbola olan tutkusunu ortaya koyar fakat fanatizme yönelik eleştirisini de dile getirmeden geçemez: "Benden çok daha zeki insanlar eskiden nezaketiyle, mizah duygusuyla, sağduyusu ve hoşgörüsüyle ünlü bir ülkede halk kesimlerinin nasıl bu hale geldiğini açıklamaya çalıştılar. Dar görüşlü bazı İngilizlerin Avrupa'nın bir parçası olmaktan nefret ettikleri söylendi. Bıçaklarını çekip savunmasız Avrupalıların üzerine saldırmalarının nedeni bu hoşnutsuzlukmuş güya. Biraz basit bir açıklama bu; özellikle saldırganlığın İngiltere'deki maçlarda da seyirci davranışının kopmaz bir parçası haline geldiği düşünülürse. Oyunun kendisi, nerede oynanırsa oynansın, saldırı için bir bahane haline geldi. Sol eğilimli sosyologlar stadlardaki şiddeti Thatcher hükümetine ve işsizliğin artışına karşı bir düşmanlık gösterisi olarak yorumluyor. Onlara göre gençler hayal kırıklıklarını şu ya da bu biçimde dışa vurmak zorundalar. Halbuki bana kalırsa, bu durumda sosyolojiden söz etmek abes. Halkın şiddeti dünyadaki tüm kültürel olayların parçasıdır her zaman. İngilizler gelenekleri gereği bugüne kadar bu hayvani içgüdülerini sporda centilmenlik adına bastırmak zorunda kalmışlardı. Eskiden kabileler

[139] http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalYazar&ArticleID=1014345&Yazar=TANIL-BORA&CategoryID=103, (19.08.2010).

arasında çatışmalar vardı. Sonra futbol geldi. Şimdi futbol, klanlar arasındaki kavgaları düzenliyor."[140]

İtalyan sinema yönetmeni, yazar ve şair Pier Paolo Pasolini'nin (1922-1975) futbol hakkındaki satırları, futbola bir üstkonumdan yaklaşan, burun kıvırmaya eğilimli tavra iyi bir karşı-metin: "Futbol hakkında şu ana kadar bildiğinden fazlasını öğrenmene gerek yok. Çocukken oynamadın mı? Lisede ya da üniversitede bir futbol takımı yok muydu? Son zamanlarda da bekarlar ve evli erkekler arasında, ya da bir akşam gazetesinin muhabirleriyle hükümet yanlısı bir derginin muhabirleri arasında düzenlenen o küçük maçlardan birine katılmadın mı? Sonra, her pazar sabahı Alberto da Guissano Sokağı'ndaki berberde hemen hemen yalnızca futboldan, alınacak tedbirlerden, formdaki ya da formdan düşmüş oyunculardan, transferlerden söz edilmiyor mu? Her pazar barmenle Roma maçı üzerine bahse tutuşmuyor musun?"[141]

Futbol, XX. yüzyılın belki de en büyük toplumsal yeniliklerinden biri olarak ortaya çıktığında, büyük yazarlar ve şairler ona karşı ilgisiz kalmamışlardır. Fransız yazar Henri de Montherlant (1895-1972) *''Yalnız Adamın Duyguları''* adlı şiirinde kaleciye övgüler yağdırmış, 1926 yılında yayımladığı ***Olimpicas: El-paraiso la sombra espadas-Los once ante la puerta dorada (****Olimpiyatlar: Kılıçların Gölgesinde Cennet - Altın Kapıdaki On Bir)* adlı romanı ise o dönemlerin futbolu hakkında yazılan ilk kurgusal hikayedir.

[140] http://dosyalar.hurriyet.com.tr/fix98/fr98/haberler/futbolklasikleri.htm, (30.10.2011).
[141] http://dosyalar.hurriyet.com.tr/fix98/fr98/haberler/futbolklasikleri.htm, (30.10.2011).

27 kuşağına yakınlığı ile bilinen İspanyol edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Miguel Hernández Gilabert (1910-1942), kendisi gibi Orihuela kökenli genç kaleci Lolo'ya ithafen 1932 yılında ***Elegía al Guardameta*** *(Kaleciye Ağıt)* adlı şiirini yazmış ve Renacer dergisinde yayımlamıştır.

1999 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan Alman yazar Günter Grass'ın (1927-…) kaleme aldığı ***Mein Jahrhundert*** *(Yüzyılım)* adlı romanında da futbol öğelerine rastlanmaktadır. Grass, bu eseriyle XX. yüzyıla tanıklık eden önemli olayları yüz öyküyle anlatmakta ve yüzyılı kültürel, siyasi, teknolojik, toplumsal ve spor alanında yaşanan olaylarıyla aktarmaktadır. Futbolla ilgili Hamburg'da gerçekleştirilen futbol şampiyonasından bahsedilir, 1954 başlıklı bölümde ise yazar İsviçre'de gerçekleştirilen 54 dünya kupası finalinde Almanya milli takımı olarak Macaristan'a karşı gösterdikleri mücadeleyi ve nasıl galip geldiklerini anlatır. Maçta olanları ise hikayeleştirilmiş şekilde aktarmaktadır.

İspanyol yazar Ángel Zúñiga (1911-1994), ***Pan y Fútbol (Ekmek ve Futbol)*** adlı romanını 1961 yılında yazmış, Jaime Granel adıyla yarattığı karakteri üzerinden bir futbolcunun nasıl ünlü olduğunu ve sosyal yükselişini anlatmıştır.

1993 yılında Cervantes ödülünü kazanan İspanyol yazar Miguel Delibes (1920-2010) tarafından 1982'de kaleme alınan ***El Otro Fútb***ol (***Öteki Futbol***) 1980 yılı Avrupa Kupası ve 1978 Dünya Kupası hakkında değerlendirmelere yer verir.

XX. yüzyıl İspanyol Edebiyatnın en önemli şairlerinden olan Rafael Alberti (1901-1999) 1988 yılında *Oda a Platko (Platko'ya Övgü)* adında Barcelona takımının Macar kalecisi Franz Platko'ya bir şiir yazmıştır.

Amerikalı yazar Bill Buford (1954-…) 1992 yılında *Entre Los Vandalos* (*Vandallar Arasında)* adlı deneme türündeki eserini kaleme almıştır. Eserde İngiliz holiganları ve vandallarını irdelemektedir.

1989 yılında Nobel Edebiyat Ödülü alan İspanyol yazar Camilo Jose Cela'nın (1916-2002) 1992'de kaleme aldığı *Once Cuentos de Futbol (On Bir Futbol Öyküsü)* ile futbolcu, antrenör, taraftar ve onların ilginç yaşamları, edebiyat dünyasında büyülü bir gerçeklik kazanıyor.

Britanyalı yazar Nick Hornby (1957-…) futbol üzerine yazılmış en iyi kitapların ilk sıralarında yer alan 1993 yılında deneme tarzında yazmış olduğu eseri *Fiebre en las Gradas (Futbol Ateşi)*, yazarın Arsenal Futbol Takımı'na olan fanatik düşkünlüğünü anlatan otobiyografik bir hikâyedir.

Britanyalı yazar Simon Kuper (1969-…) futbol üzerine yazdığı eserlerinde antropolojik değerlendirmelere yer vermektedir. 1994 yılında İngiltere'de yayımladığı *Futbol Asla Sadece Futbol Değildir* adlı kitabı pek çok ülkeden futbolcu ve teknik direktör hakındaki hikayeleştirilmiş bilgileri içerir. Bu eseri yayımlandığı yıl

İngiltere'nin en iyi spor kitabı seçilmiştir. 2003'te *Ajax-Hollandalılar ve Savaş*, 2009 yılında ise Stefan Szymanski ile birlikte *Futbolun Şifreleri* adlı kitabını yayımlamıştır.

İspanyol yazar Julián García Candau (1939-…) 1996 yılında kaleme aldığı *Épica y Lírica del Fútbol (Futbolun Epik ve Lirik Yönü)* adlı eseriyle futbolun epik ve lirik taraflarını irdelemiştir.

Polonyalı gazeteci yazar Ryszard Kapuściński (1932-2007) tarafından 2000 yılında kaleme alınan *La Guerra de Futbol (Futbol Savaşı)* adlı eser 1969 yılında Honduras ve El Salvador arasında, farklı siyasi temelleri de olan ancak futbol savaşı olarak tarihe geçen ve yüz saat süren çatışmayı konu almaktadır.

İspanyol Manuel Vázquez Montalbán'ın (1939-2003) 2005 yılında kaleme aldığı *Fútbol: Una Religión en Busca de Dios (Futbol: Tanrısını Arayan Bir Din)* adlı deneme türündeki eserinde futbolun XXI. yüzyılın yeni bir dini olup olmadığını sorguluyor. "Hiçbir futbol kulübünün soyunma odasını, tanrıların ve kahramanların kutsal savaşlarına çıkmadan önce bekledikleri efsanevi mağaralara benzettiğiniz olmadı mı?" gibi soruların cevabını aramaktadır yazar eseri boyunca.

İspanyol psikolog ve yazar Fulgencio Argüelles (1955-…) 2006 yılında futbol üzerine yazılmış on bir öyküyü fanatikler için *Once Contra Once* (On Bire Karşı On Bir) adıyla derlemiştir. Farklı ülkelerden futbol yazarlarının metinlerini bir araya getiren eserde yer alan yazar ve eserleri: "Cuando los balones se volvieron invisibles" (Toplar

Görünmez Olduklarında) Fulgencio Argüelles (1955-…), “Como un mariscal de campo” (Bir Mareşalı Olarak) J.J. Armas Marcelo (1946-…), “Sobre el tiempo, Una mesa redonda con hooligan” (Zaman Üzerine, Holiganlarla Yuvarlak Masa Toplantısı) Bernardo Atxaga (1951-…), “Qué viejo estás y qué gordo” (Ne Kadar Yaşlı ve Şişmansın) Carlos Casares (1941-2002), “19 de diciembre de 1971” (19 Aralık 1971) Roberto Fontanarrosa (1944-2007), “Muchas Ocasiones” (Pek çok Fırsat) Manuel Hidalgo (1953-…), “Tanta pasión para nada - La paradoja de Djukic” (Hiçlik için bunca tutku – Djukic paradoksu) Julio Llamazares, “Alma al diablo” (Şeytansı Ruh) Justo Navarro (1953-…), “Crack” (Yıldız) Augusto Roa Bastos (1917-2005), “Aquel santo día en Madrid” (Madrid’deki O Kutsal Gün) José Luis Sampedro (1917-…), *“Fondo sur” (Güney Tribünü)* Manuel Vincent (1936-…).

İspanyol yazar Manuel Valle Barrios (1924-2012) 2007’de Abraham adlı karakterin arkadaşının ani ölümünün futbolla ilişkisinde aramasını anlatan *Piratas en el Futbol (Futboldaki Korsanlar)* romanını yazmıştır.

İspanyol gazeteciler Luis Solar ve Galder Reguera futbol üzerine yaptıkları kültürel çalışmaları 2008 yılında *Cultura(s) del Futbol* (Futbol Kültürü) adlı bir kitapta toplamışlardır. Futbolu sosyolojik bir bakış açısıyla ele almışlarıdır.

İspanyol yazar Antonio Hernández (1943-…) 2008 yılında Sevilla'nın Real Betis klübü ve futbola dair eleştirel, mizahi, tutku dolu on bir hikayeyi içeren kitabı *El Betis: La Marcha Verde'*yi (Betis: Yeşil Yürüş[*]) yayımladı.

İspanyol yazar ve çevirmen Javier Marías'ın (1951-…) 2010 yılında yazdığı *Salvajes y Sentimentales (Vahşiler ve Duygusallar)* Otuz yeni metin içermekte, oyuncular ve taraftar, antrenörler ve başkanları, yenilgiler ve zafer, duygular ve sporun karakteri, vatanseverlik, gol kutlamaları, ilahiler ve anlam dolu jestlerinden bahseder.

[*] Yeşil Yürüyüş: 1975 yılında Fas Kralı II. Hasan, ellerinde sadece Kur'an bulunan silahsız 300 bin kişi ile Fas'ın güneyindeki Batı Sahra'ya yürüyerek sınırı geçmiş ve sınırı koruyan İspanyol askerlerin hiçbir direnişiyle karşılaşmadan buranın Fas toprağı olduğnu ilan etmiştir. Yeşil rengin İslam'ı çağrıştırmasından dolayı bu harekete 'yeşil yürüyüş' adı verilmiştir.

2. 2. Latin Amerika'da Futbol Edebiyatı

Futbolun edebî bir tema olarak işlenmesi günümüzde popüler kültürün bir parçası olarak değerlendirilmesinden dolayı tartışılsa da koloni öncesi dönemde Latin Amerika coğrafyasında Maya Edebiyatı'nın temel bir eseri olan Popol Vuh'ta işlenmiş ve bu eser ile futbol edebiyata muhtemelen ilk defa adımını atmıştır. Literatüre baktığımızda futbol edebiyatı örneklerinin en çok bu coğrafya da veriliyor olması kültürel bir değer olarak çok önemli olmasının yanısıra tarihine baktığımızda da bir tesadüf değildir. Zira Latin Amerika futbolunu Avrupa futbolundan ayıran önemli özelliklerden biri de aydınlarının bu spora tutkuyla bağlanmış olmalarıdır. *"Futbolistas" Futbol ve Latin Amerika* adlı kitapta Dario Azzellini ve Stefan Thimmel'in belirttiği gibi; "Futbol, daha çok toplumsal hikayeleri anlatmak için bir ilham kaynağı olarak görülmüş ve kullanılmıştır."[142] *Futbol ve Biz* adlı eseriyle ülkemiz okurlarına futbol edebiyatı örneği sunmuş olan yazar Semih Gümüş Latin dünyasında futbol algısı ve bunun paralelinde gelişen edebiyata değiniyor. Uruguaylı yazar Eduardo Galeano'nun *Latin Amerika'nın Kesik Damarları* adlı kitabına atıfta bulunarak, Latin Amerika edebiyatının bu kesik damarlardan beslendiğini, futbolun da bu dünyanın çoşkulu ve büyülü büyülü damarlarından birinde attığını düşünüyor. Edebiyata dahil olan futbolun Latin Amerika ve Avrupa'da ele alınış biçimini değerlendiriyor: "Latin dünyasının büyüsünü konularından alışı var: bilinen yaşantılar orada sıradışı dünyalar kurmakta, başka türlü yaşanmaktadır. Günümüz Avrupa'sının gözde yazarlarından Peter Handke'nin Orta Avrupa'dan futbol esintisi taşıyınca, daha doğrusu ondan yararlanınca, ne denli başka, bambaşka oluyor. Peter

[142] Dario Azzellini, Stefan Thimmel, a. g. e., s. 22.

Handke'nin *Kalecinin Penaltı Anındaki Endişesi* bir kalecinin gizemini dünyayla uyumsuzluktan, barışık olamamaktan alan yaşantısına değinirken, ne denli uzak ve yabancılaştırıcı duruyor."[143] Latin Amerika ülkelerinde çağdaş yazarlar tarafından verilen futbol edebiyatı eserlerini irdelemeden önce futbolun bu coğrafyada ilk nasıl vücut bulduğunu kayıt altına alan ve böylece Latin dünyasının ilk futbol edebiyatı eseri olan Mayaların kutsal kitabı Popol Vuh adlı yaratılış efsanesini incelemek gerekir.

Ankara Üniversitesi, Latin Amerika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof. Dr. Mehmet Necati Kutlu başlangıcından XVII. yüzyıla kadar Latin Amerika Edebiyatı'nı konu alan *Tılsım'dan İnanca* adlı eserinde Maya Bölgesi Edebiyatına ait metinlerin başlıcası olan ***Popol Vuh***'u şöyle tanımlıyor: "Mayaların kutsal kitabı sayılan ve 'Tavsiyeler Kitabı' olarak da bilinen ***Popol Vuh*** 1500 yılına doğru Latin alfabesi kullanılarak Quiche dilinde yazılmıştır. Metin, XVIII. yüzyıl başında Santo Tomás Chichicastenango'da, bir din adamı olan Francisco Ximenez tarafından derlenmiş ve İspanyolca'ya kazandırılmıştır. Bizzat Francisco Ximenez tarafından yapılan çevirinin, önsözünde metnin daha eski bir nüshadan tercüme edildiği şu cümlelerle ifade edilmiştir: '…Bunları artık Tanrının yasası olan Hıristiyan öğretisi çerçevesinde yazacağız; bunları ortaya çıkaracak olmamızın nedeni, ***Popol Vuh*** olarak adlandırılan kitabın artık ortalıkta görülmemesindendir. Onda, denizin diğer tarafından geliş açıkça görülmekteydi. Eski dönemde yazılmış, özgün kitap vardı, ama görüntüsü artık araştırmacılardan ve düşünürlerden gizlenmiş durumdadır.'[144] "Meksika'da 1981

[143] Semih Gümüş, a. g. e., s. 20-21.
[144] Mehmet Necati Kutlu, a. g. e., s. 78-79.

yılında yayımlanmış nüshada, eser dört ana bölüme ayrılmıştır: Dokuz altbölümden oluşan birinci bölümde dünyanın yaratılışı; on dört altbölümden oluşan ikinci bölümde efsanevi ikizler Huanahpú ve Ixbalanche'nin doğumları ve maceraları; on altbölümden oluşan üçüncü bölümde insanın yaratılışı; on iki altbölümü bulunan dördüncü bölümde ise yörede yaşayan toplulukların şecereleri ve yerleştikleri bölgeler anlatılmaktadır. Efsanenin içeriğinde yer alan ve Maya kültürüyle Hıristiyan inanç sistemi arasında son derece ilgi çekici paralellikler ortaya koyan bölümler şaşırtıcı niteliktedir. Eser ikinci bölümde yer alan 'tlachtli' adlı top oyunu örneğinde olduğu gibi, kıtanın en eski dönem kültürüne ait ortak özellikler ortaya koyarken, diğer yandan da Hristiyan inanç sistemini çağrıştıran unsurlar yansıtmaktadır. 'Popol Vuh' efsanesinin birinci bölümünün başlangıcında, dünyanın yaratılışının anlatıldığı kısım aşağıda yer almaktadır: 'Bu anlatı her şeyin belirsiz, her şeyin sessiz, sakin, hareketsiz, suskun olduğu ve gökyüzünün enginliğinin bomboş olduğu zamanın anlatısıdır. Bu ilk anlatı, ilk söylevdir. O zamanda henüz ne bir insan, ne bir hayvan, ne kuşlar, ne yengeçler, ne ağaçlar, ne taşlar, ne mağaralar, ne kulübeler, ne otlar, ne de ormanlar vardı; yalnızca gökyüzü mevcuttu. Dünyanın çehresi henüz ortaya çıkmamıştı. Yalnızca sakin deniz ve uçsuz bucaksız gökyüzü vardı. Yalnızca Yaratıcı, Şekillendiren, Tepeu Gucumatz ve Atalar suyun içindeydiler ve etraflarını nur sarmıştı. 'Olsun! Boşluk dolsun! Sular çekilsin, ortamı boşaltsın ve toprak ortaya çıkıp yerleşsin!' Böyle dediler. 'Ortalık aydınlansın, gökyüzünde ve yeryüzünde gün doğsun! Sonra onlar dünyayı yarattılar. Böylece yeryüzü yaratılmış oldu, denizler ve göller vadi ve yüksek dağlar arasında geçitler açarak ayrıldı. Gölleri oluşturan büyük su kütleleri. Böylece gökyüzünün kalbi

oluştu."[145] Doğayı şehirlerin oluşumunu sağlayan insanı onları yarattı. Böylece piramitler göller, nehirler, kanallar, vadiler, meydanlar üzerine tapınaklar kurarak dağları taklit ettiler. Böylece insan daima doğayı taklit etme çabasına girdi. Öteki dünyayla doğrudan doğruya bağlantı kurmaya ve kutsal şeylerle ilişkisini korumaya çalışıyordu. Böylece dünyanın merkezine giden yolu yaratılışın ilk yaşandığı noktayı mağaraların içinde arama fikri çıktı ortaya, bu aynı zamanda Xibalba'ya giden yoldu.

Guatemala'da 2004 yılında düzenlenen XVIII. Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu'nda Arkeolog Cristopher Martínez'in yaptığı "Maya Top Oyununda Kutsal Dünya ve Yeraltı Dünyası" başlıklı konuşmasına göre; **"**Pek çok yazar mağara çevrelerinde çalışmalar yapmış, piramitlerin temelleri üzerine kurulmuş tapınaklarda Maya mitolojisinin anlamı üzerine çalışmışlardır. Bu piramitler dağları taklit etmekte fakat üstün mimari özellikler taşımaktadırlar. İnsanın kitleler üzerindeki etkisi ve kendilerini yaratan tanrılarla eşit hale gelme çabası tasarımlarına da yansımıştır. Tabi ki top oyunundan bahsedilirken, bu unsurun mimari yapılarını da etkilediği görülmektedir. Gökyüzüne yükselme (kutsal dağlar), yeryüzü (insanın yaşadığı yer) ve Xibalba ya da yeraltı dünyası (mağaralar) Popol Vuh'un içinde kahraman ikizlerin eski mitsel bir serüvenini ele alır, top oyununda Xibalba'nın adamları tarafından öldürülen babalarının öcünü almaya çalışırlar. Vucub-Caquix'in oğlu yarattığı dağlarla ve tepelerle top oyunu oynayan Zipacna hakkındaki bilgiler ortadan kaldırılmıştır. Vuvub-Caquix'den Popol Vuh'ta ayı ve güneşi yaratan yüce bir kişi olarak bahsedilir. Değerli taşlar kadar parlak gümüşten gözleri, kıymetli taşlar kadar parlak dişleri, ay gibi parlak burnu, gümüşten bir

[145] Mehmet Necati Kutlu, a. g. e., s. 81-82.

tahtın sahibi, tahtının karşısına çıkıldığında yeryüzünü aydınlatan kişiliğiyle tasvir edilir. Gerçekten Vucub-Caquix güzelliği ve parıldayan tüyleriyle bir kuş gibi temsil edilir. Zipacna dağların ve tepelerin yaratıcısı, Vucub-Caquix'in oğlu, Cabracan'ın kardeşi olarak tanımlanır."[146]

Popol Vuh adlı eserde, top oyunun ilk ifadesi/atfı dağların yaratıcısı Zipacna'dan çıkmıştır. Zipacna beslenmek için balık ve yengeç avlama zamanı geldiğinde dağların yamaçları ile top oyunu oynayarak eğlenirdi. Zipacna Gökyüzü Kalbi'nin[*] ölümünü belirlediği kaslı, kibirli büyük bir kişilikti. Zipacna büyük dağlarla top oynardı: el Chinga (Ateş Volkanı), Hunahpu (Su Volkanı), Pecul (Santo Tomás), Yaxcanul (Santa Maria), Macamob(Zunil) y Huliznab (San Pedro) bunlar gerçekten Zipacna tarafından yalnızca bir gecede yaratılmış, gün doğunca ortaya çıkan dağlardır. Volkanlar ve dağlar top oyunu mimarisinde temsil edilmiş güçlü bir sembol sunar. Sözü geçen yamaçlar topun çarpıp geri gelmesi için kullanılıyordu. Volkanlar koni biçiminde gösteriliyordu bu da topun yükseklere, yaratıcı tanrılarla iletişim kurulabilecek kutsal yerlere ulaşmasını sağlıyordu. Eğer dağların ve volkanların yerleşimlerini doğru kabul edersek, top oyununun orijinal hikayelerini üst dünyalarda aramak gerekmektedir. Zipacna'nın ölümünün ardından, hikaye ilerledikçe top oyununa atıfta bulunmaya devam edilir. Ixpiyacoc ve Ixmucane'nin çocukları Hun-Hunapu ve Vucub-Hunahpu'nun alışkanlıklarından bahseder ve söyle ifade eder, "Onlar hergün yalnızca top oynamakla

[146] Cristopher Martínez, "El Inframundo y el Mundo Celestial en el Juego de Pelota Maya." (Mayaların Top Oyununda Gökyüzü ve Yeraltı Dünyası), *XVIII Simposio de Investigaciones Arqueológicas,* Guatemala*, 2004,* s. 27-38.

[*] Gökyüzü Kalbi: Popol Vuh'un yaratılış bölümünde bahsedilen Caculhá Huracán, Chipi-Caculhá ve Raxa Caculhá adlı üç tanrıdır.

meşguldur (bu bölümde ilk defa yeryüzündeki oyuncuların sayısından bahsedilir) ve top oyunu için toplandıklarında ikiye iki dört kişi çekişirler." [147]

"Oraya Huracán'ın, Chipi-Caculha'nın ve Raxa-Caculha'nın mesajcısı el Voc onları gözlemlemeye gelirdi. Fakat bu Voc ne topraktan uzak durabilirdi, ne de Xibalba'dan; ve bir ara Huracán'ın yanına gökyüzüne çıkıyordu. Xibalba'nın yolundan top oynamaya gidiyordu. Hun-came ve Vucub-Came Xibalba'nın adamlarını dinliyordu. Hun-Came ve Vucub-Came diğer kişilerin tavır ve işlevlerini belirleyen üst jürilerdi. Hun-Hunahpu ve Vucub-Hunahpu, Nim-Xob Carchah'ta top oyunu oynamak için buluşuyorlardı. Büyük Carchah, Popol Vuh mitolojik olaylarının geçtiği Quiché bölgesinde Verapaz'da önemli bir merkezdir. Önceki paragrafta oyun boyunca kullanılan araç gereçlerden, Hun-Hunahpu ve Vucub-Hunahpu'nun boyunlukları, yüzükleri, eldivenleri gibi oyun gereçlerine sahip olmak isteyen Xibalba'nın adamlarına değinir. Tabi bir de ikisinin de annesinin korumasında kalan top. Top oyununa dair ilk atıfların ardından Xibalba'da oyun boyunca Hun-Hunahpu y Vucub-Hunahpu'nun galibiyeti varlığını sürdürür. Burada Xibalba'ya girişteki gibi dağ geçitlerinden bahsedilir. Akabinde Hun-Hunahpu ve Vucub-Hunahpu ve diğer mesajcılar yolu takip ederler. Xibalba'nın yolu için çok dik olan merdivenlerden aşağı inerler. Nu zivan ve Cuzivan adlı dağların arasından hızlıca akıp giden bir nehir kenarına gelene kadar inmeye devam ederler. Hikayenin akabinde top oyunundaki iki temel parçaya atıfta bulunur; topun geri tepmesi için gerekli olan iki paralel yapı ve başlıca aktivitelerin yapıldığı ana meydan. Bu ana meydan Xibalba'nın girişinde yeraltı mağaralarıyla temsil

[147] Cristopher Martínez, a. g. e., s. 27-38.

edilirken, diğerleri dağlar ve volkanlarla doğada temsilini bulur. Popol Vuh'un içinde son olarak yeryüzüne atıfta bulunulur; ölümlü insanın yaşadığı seviye olarak tanımlanır. Tek bir mimari unsurda Mayaların tüm kutsal öğeleri toplanmıştır, böylece üst dünyalarda olduğu kadar alt dünyalarda da yaşayan halkların yerleşim yerleri ve yaşadıkları şehirler sunulur. Popol Vuh yeryüzünde, Xibalba'da oynayan Hun-Hunahpu ve Vucub-Hunahpu kardeşlerden bahseder. Daha sonra bu iki kardeşin Xibalba'nın adamları tarafından yenilmesinin ardından sahne tekrarlanır, Hunahpu ve Ixbalanque'nin ellerindedirler. Bunlar büyükanneleri Ixmucane'nin evinde lastikten topu keşfetmişler ve onu geliştirmişlerdir. Yeryüzü, ölümlülerin dünyası top oyununda oturakla temsil edilir. Popol Vuh'ta top oynamak için Xibqalba'ya gidildiğinden bahsedilmektedir. Daha sonra Hun- Hunahpu ve Vucub-Hunahpu ve mesajcılar yola koyulurlar, Xibalba yolundan aşağı inerler."[148]

İspanya'nın Fransisken tarikatına bağlı bir keşiş olan ve Amerika kıtasına 1529 yılında, eski Aztek İmparatorluğu ele geçirilip yok edildikten sonra misyoner olarak gelen Fray Bernardino de Sahagún[149], XVI. yüzyılda kaleme aldığı *La Historia General de las Cosas de Nueva España (Nueva España'da Olup Bitenin Genel Tarihi)* adlı eserinin X. bölümü 'De los Pasatiempos y Recreaciones de los Señores'te (Tanrıların Eğlenceleri ve Hobileri üzerine) top oyunu "tlachtli"yi tasvir ediyor: "Topa vuran oyunu

[148] Cristopher Martínez, a. g. e., s.27-38.
[149] Mehmet Necati Kutlu, a. g. e., s. 185.

kazanıyordu. Ellerle oynamıyorlardı, top canlarını acıtmasın diye ellerine eldiven takıyor, deri kıyafetler giyiyorlardı."[150]

"Güney Amerika'da futbol aynı zamanda bir felsefedir. Uruguaylı yazar Eduardo Galeano'nun Türkçe'ye çevrilen kitabı *''El futbol a sol y sombra''* (Gölgede ve Güneşte Futbol) bu kıtada futbol için dökülen mürekkebin örneklerinden biridir. Geçen yıl, eski oyuncu ve antrenör Jorge Valdano (1955-…) futbol üzerine bir öykü antolojisi yayımladı. Bu kitapta Miguel Delibes (1920-2010), Bernardo Atxaga (1951-…), Roa Bastos (1917-2005), Mario Benedetti (1920-2009), Osvaldo Soriano (1943-1997) ve Eduardo Galeano (1940-…) gibi yazarların öyküleri yer alıyor. Futbolun Güney Amerikalı filozofları arasında antrenörken Arjantin'de diktatörlüğün kurulmasıyla ülkeyi terkeden Angel Cappa (1946-…) ve Cesar Luis Menotti (1938-…) bulunuyor. Bu teorisyenler, ''solcu'' ve ''sağcı'' iki futboldan söz edilebileceğini bile ileri sürüyorlar. Jorge Valdano, bu ayrımı şöyle anlatıyor: ''Yaratıcı futbol soldur; saf güce, sahtekarlığa ve şiddete dayanan futbol ise sağ!''[151] şeklinde tanımlıyor Ayşen Gür Hürriyet gazetesinde yayımlanan "Edebiyattan Futbol Klasikleri" adlı yazısında. Futbol edebiyatına baktığımızda, bu konuda yazan yazarların iki gruba ayrıldığı görülmektedir. İlk grupta, eserlerinin içinde kültürünün ve günlük hayatın bir parçası olan bu spora değinmeden geçemeyen ancak eserini başka bir konu üzerine temellendiren yazarlar yer almaktadır. İkinci grup ise, eserini futbola adayan, ayaktopunu salt bir spor olarak görmeyen ve onu bir insan pratiği olarak pek çok yönüyle kaleme alan yazarlardan

[150] http://www.efdeportes.com/efd73/pelota.htm, (21.08.2011).
[151] http://dosyalar.hurriyet.com.tr/fix98/fr98/haberler/futbolklasikleri.htm, (30.10.2011).

oluşmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde dünya edebiyatına önemli katkıları bulunan ve verdikleri eserlerde futbola ilişkin satırları kaleme alan birinci gruptaki yazarlardan bahsedilecektir.

1982 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Márquez, her Latin Amerikalı gibi futbol ateşinden nasibini almıştır ve 2002 yılında çıkardığı ve anılarını anlattığı *Vivir para contarla* (*Anlatmak İçin Yaşamak)* adlı eserinde bu tutkusunu kaleme almıştır. Futbol ve edebiyatı kendi yazın yaşamında birleştiren Márquez, gençliğinde birkaç arkadaşıyla birlikte Cronica adlı bir dergi çıkarmıştır. Stadyumda, Márquez'in de taraftarı olduğu Deportivo Junior ile Sporting arasındaki maçta dağıtılan derginin bir edebiyat dergisi değil spor dergisi olduğu izlenimi uyanmış ister istemez. Márquez, bunu anılarında şöyle anlatıyor: "İlk sayımız son dakika telaşıyla çıkmasına ve hiç reklamı yapılmamasına karşın, her ikisi de Barranquilla takımları olan Deportivo Junior ve Sporting maçının oynanacağı ertesi gün -30 Nisan- daha biz belediye stadyumuna varmadan çok önce tükendi.(…) Ancak bir yanlış anlaşılma oldu. Heleno'nun adı ve German Vargas'ın yaptığı müthiş söyleşi, Kolombiyalılarda Cronica'nın sonunda uzun süredir yolunu gözledikleri büyük spor dergisi olduğu izlenimini uyandırdı. Stat hıncahınç doluydu. İlk yarının altıncı dakikasında, Heleno Freitas Kolombiya'daki ilk golünü, neredeyse orta sahadan çektiği bir sol şutla kaydetti. Sporting maçı 3-2 kazanmış olsa da, o öğle sonrası zafer Heleno'ya ve bunu tahmin etmiş gibi onu kapağa koyduğumuz için bize aitti."[152]

[152] Gabriel García Márquez, *Anlatmak İçin Yaşamak*, Can Yayınları, İstanbul, 2005, s. 139.

Uruguay'da Mario Benedetti, Brezilya'da Vinicius Moraes, Arjantin'de Roberto Fontanarrosa, Ekvator'da Peréz Torres, Peru'da Bryce Echaique, Kolombiya'da Garcia Márquez ve Meksika'da Juan Villoro gibi Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinden pek çok ünlü edebiyatçı futbolla ilgili eserler vermiştir. Bununla birlikte futbol edebiyatının okurları ve eserlerin baskıları her defasında daha da artmıştır. Ekvator'da bulunan Latin Amerika Sosyal Bilimler Fakültesi'de (FLACSO) Öğretim Üyesi olan Fernando Carrión "Fútbol y Literatura" (Futbol ve Edebiyat) adlı makalesinde gelişmekte olan bu edebi türün özelliklerini şöyle değerlendirmektedir: "Futbol kendine has üslubuyla, kurguları ve metaforlarıyla şiirsel bir dil yaratmıştır. Ve futbol terimleriyle yaratıcı bir üslup yakalanmıştır. Futbol edebiyatının tür gelişimi ise günlükler ve denemeler, şiir ve öykü, oldukça uzak kalsa da roman ve tiyatro şeklinde devam etmiştir."[153]

1920'lerde Perulu Juan Parra del Diego ve Arjantinli Bernardo Canal Feijóo *Penúltimo Poema del Fútbol (Futbolun Sondan Bir Önceki Şiiri)*, Horacio Quiroga *Suicidio en la Cancha (Sahadaki İntihar)* adlı milli bir futbolcunun sahanın ortasında intihar etmesini konu alan gerçek bir öyküyü kaleme almıştır. 1923'te Pablo Neruda melankolik kitabı *Crepusculario (Alacakaranlık)*'ta "Los Jugadores" (Futbolcular) adlı şiirine yer vermiştir. 1955'te ise Uruguaylı yazar Mario Benedetti meşhur "Puntero Izquierdo"(Sol Açık) öyküsünü yazmış ve *Montevideanos* (*Montevideolular)* kitabında yayımlamıştır. Latin Amerika edebiyatında yaşanan "boom" olayı futbol ve edebiyat dünyasını yakınlaştırmıştır. 60'lı ve 70'li yıllardan itibaren futbol üzerine yazan yazarlar listesi bir hayli genişlemiştir: Brezilyalı yazar Vinicius Moraes ünlü kaleci Garrincha'ya

[153] http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1423&context=fernando_carrion, (26.10.2011).

"O Anjo de Pernas Tortas" (Çarpık Bacaklı Melek) şiirini, Meksikalı Juan Villoro Uruguay'ın Maracana stadında Brezilya'yı yenerek dünya kupasını kazandığı günü anlatan *Barbosa: el hombre que murió dos veces (Barbosa: İki Kez Ölen Adam)* başlıklı metnini yazmıştır. Arjantinli yazar Humberto Constantini *Insai Izquierdo (Sol Orta)* adlı bir öykü kaleme almıştır. 80'li yıllarda ise Arjantin'de yazın ve futbol arasındaki ayrım son bulmuştur. Bu gelişim ise grafik gazeteciliği ile gerçekleşmiştir; Osvaldo Soriano, Roberto Fontanarrosa ve Juan Sasturain futbol üzerine yalın bir şekilde yazmak için bir araya gelen gazetecilik kökenli öncülerdir. Bu alanda verilen eserler önce basın kaynakları ve mizah yazıları olmuştur. 90'lardan itibaren futbol ve edebiyat şaşırtıcı bir biçimde birleşmiştir. Futbol sektörünün globalleşmesiyle edebiyat ve tabii yayın piyasası da bu gelişmeyi takip etti. Futbol öncesinde aynı gelişimi gösteren, politik gerçekçilik, tarihi roman ve 'new age' edebiyat olmuştur. 'Edebiyatta anlatım modasından söz etmek mümkündür. Fakat iyi bir edebiyat birinin seçtiği temaya değil, iyi bir anlatıma, karakter yaratımına ve plana bağlıdır. Futbol edebiyatı büyük bir iş piyasasını besliyor fakat bir gün modası geçecek' şeklinde itirafta bulunur Olguin. Futbol edebiyatının moda olması karşısında eleştiride bulunmayanlar şüphesiz bu sporu yapmaktan da hoşlanıyorlardı. 80'lerin sonunda bu konu üzerine yazıp kendi sözlerinden pişman olan Arjantinli yazar Alejandro Dolina sonunda protesto etti çünkü bu ilişkide edebiyat yitirilmekteydi. Son yıllarda evrenin futbollaşması söz konusuydu, oyundan alınan banal metaforların kullanımıyla edebiyat ve gazetecilikteki düşünce alanı işgal altındaydı. Herhangi bir temaya dayanmayan bir tür, futbol oynayan ve izleyenleri harekete geçiren yeni bir tür ortaya çıktı. Metaforlar ya mücadele ya da tutkuyla ilgiliydi. Duygulardan yoksun bir yaşamın anlatıldığı epik arayışı, spor tutkusunun yüceltildiği ciddi bir demagoji ortaya

çıktı. Bu demoagoji üstün sanat ile popüler olanı barındırmaya çalıştı ancak popüler olanı yükseltmezken sanatı da yerle bir etti. Bu da Flaubert okumayan toplumun Coelho okuması gibi bir şeydi. Futbol enteresan ve antropolojik bir kültür olgusuydu fakat hiçbir zaman üstün sanat olamadı."[154] Arjantinli gazeteci yazar Hernan Brienza'ya göre.

Futbolun kendisi, hakkında yazan ya da yazmayan tüm edebiyatçıların dikkatini ne denli çektiyse üzerine yapılan edebiyat da aydınların fikir dünyasında benzer bir yer edinmiştir, olumlu veya olumsuz eleştirilere tabi tutulmuştur. Ekvatorlu diplomat ve yazar Jorge Enrique Adoum'un (1926-2009) kendisine yöneltilen "Galeano, Perez Torres, Donoso Pareja gibi eserlerinde futbolu başrole taşıyan meslektaşlarınızın yazılarında ne buluyorsunuz?" sorusuna cevabı; "Onların dışında başka yazarlar da var. Örneğin; Ekvatorlu yazar ve besteci Galo Mora Witt'in (1957-…) *Un Pájaro Redondo para Jugar* (Oynamak için Yuvarlak bir Kuş) adlı deneme türündeki kitabının çevirisi yapıldı mı bilmiyorum ama türün en iyi eseri *La Leyenda del Futbol* (Futbol Destanı) ile Georges Haldas'tır. Onlardaki bu yeteneğe hayranım, tarzlarından taviz vermeden, edebiyattan böylesine uzak bir temayı işlemekte ve basılı metinlerin durağanlığına rağmen, anlatımlarında dinamizmi koruyabilmekteler."[155] Futbol üzerine yazıp yazmayacağı konusunda ise, hiçbir zaman bunu aklından geçirmediğini, zaten yeteneğinin de olmadığını dile getiriyor. Adoum, futbol ve edebiyat arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını şu sözleriyle değerlendiriyor: "Zaten böyle bir bağlantı bulmamak saçma olurdu. Çünkü futbol toplulukları harekete geçiren, hatta uzak

[154] http://www.elortiba.org/pdf/romance_intelectual_con%20la_pelota.pdf, (15.06.2011).
[155] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 153.

mesafelerden insanları ortak davranışlara sevk eden, milletleri ve toplumları ayırıp birleştiren, gurur kaynağı olabilen bir faaliyettir. Edebiyata gelindiğinde ise Real Academia Española'nın sözlüğüne sadık kalmak gerekirse ve tanımları çarpıtmamak adına, 'kavram' kelimesi için verilen tanım şudur: 'edebî ya da komik anlamda bahsedilen kişi ya da nesnelere uygulanan, Kutsal metnin bazı kelimelerine verilen mistik ve ruhani kavrayış.' Benim içinse edebiyat, 'kutsal', ki kutsal metinler de zaten edebiyat. Sözlüğün kabulü böyle. Metaforun en iyi tanımı değil mi? Futbola kimlik kazandıran taraftarların kostümleri, çığlıkları, tavırları tüm dünyada birbirine çok benzemektedir. Oyunun kendisine gelindiğinde ise tarz, taktik, düzenle ilgili konuları atlıyoruz, fakat sanıyorum bu unsurlardan hiçbiri futboldaki şiddeti saptayamaz, örneğin: Avrupa'nın bazı ülkelerindeki holiganları."[156]

Cuentos de Futbol Argentino (Arjantin Futbol Öyküleri) adlı kitapta kendisinin de bir eseri bulunan Ekvatorlu şair ve müzisyen Margarita Laso (1963-…) şiir ve futbol ilişkisinin içinde başka ne olduğu sorusunu, şiirsel bir dille cevaplıyor: "Bir yanda taraftarlar, diğer yanda oyuncular; dünyanın herhangi bir stadındaki gibi yeşil otlar, diğer yanda Quito'nun gökyüzü; bir yanda maçtan önce aldığımız yanardöner peruklar, diğer yanda stadın dört bir yanındaki çok renkli ülke. Bir yandan paltosuyla kaleci, diğer yandan karşılaşma sona erdiğinde tünelden geçen ıslak formalar; gözeneklerine yapışmış küçük tozlarla karanlıkta, yenen, yenilen futbolcular; solukları ve kalp atışları yavaşlamış, vücutları kauçuktan yapılmış bir ağaç gibi."[157]

[156] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 153.
[157] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 79.

2. 3. Futbol Edebiyatı Türleri

Edebiyat tarihi boyunca bazı yazarlar dünyanın en popüler sporlarından biri olan futbol olgusunu tanımlamak konusuna yoğun ilgi göstermişlerdir. Bu ilgiyi *Popol Vuh* gibi sömürge öncesi metinlerden, *Gölgede ve Güneşte Futbol* kitabıyla Eduardo Galeano gibi modern aydınlara kadar görmek mümkündür. Victor Gil Casteñeda Latin Amerika edebiyatında değişen konu yelpazesini neden ve sonuçlarıyla şöyle açıklıyor: "Aydınlar son derece şaşırtıcıdır. Geçen yüzyıllarda edebiyat konuları aşk, hüzün, insanlık, ölüm, savaş, politika gibi on beş konuyu geçmesin diye endişe duyuyorlardı. Fakat aydınlar edebiyatı daha da seçkinleştirirken kitleler okuryazarlık problemleriyle ya da yüksek eğitime ulaşma konusunda sıkıntılarla meşguldü, bunun üzerine eğitim ve kültür alanlarında şeytani bir olgu meydana geldi. Bu engel, olası okurları elitist kültürden uzaklaştırdı. Eldeki bu on beş tema ile aydınlar halkı yitirmeye başladı, kitaplar satılmıyor, 'kültür pahalı bir şeydir' tartışmaları altında yayınevleri kapanıyor, bütçeler azalıyor, kaynaklar sosyal alanlara, ekonomik dengelerin sağlanmasına, borçların ödenmesine kanalize ediliyordu. Yalnız ve okursuz kalan yazarlar, kitle iletişim araçlarının insanları nasıl etkilediğini izliyorlardı. Bu araçlar görselliği ve işitselliği ile alıcıyı fazlasıyla cezbediyordu. Aydınlar hikaye anlatırken onun tarzını taklit ediyor ve kendi metinlerinde istemedikleri şeyi ondan elde ediyorlardı. XX. yüzyıl başkalaşım dönemiydi. Bu deneyimleri yaşamayan öykü, şiir, roman, drama ya da deneme yoktu. Hepsi temalarını genişleterek teknolojiden nasibini almıştı. Kitapların hikayeleri çeşitlenmiş, halk evine dönmeye başlamıştı. Okur, sadık okur, Chiapas, savaş, mahalle,

dinsel ritüeller, uzay, pazarlar, genelevler, uyuşturucu suçları, alkol sanayii, okul ve futbol gibi konulardan zevk almaya başladı."[158]

"Bu spor günahlarıyla ve sessizce girdi edebiyata. Gerçek bir aydın eserlerinde bu spordan bahsetmiyordu, çünkü yazın toplulukları ve edebî çevrelerce kötü karşılanacaktı. Ancak dışlanarak da olsa kitaplar bu hikayelerde basılmaya başlandı. Top anlatı usullerini ve şiirsel yapıları işgal etti. Böylece her şeyin kültür olabileceği ortaya çıktı ve 'insansı olan hiçbir şey bana uzak değildir' düşüncesi, çekingenlik ve ikiyüzlülük engellerini ortadan kaldırdı. Üç profesyonel futbol takımı, beş binden fazla amatör ligi, takımının yenilmemesi için duan eden ve tapınağı dolduran fanatikleri olan Arjantin gibi bir ülkede futbolu estetik tutkuların dışında bırakmak mümkün değildir. Fakat bunun örneği başka yerlerden gelmek zorunda kalmıştır, çünkü çağdaş dünyada bu popüler sporla ilgili ilk metinleri yayımlayanlar Güney Amerikalı çeşitli yazarlardır. Sonraları tutkuları ölçmek, stad dışında araştırmalar yapmak, yasaları yerine getirmek için sosyal bilimciler gelirdi: bu ürünlere akademik yeterlilik kazandırmak için metodoloji uygularlar, hayat hikayeleri kurgularlardı ve bunlar da pembe dizi, sinema, komedi, seçim dönemleri, yerli kültürü gibi popüler alanlar kadar başarılı hale gelirdi."[159]

[158] Victor Gil Castañeda, "El Feómeno del Futbol en Algunos Textos Literarios: Clasicos y Contemporáneos" (Edebî Metinlerde Futbol Olgusu: Çağdaşlar ve Klasikler), *Memoria Académica*, Universidad de la Plata, Yıl. 11, 2009, s. 93-103.
[159] Victor Gil Castañeda, a. g. e., s. 93-103.

‘Futbol üzerine yazmış yazarlar var mı? Bir roman için futboldan ne alımlanmış olabilir?’ sorusunu Quito San Francisco Üniversitesi’nin kurucu profesörlerinden yazar Juan Manuel Rodriguez örneklerle açıklıyor: “Fontanarrosa ve Soriano bu konu üzerine hikayeler yazdılar. Futbolun tüm içeriği bir romana dönüşebilir. Çünkü bütün oyunlar hayat dramasını kopyalayıp sahneler ve roman da bunu yapar. Kazanmak ve kaybetmek, saldırmak ve savunmak, başarı ve başarısızlık, aldatmak, aldanmak, yaklaşmak ve uzaklaşmak, tereddüt ve hayal (ya da hayal kırıklığı) oyun ve yaşamın kendi gerçekleridir. Bence futbolun romansılığı, pek çok futbolcunun istismarında, yalan vaatlerde, bu spordan bir ticaret olarak faydalanmaya çalışan futbol yönetimlerindeki karışıklıklar, satılmış hakemler, göçmen olarak çıkmak için vize işleri, fanatik grupların arasına giren şaşkın taraftarın ölümü, stadta işlenen suçlarda da ortaya çıkabilir.”[160] Öte yandan yazar, kendisinin futbol üzerine bir roman ya da hikaye yazıp yazmayacağı konusunda, kişisel insiyatifini kullanacak olursa, yazmayacağını, fakat bunun için kendisine bir ödeme yapılacaksa düşünebileceğini ifade ediyor. Çünkü ‘asla hayır’ demekten korkuyor, tüm insanlar gibi şeytana uyabileceğini söylüyor.

Futbol edebiyatının gelişiminde gazeteciliğin ve mizahın önemli katkıları olmuştur. Bu nedenle futbol önce denemeler, makaleler, köşe yazıları ve günlüklerle girmiştir fiili anlamda edebiyata. Daha sonra aralarında tartışmalı olan aydınların ve edebiyatçıların bu spora ilişkin duygu ve düşüncelerini kaleme almalarıyla öykü ve şiir türünde eserler verilmiştir. Bu çalışmanın devamında da görüleceği üzere, sayıca az olmasına rağmen roman türünde de futbol edebiyatı örneklerine rastlamak mümkündür.

[160] Raúl Perez Torres, a. g. e., s. 191.

Son olarak ise tiyatro kendi içinde edebî bir alan yaratır bu spor için. Bu çalışmada futbol edebiyatı eserleri hikaye, roman, deneme ve tiyatroyu kapsayan düzyazı ve şiir olmak üzere iki başlık altında tasnif edilecektir.

2. 3. 1. Düzyazı

New York'taki Times gazetesi muhabiri, Kübalı yazar Cristina Garcia (1958-…), *Soñar en Cubano (Küba Dilinde Rüya Görmek)* adlı 1994 yılında yayımlanan romanında hüzünlü bir hikaye kaleme almıştır, bu hikayede azizlik, karaborsa, salcılık gibi temalar sunulmaktadır. Eserde bir de futbol sahnesi vardır, fakat olumsuzdur. Anlatıcı aile toplantılarında ondan gereksiz bir şey olarak bahsetmekte, ailelerin toplantıya nasıl geldiklerini şöyle tanımlamaktadır: "Ailenin kalanı apartmanlarda yaşıyor ve hafta sonları amcamlar futbol izlemek ve hasta olana kadar yemek yemek için orada toplanıyor."[161]

Kübalı yazar Guillermo Cabrera Infante (1929-2005), 1999 yılında yayımlanan kitabı *Infantería*'nın (Piyade) içindeki "Las Vacaciones de Monsieur Hulot" (Bay Hulat'un Tatili) adlı bölümde, Rus göçmenlerin oğlu, yönetmen Jacques Taticheff'ın biyografik bilgilerini sunuyor. Tati arkadaşlarının da bildiği üzere tam bir tutkulu top oyuncusudur. Cabrera Infante onu şöyle tanımlar: "Gençliğinde iyi bir ayaktopu oyuncusu olarak bilinirdi. Bu yüzden çoğunluk Tati'nin kulüpten arkadaşlarını neşelendirmek için yaptığı koç, rakip kaleci ve yerel fanatik taklitlerini hatırlar. Kısa bir süre sonra Tati futbolu tamamen bırakıp kendini tiyatroya adadı."[162]

[161] Victor Gil Castañeda, a. g. e., s. 93-103.
[162] Guillermo Cabrera Infante, *Infantería (Piyade)*, Fondo de Cultura Económica, Meksika, 1999, s. 122.

Meksikalı yazar Luis Arturo Ramos (1947-…) 1988 yılında *Este era un gato* (Bu bir kediydi) adlı romanını yayımladı. Hikaye, 1874'te keskin nişancı olarak görev yaptıktan sonra Veracruz'a geri dönen yaşlı bir Kuzeyamerikalıyı anlatır. Olaylar gazeteci olmak isteyen genç Alberto tarafından aktarılır. Delirmiş bir anne, yeni ölmüş bir baba ve televizyon karşısında ölen bir kardeşle bu genç hayatın kötü yüzüyle karşılaşmış ve futbolla kendini kaybetmiştir.

Meksikalı gazeteci yazar José Agustín (1944-…) 1982 yılında *Ciudades Desiertas (Terk Edilmiş Şehirler)* adlı romanını yayımlamıştır. Konu Kuzey Amerika hükümeti tarafından desteklenen yazarların uluslararası bir kongresi hakkındadır. Yazar gülünç ve grotesk bir üslup kullanarak şair ve anlatıcıların melodramatik ve ukala tavırlarıyla alay etmektedir. Hikayede yazarlar ve şairler organizatörlerin gözetimi altındadır ve bundan rahatsız olmaktadırlar, çünkü Yazarlar Birliği Başkanı'nın tutkusu futboldur. Her hafta onlara stada gitmeleri ve yerel takımı desteklemeleri için bedava bilet gönderir. Yazar eserinde futbola dair şu satırları kaleme alır: "Rick kimlerin futbol oyununda ona eşlik edeceğini bilmek isterdi, futbol onlar için yitirilmemesi gereken bir şeydi. Çünkü bu oyun ülkenin bereket ve doğurganlık ayiniydi. Hiçkimse maçlara katılmak zorunda değildi ayrıca giriş biletleri pahalıydı. Birlik özel bir çaba sarfeder, biletler satın alırdı. Stadın iyi yerleri her zaman ayrıcalıklı olanlara ayrılırdı. Küçük bir şehir olan Arcadia, Dogeyes adlı futbol takımını desteklerdi ve sezonun tüm biletleri tükenmiş olurdu. Çoğunluk Rick'e eşlik etmek için futbol maçlarına gelirdi."[163]

[163] José Agustín Ramírez, *Ciudades Desiertas (Terk Edilmiş Şehirler)*, Editorial Alfaguara, México, 1995, s. 22.

Meksikalı yazar Luis Arturo Ramos (1947-…) 1979 yılında *Violeta-Peru* adlı romanını yayımlamıştır. Eser başarısızlıklarla ve hatalarla dolu gizemli hayatını anlatan eski bir şoförün hikayesini konu alır. Hikayede Santos Gallardo adında bir karakter vardır, kurnazlığı ve yankesiciliği ile ünlüdür. Şoför kendisinden eski patronunu öldürmek için yardım ister ve iki karakterin yolları böylece kesişir. Hikayede mahallenin çocukları futbol oynarken tasvir edilmekte ve Santos Gallardo da utanmadan yoldan geçen birini soymaktadır. Olayların bir tiyatro sahnesi gibi düzenlendiği eser üç karakter ve bir perdeden ibarettir. Sonunda James Joyce'un Ulysses romanındaki gibi ilk karakterin nasıl hırsızlık yaptığı anlatılırken bir kez daha top oyunundan bahsedilir.

Meksikalı yazar Sergio Pitol (1933-…) 1982 yılında *Cementerio de Tordos (Tordos Mezarlığı)* adlı hikaye kitabını yayımlamıştır. Yazar eserinde yer verdiği "Los Oficios de la Tía Clara" (Clara Teyze'nin İşleri) adlı öyküde, bize en iyi arkadaşlarıyla partilere ve futbol maçlarına giden, gecelerini sarhoşluk peşinde harcayan genç bir üniversite öğrencisinin hikayesini anlatmaktadır.

1996 yılında Sor Juana Inés de la Cruz[*] ödülünü alan Nobel ödüllü yazar ve şair Octavio Paz'ın ilk eşi Meksikalı yazar Elena Garro (1920-1998) 1996'da *Busca mi Esquela & Primer Amor (Ölüm İlanımı Ara & İlk Aşk)* adlı hikayeler kitabı yayımlamış

[*] Meksikalı rahibe ve şair Sor Juana Inés de la Cruz (1648-1695), bağımsız kadın ideolojisinin öncüllerindendir. Bir çok araştırmacıya göre Latin Amerika Barok döneminin en önemli yazarıdır. Eserlerinin başarısından dolayı kendisinden Yunan Mitolojisi'ne göre dokuz tane oldukları varsayılan ilham perilerinin onuncusu olarak bahsedilir. Yazar aşk ve kadın erkek ilişkileri üzerine yazdığı şiirlerinin yanısıra din temalı tiyatro eserleri de kaleme almıştır.

ve ikinci öyküde futbola atıfta bulunmuştur. Hikaye tatilini Akdeniz sahillerinde geçiren Señora Barbara ve kızı hakkındadır. Tatilde savaş mahkumu olan Alman gençlerle tanışırlar. Bir sahne limanın merkezinde geçmektedir, birkaç rahibin duygulanarak bu spordan bahsettiklerini duyarlar. İfade şöyledir: "Beraber çıktılar. Tüm caddeyi yürüdüler ve top oyunu hakkında konuşan iki genç rahiple karşıya geçtiler. Onların arkalarından ne dediklerini duymaya çalışarak yürümeye devam ettiler. Tüm ciddiyetleriyle oyun hakkında tartışıyorlardı."[164]

Meksikalı yazar Salvador Márquez Gileta (1947-1998) 1995 yılında *España, La Calle (İspanya, Sokak)* adlı bir roman yayımladı. Eser San Jose'nin Lobos takımında oynayan 78, 79, 80 yıllarının şampiyon golcüsü Galilo Santalucia adlı genç futbolcu hakkındadır.

Arjantinli yazar Ernesto Sábato (1911-2011) 1961 yılında *Sobre Héroes y Tumbas (Kahramanlar ve Mezarlar)* adlı romanını yayımlamıştır. Kitap, felsefî ve edebî bir çerçevede Alejandra'nın tuhaf hikâyesini anlatmaktadır. Yazar "Körler Üzerine Soruşturma" bölümünde 'roman içinde roman' tekniğini uygulamıştır. Hikayenin teması günlük hayat ve tutkular üzerinedir, fakat bize D`arcángelo adında Tito lakaplı futboldan çok hoşlanan bir karakter de sunmaktadır.[165]

[164] Elena Garro, *Busca mi esquela & Primer amor (Ölüm İlanımı Ara & İlk Aşk*), 14. Baskı, Ediciones Castillo, México, 1996, s. 77.
[165] Victor Gil Castañeda, a. g. e., s. 93-103.

Latin Amerika Sosyal Bilimler Konseyi'nde (CLACSO) yürütülen Toplum ve Spor Çalışmaları koordinatörü Arjantinli sosyolog ve akademisyen Pablo Alabarces (1961-…) yazmış olduğu *Futbol Neden Üzerine Çalışmaya Değerdir?* adlı eserinde öncelikle bu konu üzerine yazılmış eserleri incelemiştir. Juan Jose Sebreli ve Eduardo Galeano'nun metinlerini inceleyen yazar, Latin Amerika'da futbol üzerine yapılan çalışmaların başlangıcının 1982'de basılmış Brezilyalı antropolog Roberto Da Matta'nın *Futbol Evreni* adlı kitabıyla gerçekleştiğini düşünür. Edebiyat alanında ise Roberto Fontanarrosa'nın (1944-2007) öykülerininin göze çarptığından bahseder.

Futbol içsel gücün dışavurumu, ateşli bir inancı kışkırtma yeteneği, hayattaki tarif edilemeyen doğru yanlış tüm duyguların yansıması olarak dikkat çeker. Fakat kaçınılmaz olarak değişken bir şeydir. Aslında futbolda ciddiyeti yakalamak başka bir milliyette doğmayı gerektirir. Ülkenin bu konudaki en iyi eseri Meksikalı akademisyen, gazeteci ve yazar Vicente Leñero'nun (1933-…) *Gol* adlı eseridir. Her hafta, acısına, hile ve adaletsizliklerine, tekmelerine, yenilgi ve hüzünlerine rağmen futbol alışkanlığı sürdürülür. Futbol yorumculuğu ele alındığında bazen mantıksız, bayağı ve tekrarcı olmasına rağmen şiirsel, yaratıcı ve dahiyanedir. Futbolda edebiyat, dahiyane anekdotların sözlü biçimde ortaya çıkmasıdır: "Futbol dünyasında bir topun yarattığı şaşkınlık, sayısız insanın tek bir oyuncunun ayaklarında odaklanması efsanevi savaşlarla yarışabilir, tüm tahminleri yıkabilir, bir dakikalığına bile olsa bir rakibi küçük

düşürebilir ya da bir tribünü yakabilir ve spor aktivitesinin makul yönünü değiştirebilir."[166] olarak yorumluyor yazar Alejandro Estivil futbolu.

Latin Amerika'da futbol üzerine bunca eser verilmesinin nedeni bu coğrafyada yaşayan edebiyatçıların birçoğunun aynı zamanda iyi birer futbol tutkunu olmalarıdır. İyi futbol oynayıp oynamadıklarının önemi yoktur, ancak taraftarlık çok önemli bir meseledir. Bunlardan biri de şüphesiz içinde bulunduğumuz yüzyılın futbol üzerine yayımlanmış en son eserini kaleme alan Eduardo Galeano'dur ve gazetecinin kendisine futbola nasıl aşık olduğunu sorması üzerine, "Annem bana hamileyken başladı sanıyorum, fakat ne zaman arttığını bilmiyorum. Doğduğumda bu ülkede hiç de garipsenmeyecek şekilde 'gol' diye bağırdım. Uruguaylı tüm bebekler gol çığlığı atarak gelir dünyaya. Bu yüzden burada doğumevleri çok gürültülü yerlerdir. Eskiden de şimdi de bu tutku için özel bir yeteneğim yok. Uruguay'da futbol istisnasız kolektif bir duygudur. Ateisti olmayan bir dindir. Fakat ben her defasında futbolun daha fazla, milli takımın daha az fanatiği oluyorum. İyi futbol için yalvaran bir dilenciye dönüştüm. Geçen zamanla birlikte sahada yıldız gibi parlayan futbolcunun forma rengini daha az önemser oldum. Halbuki futbola duyduğu bu tutku Galeano'nun yeteneğine yansımaz. Kötü oynasa da hep futbolcu olmak istemiştir. Ünlü yazar bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: "Tüm Uruguaylılar gibi futbolcu olmak isterdim. Çocukluğum Buceo mahallesinde top oynayarak geçti fakat hep çok kötüydüm."[167]

[166] Alejandro Estivil, s. 65 – 69.
[167] http://www.sololiteratura.com/gal/entunmendigo.htm, (07.09.2011).

2. 3. 1. 1. Roman

Arjantinli gazeteci yazar Luis Mario Lozzia (1922-2003) 1956 yılında kaleme aldığı *Domingo sin fútbol (Futbolsuz Pazar)* adlı eserde tutkunun günlük bir alışkanlığa dönüştüğü ve futbolla yönetilen bir çevreden bahsedilir.

Arjantin Roberto Fontanarrosa (1944-2007) tarafından yazılan romanların ikincisi olan ve 1986 yılında yayımlanan *El área 18 (Ceza Sahası)* adlı eserde stratejik ve coğrafi konumu son derece önemli küçük bir Afrika ülkesi olan Congodia, bağımsızlığını yeni kazanmıştır ve ülkenin gelişimi ile birlikte milli futbol takımının başarılarını da arttırmıştır. Çok uluslu bir şirket, Bombasi stadyumunda cehennem sıcağında zafer kazanabilecek bir ekip oluşturmaya karar verir. Onları başarıya götürebilecek tek bir kişi vardır; Yazarın *Best Seller* adlı kitabında yarattığı karakter Suriyeli maceraperest Best Hama Seller'dır. Bu karşılaşmanın sonucunda yaşanan maceralar okuyucuyu eğlendiren bir romana dönüşür.

Arjantinli yazar Sergio Olguin (1967-…), *El Equipo de los Sueños (Rüyaların Takımı)* adındaki romanını 2005 yılında kaleme almıştır. Eserde Ariel adında Boca Juniors taraftarı bir çocuğun arkadaşları Ezequiel ve Pablo ile futbola dair paylaşımları konu edilir. Başlık ve kitap kapağının yarattığı düşüncenin aksine, kitap futbolu ana tema olarak ele almamış, daha çok konuyu etkileyen bir unsur olarak yer almıştır.

Arjantinli gazeteci Julio Boccalatte (1945-…) tarafından 2005 yılında yazılan *Juicio Penal: la increible historia de Puchero Aldunati (Ceza Davası: Puchero Aldunati'nin İnanılmaz Hikayesi)* adlı roman futbol oyuncularının kötü alışkanlıklarını anlatan komik bir hikayeyi ele alır.

Şilili yazar Hernán Rivera Letelier (1950-…) 2006 yılında yazdığı *El Fantasista* (Fanatik) adlı bu romanda hikaye Şili'nin Maria Elena bölgesi kapsamında düzenlenen futbol seçmelerinin son maçının oynandığı Coya Sur şehrinde geçmektedir. Coya Sur takımı Maria Elena karşısında oldukça güçsüzdür ve yıllardır onlara karşı galibiyet alamamışlardır. Fakat sonunda şehre Expedito Gonzales adında bir gezgin gelir. Mükemmel top oynayan Fantasista lakaplı bu kişi Coya Sur'luların sahalarında zafer kazanmaları için son umutları olmuştur.

Ekvatorlu yazar José Hidalgo Pallares'in (1980-…) ilk romanı olan *Sábados de Fútbol (Futbollu Cumartesiler)* 2007 yılında yayımlanmıştır. Dostluğun gerçek anlamını ortaya koyan hikaye rahat ve heyecan dolu bir şehrin müzikli gece yaşantısında gelişir.

Arjantinli yazar Dalia Rosetti (1972-…) *Dame Pelota (Bana Top Ver)* adlı 2009 yılında yazmış olduğu romanında aşk ve hayal, güzellik ve mutluluk gibi unsurlardan sıyrılıp kadın futbol dünyasını merkeze alır.

Arjantinli yazar Gustavo Marcovich (1965-…) *El árbitro. Una Prepotente Existencia Moral (Hakem. Üstün Ahlaki Varlık)* adlı 2010 yılında yayımlanan kitabında

‘hakemlere neden ihtiyaç duyuyoruz, neden hakemler yanılır ve neden hakemlere karşı yoğun bir şiddet hissederiz içimizde?’ gibi soruların cevabını arıyor.

2. 3. 1. 2. Hikaye

Uruguaylı şair ve tiyatro yazarı Horacio Quiroga (1878-1937) 1918 yılında *Suicidio en la Cancha (Sahadaki İntihar)* ya da baş kahramanın adıyla ***Juan Polti*** olarak da bilinen eserinde stadyumun ortasında tek bir kurşunla intihar eden milli futbolcunun gerçek hikayesini konu alır, naturalizm ve modernizm akımlarından etkilenen ve tüm zamanların Latin Amerikalı en iyi öykü yazarlarından biri olarak değerlendirilen Quiroga kendi yaşamını da intiharla sonlandırmıştır.

Roberto Fontanarrosa'nın derleyerek önsözünü yazdığı eseri *Cuentos de Futbol Argentino (Arjantin Futbol Öyküleri)* on dokuz öyküden oluşmaktadır: Roberto Fontanarrosa "Cortita y al pie" (Kısa Pas); Adolfo Bioy Casares ve Jorge Luis Borges "Esse est percipi" (Varolmak Algılanmaktır) adlı eserleri ile futbolun kimliğini yitirdiğine dair düşüncelerini ortaya koyarlar; Marcelo Cohen "Fantasía española" (İspanyol Hayali) ile kötü atılmış bir penaltı için telefonla özür dileyen bir forveti hayal eder; Humberto Costantini "Insai Izquierdo" (Sol Orta) adlı öyküsünde yanlış yöne atılmış bir golü anlatırken, José Pablo Feinmann "Dieguito" (Diegocuk) ile bir çocuğun gözlerinde Maradona efsanesini arar. Inés Fernández Moreno kaleme aldığı "Milagro en Parque Chas" (Parque Chas'taki Mucize) adındaki öyküsü ile Buenos Aires'in il sınırındaki mahallerlerden biri olan Parque Chas'ta bir futbol mucizesi ortaya koyuyor; Alejandro Dolina "Apuntes del fútbol en Flores" (Çiçeklerdeki Futbol Notları) ile bir futbol maçının da kahramanlık romanlarının sonsuzluğunu barındırabileceğini dile getirir; Roberto Fontanarrosa "Escenas de la vida deportiva" (Spor Hayatından Sahneler)

ile bir soyunma odasına gider; Rodrigo Fresán "Final" (Final) ile Maradona'nın İngilizlere attığı gol yüzünden bir çiftin yaşadığı krizi anlatır; Elvio E. Gandolfo "El visitante" (Ziyaretçi) adındaki hikayesiyle yer alırken, Liliana Heker "La música de los domingos" (Pazarların Müziği) ile büyük Arjantin tutkusu futbolun pazar ritüellerini anlatır. Héctor Libertella "La cifra redonda" (Yuvarlak Hesap) öyküsünü Uruguay futbolu üzerine yazmıştır. "Diego Lucero Hoy comienza el campeonato y habrá fiesta para rato" (Diego Lucero Bugün Şampiyona Başlıyor, Uzun Bir Süre Bayram Olacak) taraftarın sesini unutulmaktan kurtarır. Marcos Mayer "Ver o jugar" (İzlemek ya da Oynamak) ile taraftarlarına gollerini kutlamalarını yasaklayan bir golcüden bahseder; Pacho O'Donnell için "Falucho" (Falucho Futbol Kulübü) ile durum tam tersidir, futbol sosyal dramanın fon kağıdı gibidir; Juan Sasturain "Campitos" (Campitos) ile yetenekli oyuncuların doğdukları yerlerin topografyası ile ilgilenir; Osvaldo Soriano "Gallardo Pérez, Referí" (Gallardo Pérez, Referí) ile küçük bir kasabada futbolla ilgili yaşanan aşırılıkları ele alır. Luisa Valenzuela "El mundo es de los inocentes"te (Dünya Masumlarındır) Boca taraftarlığınca edindiği sıra dışı deneyimleri anlatır.

Arjantinli şair, tiyatro ve roman yazarı Leopoldo Marechal (1900-1970) 1948 yılında kaleme aldığı *Adán Buenosayres (Adan Buenosayres)* adlı kitabında "Los Tres Pepinos" (Üç Gol) adlı bir futbol öyküsü yayımlamıştır.

Uruguaylı yazar Mario Benedetti (1920-2009) 1955 yılında *Montevideanos (Montevideolular*) adlı kitabında yayımladığı Puntero Izqierdo (Sol Açık) öyküsünü Rio de la Plata jargonu ile yazmıştır. Sol kanat olan hikayenin baş kahramanı 'amater'

(İngilizce ‘amateur’ sözcüğünden gelir) takma isimli bir futbolcudur. Eser Amater’in bir maç sonunda aldığı darbeyle hastane yatağına mahkum olma öyküsünü anlatır.

Uruguaylı kısa öykü ve roman yazarı Juan Carlos Onetti (1909-1994) 1967 yılında Cuentos completos adıyla yayımladığı eserinde futbol üzerine yazılmış bir hikayeye de yer verdi. La araucaria öyküsüyle futbol oynayan gençlerin ve çocukların sesini dinleyiciye duyurmuştur.

2003 yılında Portekizce konuşulan ülkelerin en önemli edebiyat ödülü olan Camões’i kazanan Brezilyalı yazar Rubem Fonseca (1925-…) kendi kaleminden çıkan öyküleri 1975 yılında *Feliz Ano Novo (Yeni Yılınız Kutlu Olsun)* adıyla yayımlamıştır. Eserde üçüncü sırada yer alan “Abril, no Rio, em 1970” (1970 Rio’da Nisan) adlı öyküde futbolda şöhret ve başarı hayalleri kuran bir gencin hikayesi birinci tekil kişinin ağzından anlatılır.

Arjantinli yazar Humberto Constantini’nin (1924-1987) 1975 yılında kaleme aldığı *Bandeo (Çanların Çalması)* adlı eserinde “Inside Izquierdo” (Sol Forvet) isimli bir öyküye de yer vermiştir. Futbolu konu alan bu öykü, *Cuentos de Futbol Argentino* isimli derlemede de yayımlanmıştır.

Perulu yazar Augusto Higa Oshira (1946-…) 1977 yılında yayımladığı *El Equipito de Mogollón (Mogollón Takımı)* adlı eserinde stadyum ve devrim konuları

üzerinde yoğunlaşmış, mahalle maçlarında kıyasıya rekabetlerin ardından kazanılan zaferleri tasvir etmiştir.

Fútbol a Puro Cuento (Saf Bir Öykü Olarak Futbol) 1986 yılında birbirinden farklı yazarların futbol üzerine yazdıkları öykülerin Arjantinli gazeteci yazarlar Rodolfo Cuenca ve Osvaldo Ardizzone tarafından derlenmesiyle ortaya çıkan bir eserdir.

Arjantinli yazar Osvaldo Soriano'nun (1943-1997) 1988 yılında kaleme aldığı ***Rebeldes, soñadores y fugitivos (İsyankarlar, Hayalperestler ve Kaçaklar)*** adlı eserindeki "El penal más largo del mundo" (Dünyanın En Uzun Penaltısı) öyküsü Arjantin ikinci ligindeki bir takımı şampiyonluğa götüren bir penaltının hikayesidir. Aynı eserde yer alan "Maradona sí, Galtieri no" (Maradona'ya Evet, Galtieri'ye Hayır) adlı öyküsü ise futbol ve siyasetin nasıl birbirine karıştığının bir örneğidir . 1998 yılında yayımladığı *Memorias del Míster Peregrino Fernández y Otros Relatos de Fútbol* (*Futbol, Mr. Peregrino Fernandez'in Anıları ve Diğer Öyküler)* adlı kitabındaki "El Hijo de Butch Cassidy" (Butch Cassidy'nin Oğlu) başlıklı öyküde, "Hiçbir tarih kitabının söz etmediği, sponsoru ve izleyen gazetecileri olmayan, maçların tam bir gün ve gece boyunca sürdüğü, 1942 Dünya Kupası'ndan söz eder! İkinci Dünya Savaşı, İtalya'nın kazandığı 1938 şampiyonasından sonra, bu büyük turnuvaya tam 12 yıl boyunca ara verilmesine neden olmuş, ama Soriano'nun gerçeküstü kalemi, 1942'de de bir Dünya Kupası yaratmıştı."[168] Soriano 2006 yılında yayımladığı *Arqueros, Ilusionistas y*

[168] Tunca Arslan, a. g. e., s. 21.

Goleadores (Kaleciler, İluzyonistler ve Golcüler) adlı eserinde epik ve mizahi anlatım tarzıyla yeniden futbolu konu ediniştir.

Arjantinli eski futbolcu ve antrenör Jorge Valdano (1955-…) tarafından 1995 yılında Latin Amerika ve İspanya'nın en önemli yazarlarının, dünya tarihinin en popüler sporu olan futbol üzerine yazmış oldukları hikayeleri derlenerek *Cuentos de Futbol I/II* (Futbol Öyküleri I/II) adıyla yayımlanmıştır. Futbol, bir topun peşinden bıkıp usanmaksızın gidip geliş olarak tanımlanmaz bu eserde, acı hatıraların, güzel duyguların, milliyetçiliğin, futbolcu ve faraftar ruhunun yer aldığı öyküler ve yazarları şöyledir: "Cuando los balones se volvieron invisibles" (Toplar Görünmez Olduğunda), Fulgencio Argüelles; "Sobre el tiempo" (Zaman Üzerine), Bernardo Atxaga; "El césped" (Saha) , Mario Benedetti; "Pasalacqua y la libertad" (Pasalacqua ve Özgürlük), Alfredo Bryce Echenique; "Qué viejo estás y qué gordo" (Ne Kadar Yaşlı ve Şişmansın), Carlos Casares; "Fuera de juego" (Oyun dışı), Agustín Cerezales; "El campeonato" (Şampiyona) , Miguel Delibes; "El directivo" (Direktör), Fernando Fernán-Gómez; "La poda del olivo" (Zeytin Budama), Ángel Fernández-Santos; "19 de diciembre de 1971" (19 Aralık 1971), Roberto Fontanarrosa; "El árbitro" (Hakem), Eduardo Galeano; "¿Cuáles son los míos?" (Hangileri Benimkiler?), Juan García Hortelano; "Tanta pasión para nada" (Hiçlik İçin Bunca Tutku), Julio Llamazares; "En el tiempo indeciso" (Belirsizlik Anında), Javier Marías; "El alma al diablo" (Şeytansı Ruh), Justo Navarro; "Ganas de quejarse, la verdad" (Nedensiz Yakınma), Rosa Regàs; "Atiguibas" (Atiguibas), Julio Ramón Ribeyro; "El míster & Iron Maiden" (Antrenör & Demir

Bakire[*]), Manuel Rivas; "El crack" (Yıldız), Augusto Roa Bastos; "Aquel santo día en Madrid" (Madrid'deki O Kutsal Gün), José Luis Sampedro; "El penal más largo del mundo" (Dünyanın En Uzun Penaltısı), Osvaldo Soriano; "Creo, vieja, que tu hijo la cagó" (Sanırım oğlun her şeyi berbat etti, ihtiyar), Jorge Valdano; "Fondo Sur" (Güney Tribünü), Manuel Vicent; "El extremo fantasma" (Son Hayal), Juan Villoro. Eser ülkelerinde gerçekleştirilen Amerikan Kupası vesilesiyle Arjantin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.[169]

Arjantinli yazar Walter Vargas'ın (1958-…) kendi kaleminden çıkmış "Uno menos" (Biraz), "Del diario íntimo de un chico rubio" (Sarışın Bir Çocuğun İçten Günlüğü), "Ricardo Enrique" (Ricardo Enrique), "Lozada y Gastaldi" (Lozada ve Gastaldi), "Gerez" (Gerez), "La culpa la tuvo ese tal Warhol" (Suç Warhol Denen Şu Adamındı) , "Mano dura" (Eli Ağır), "Rabias y perros" (Kuduzlar ve Köpekler), "Social Deportivo Benavente" (Benavente Sosyal Spor Klübü), "Saquen una tiza" (Bir Tebeşir Çıkartınız), "Glauco arremete en Wembley" (Glauco Wembley'de Saldırıyor), "El Negro Palma me mató" (Zenci Palma Beni Öldürdü), "El misterio de los alemanes" (Almanların Sırrı), "No la dejes picar" (Onu Yenmelerine İzin Verme), "Dos a cero" (İki Sıfır), "El honor de los Bertulessi" (Bertulessi'nin Onuru) ve "Bautismos" (Bautismos) adındaki on yedi öyküyü barındıran ***Diario De Un Chico Rubio*** *(Sarışın Bir Çocuğun Günlüğü)* adlı eser 2000 yılında yayımlanmıştır.

[*] Demir Bakire, orta çağda kullanılan tabuta benzeyen kafes şeklindeki bir işkence aletidir.
[169] http://www.emol.com/noticias/magazine/2011/06/29/489952/distribuiran-cuentos-de-futbol-de-grandes-autores-en-los-estadios-de-la-copa-america.html, (07.09 2011).

Arjantinli yazar Eduardo Sacheri (1967-…) 1990'ların başında futbol öyküleri yazmaya başlamıştır. *Esperándolo a Tito y Otros Cuentos de Fútbol* (Tito'yu Beklmemek ve Diğer Futbol Öyküleri) adlı eseri 2000 yılında *Los Traidores y Otros Cuentos (Hainler ve Diğer Öyküler)* adıyla İspanya'da yayımlanmıştır. *Te Conozco Mendizabal (Seni Tanıyorum Mendizabal)* adlı öykü kitabını 2001 yılında *Lo Raro Empezó Después: Cuentos de Fútbol y Otros Relatos (Sonra Tuhaf Bir Şey Başladı: Futbol Öyküler ve Diğer Hikayeler)* adlı 20 öyküden oluşan eserini ise 2004 yılında kaleme almıştır.

Brezilyalı yazar Jorge Amado (1912-2001) 2001 yılında çocuklara yönelik kaleme aldığı *La Pelota y El Arquero (Top ve Kaleci)* adlı eseri ile hayatın kendisi gibi kısa ve çılgın olan futbolu ele alır ve çok kötü bir kaleci olan 'Chambonazo' lakabıyla kurgulanmış Alberto Roberto'nun başına gelenleri anlatır.

.

Arjantinli gazeteci yazar Roberto Fontanarrosa (1944-2007) futbola dair yazmış olduğu tüm öyküleri 2002 yılında yayımladığı *Puro fútbol. Todos sus cuentos de fútbol* (Saf Futbol. Tüm Futbol Öyküleri) adlı kitabında toplamıştır. Peñarol taraftarı olan arkadaşı Álvaro Tuzman'a ithaf ettiği "Wilmar Everton Cardaña, número 5 de Peñarol" (Peñarol'un 5 Numaralı Oyuncusu, Wilmar Everton Cardaña) ve "La columna tecnológica. Fútbol y ciencia" (Teknoloji Köşesi, Futbol ve Bilim) adlı öykülerini de *La Mayor de Mis Defectos* (Hatalarımın En Büyüğü) adlı kitabında 1990 yılında yayımlamıştır. Fontanarrosa 1987'de yazdığı *Nada del Otro Mundo y Otros Cuentos (Öbür Dünyadan Hiçbir Şey ve Diğer Öyküler)* adlı eserinde yer verdiği "El ocho era

Moacyr" (Sekiz Numara Moacyrdı) öyküsünde mizahi bir anlatım biçiminden faydalanmıştır. Yazarın 2003 yılında derlediği daha önce hiçbir yerde yayımlanmayan on bir futbol öyküsünü içeren *De puntín: Cuentos de Futbol (Puntin'den: Futbol Hikayeleri)* adlı eserin ilk baskısı doksan gün içerisinde tükenmiştir. Alejandro Caravario, Walter Vargas, Daniel Lagares, Ariel Scher, Juan Pablo Bermúdez, Miguel Bossio, Cristian Garófalo, Ariel Greco, Gustavo Grabia, Marcos González Cezer ve Julio Boccalatte gibi yazarların öyküleri Fontanarrosa'nın karikatürleriyle renklendirilmiştir eserde.

Arjantinli çeşitli spor yazarları bir araya gelerek 2004 yılında *Al Ritmo de los Punteros (Forvetlerin Ritmiyle)* adlı bir derleme yayımlamışlardır. Eduardo Castiglione "Dos por Dos" (İki Kere İki), Adrián De Benedictis "La Boda" (Düğün), Gustavo Dejtiar "La Cortina Metálica del Neguev" (Neguev'in Metal Perdesi), Pablo Di Pietro "La Estirpe de los Manfredi" (Manfredilerin Nesli), Hernán Firpo "La Decisión del Dandi" (Dandi'nin Kararı), Ignacio Fusco "El Flaco Tardini" (Dayanıksız Tardini Stadı), Pablo Lafourcade "Una Cuenta Pendiente" (Açık Hesap), Facundo Martínez "La Eternidad en un Instante" (Bir Anın Ölümsüzlüğü), Héctor Sánchez "Pájaros en el Aire" (Havadaki Kuşlar), Gustavo Yarroch "El Triple ñoca" (Üçlü Vuruş) adlı öyküsüyle yer almıştır.

Arjantinli yazar Osmar Ricardo Coronel'in (1954-…) 2005 yılında kaleme aldığı *Cuentos de Fútbol Chacarero y Alguna Animalada Más (Chacarero Futbol Hikayeleri ve Biraz Daha Barbarlık)* , futbolu konu edinen ve bunu temayı edebî bir şekilde işleyen

sekiz öykülük eser, yazarın yaşadığı şehir Cordoba'daki futbolseverlerin ilginç hikayelerini barındırır.

Arjantinli yazar Martín Caparrós (1957-…) 2005 yılında kaleme aldığı *Boquita (Boca Juniors)* adlı eserinde tarihi ilginç hikayelerle dolu Boca Juniors takımını anlatır. Bunula birlikte futbol edebiyat eserlerinin çoğunda konu taraftar ve tutkusu, futbolcu ve başarıları üzerinedir. Yazar, bir futbol takımının tarihini anlattığı eseriyle bu klişeyi de yıkmıştır.

Meksikalı gazeteci yazar Juan Villoro (1956-…) 1995 yılında top oyunundan stadyumları dolduran heyecan dolu gösterilere dönüşen futbolun kitleler içindeki gelişimini konu alan *El Once del Tribu (Kabilenin Onbiri)* adlı kitabını kaleme almıştır. Villoro, *Barbosa: El Hombre que Murió Dos Veces (Barbosa: İki Kez Ölen Adam)* adlı öyküsünde ise 1950 Dünya Kupası finalinde Brezilya'nın Uruguay karşısında aldığı mağlubiyette büyük rol oynadığı düşünülen Brezilya'nın siyahi kalecisi Moacyr Barbosa'nın hikayesini anlatmıştır. Yazar Barbosa'nın finalden önce en iyi kaleci seçilirken maç sonunda nasıl yenilginin en büyük suçlusu olarak görüldüğünü kaleme almıştır.

Arjantinli yazar Marcos González Cezer 2005 yılında yayımladığı *Pies Negros: Cuentos de Futbol* (Siyah Ayaklar: Futbol Öyküleri) adlı eserinde futbol aşkı, tutkusu, deliliği ve ekonomisi gibi konulara değinir.

Uruguaylı Tomás de Mattos (1947-…) 2005 yılında yayımlanan *La Fraternidad de la Palabra (Söz Kardeşliği)* adlı antolojide "La Mudanza, Cuento del manya" (Değişiklik, Manya*nın Hikayesi) adlı öyküsünü yayımlamıştır.

Arjantinli yazar Gustavo Grabia 2005 yılında *El Club del Fin del Mundo y Ortros Cuentos Futboleros* (Mahşerin Takımı ve Diğer Futbol Öyküleri) adında yazdığı eseriyle iki aşkı futbol ve edebiyatı birleştirmiştir. Arjantinli spor yazarı Fernando Niembro'nun önsözünü yazdığı kitap sekiz öyküden oluşmaktadır.

Arjantinli yazar Gustavo Yarroch (1973-…) 2006 yılında kaleme aldığı *Jueguen por Abajo (Yerden Oynayın)* adlı eseri on bir öyküden oluşmaktadır ve her biri kendi olay örgüsü içinde halkın futbolla ilişkisini de yansıtır.

Arjantinli yazar Juan José Panno'nun 2006 yılında yayımladığı *Pelotas Chicas, Pelotas Grandes (Küçük Toplar, Büyük Toplar)* adlı eser Juan Sasturain, Ariel Scher, Eduardo Maicas, Claudio Morresi, Ángel Cappa, Juan José Panno, Pablo Vignone, Walter Saavedra, Carlos Ferreira, Jorge Busico, Cristian Garófalo, Marta Merkin, Daniel Lagares, Ricardo Plazaola, Néstor Piru Gabetta, Eddie Consalvo, Héctor Sánchez y Claudio Cherep gibi yazarların öykülerini barındırır ancak salt futbol değil, satranç, motor yarışı ve boks üzerine de hikayeler içermektedir. Yazarın 2002 yılında yayımlanan *Corazón y Pases Cortos: Cuentos Futboleros (Kalp ve Kısa Paslar: Futbol Öyküleri)* adlı eserinde ne iyilerin ne kötülerin kazandığı dokuz gol hikayesi yer alır.

* Manya, Uruguay'ın Montevideo şehrinde kurulan Peñarol futbol takımı taraftarlarına verilen isimdir.

Arjantinli gazeteci yazar Alejandro Fabbri (1956-…) tarafından 2006 yılında kaleme alınan *El Nacimiento de una Pasión (Bir Tutkunun Doğuşu),* Latin Amerika ülkelerindeki özellikle Arjantin'deki futbol kulüplerinin varoluş hikayelerini anlatır.

Almanya kupasının ardından 2006 yılında Meksikalı yazar Marcial Fernández'in kendisiyle birlikte yirmi iki yazarın futbola dair öykülerini derlediği *También el Último Minuto, Cuentos de Futbol (Son Dakika da, Futbol Öyküleri)* adlı eserde yer alan yazar ve hikayeler şunlardır: "Hoy juegan" (Bugün Oynuyorlar) Vicente Leñero; "Off-the-record" (Kayıt Dışı) Félix Fernández Christlieb; "El León de Bongor" (Bongor Aslanı) Alejandro Estivill; "Entrada sucia" (Kirli Başlangıç) Antonio Ramos Revillas; "Trabuco" (Alaybozan) Mauricio Carrera; "El remate" (Şut) Leo Mendoza; "El tiro" (Vuruş) Federico Fernández Christlieb; "Tarjeta roja" (Kırmızı Kart) Eduardo Langagne; "La mejor estrella La Concha" (La Concha'nın En İyi Yıldızı) de Gerardo Martínez; "Tacos de hongos" (Mantarlı Taco) Carlos Cuarón; "Oración del jardinero" (Bahçıvanın Duası) de Javier García-Galiano; "De cómo mi vida comenzó a rodar como un balón" (Hayatımın Nasıl Başladığından Bir Top Gibi Yuvarlanmasına) Arturo Trejo Villafuerte; "Rezagos y anexas" (Kalanlar ve Eklenenler) Felipe Garrido; "El pase quieto" (Yavaş Pas) Carlos López Beltrán; "Con el faul a cuestas" (Omuzlarında Faulun Yükü İle) Rafael Ramírez Heredia; "Pena máxima" (En Büyük Ceza) Gerardo de la Torre; "Partido en dos" (İkiye Ayrılma) Ignacio Trejo Fuentes; "Último partido" (Son Maç) Darío Carrillo; "Puro cuento" (Hepsi Hikaye) Gustavo Marcovich; "Una excursión" (Bir Seyehat) José Francisco Conde Ortega. "El marcador perfecto" (Mükemmel Skor

Tahtası) Diego García del Gállego y "La maldición de los penaltis" (Penaltıların Laneti) Marcial Fernández.

Arjantinli yazar Marcelo Rosasco'nun Roberto Fontanarrosa'nın anısına 2007'de derlemiş olduğu *La Hinchada Te Saluda Jubilosa (Taraftarlar Seni Neşeyle Selamlıyor)* adlı öykü antolojisinde Carlos Cares, Gonzalo Bonadeo, Alejandro Fabbri, Ezequiel Fernández Moores, Chavo Fucks, Mariano Hamilton, Juan José Panno, Daniel Roncoli, Daniel Samper, Juan Sasturain, Ariel Scher, Miguel Tessandori, Gustavo Veiga y Juan Villoro'nun öyküleri, ayrıca Marcelo Rosasco'nun Víctor Hugo Morales, Alfredo Obberti, Aldo Pedro Poy y Angel Zof ile yaptığı röportajlar da yer alır.

Arjantinli yazar Mempo Gardianelli (1947-…) "El Hincha" (Taraftar) adıyla yazdığı öyküyü 2007 yılında Alejandro Apo'nun (1954-…) derlediği *Y el Fútbol Contó un Cuento* (Ve Futbol Bir Öykü Anlattı) adlı antolojide yayımlamıştır.

Arjantinli Alejandro Apo Radio Continental'de yaptığı "Todo con Afecto" (Her Şey Sevgiyle) adlı programla pek çok futbol öyküsünü geniş kitlelere ulaştırmaktadır. 2007 yılında derlediği *Y el Fútbol Contó un Cuento* (Ve Futbol Bir Öykü Anlattı) adlı öykü antolojisi son Mario Benedetti, Isidoro Blaisten, Alejandro Dolina, Roberto Fontanarrosa, Mempo Giardinelli, Pablo Ramos ve Eduardo Sacheri gibi yazarların futbol üzerine yazdıkları en iyi öyküleri içermektedir. Unutulmaz futbolcularla yaşanan anıları, taraftar heyecanını, maçlarda yaşanan coşku ve bağlılık gibi konuları kapsar.

Gol. Cuentos de Fútbol (Gol. Futbol Öyküleri) 2007 yılında Kolombiyalı yazarlar Octavio Escobar Giraldo (1962-…), Carlos Augusto Jaramillo Parra (1978-…), Orlando Mejia Rivera (1961-…), Luis Felipe Valencia Tamayo (1980-…), Pablo Ronaldo Arango Giraldo (1975-…), José Fernando Calle Trujillo (1951-…), Efraim Osorio López'in (1935-…) bir araya gelerek oluşturdukları futbol öyküleri antolojisidir. Bahsi geçen yazarların hiçbiri sıkı fanatik değildir fakat futbolu hayat olarak tanımlamaktadırlar.

Arjantinli Juan Sasturain (1945-…), Osvaldo Soriano (1945-…) ve Roberto Fontanarrosa (1944-2007) gibi gazetecilikten gelip futbol üzerine edebî eser veren yazarlardan biridir. 2008 yılında *Picado Grueso, Cuentos de fútbol (Büyük Dostluk Maçı, Futbol Öyküleri)* adlı eseriyle futbolda yaşanan iniş çıkışlara değinir.

Arjantinli yazar Ariel Scher (1962-…) 2008 yılında kaleme aldığı *Futbol en el Bar de los Sabados (Cumartesileri Barda Futbol)* adlı eserde yer alan karakterler derinliği olan tanınmayan fakat bir araya gelip futbol konuşmaktan hoşlanan tiplerdir. Eserde anlatılmak istenen her şey için futbol bir ifade aracı konumundadır.

Arjantinli yazar Pablo Sethma'nın (1964-…) 2010 yılında yayımladığı *Huele a Tablón (Tribün Kokuyor)* adlı eserinin önsözünü gazeteci Ariel Scher yazmış, yazar bu eserinde sokak ve stadyumları birleştirmiştir.

Meksikalı yazar Luis Alonso'nun 2010 yılında derlediği *Cuentos Mundialistas: Antología (Dünya Kupası Öyküleri: Antoloji)* adlı öykü antolojisinde 1930 yılında Uruguay'da başlayan ve son olarak 2010 yılında Güney Afrika'da gerçekleştirilen dünya kupasının hikayesi ele alınır. Eserde yer alan yazar sayısı her bir dünya kupasına bir yazarın denk gelebileceği şekilde planlanmış on sekiz erkek ve bir kadın yazarla okura sunulmuştur. Eserde yer alan yazarlar; Luis Alonso, Daniel Ancheyta, Carlos Barrón, Héctor Cruz Pérez, Georgina González Toussaint, Sergio Guzmán, Fernando Islas, Óscar Jiménez, Iván Pérez, Maracho, Carlos Prigollini, Gustavo Primucci, Juan Manuel Rodríguez, Mario Alberto Ruiz, Efraín Salinas, Aníbal Santiago, Andrés Tapia, Carlos Uriegas, JC Vargas.

2. 3. 1. 3. Deneme

Arjantinli sosyolog ve edebiyat eleştirmeni Juan Jose Sebreli (1930-…) *Futbol y Masas, La Era de Futbol (Futbol ve Kitleler, Futbol Çağı)* ile futbola dair düşüncelerini titizlikle ortaya koymaktadır. Bu kapsamda Arjantin'deki spor kulübü yöneticilerinin genellikle politik davrandıklarına yönelik eleştirilerde bulunmaktadır.

Brezilyalı Mário Rodrigues (1908-1966) tarafından 1947 yılında yazılan *O Negro no Futebol Brasileiro (Brezilya Futbolunda Zenci)* eserinde Brezilya futbolundaki etnik köken ve ırkçılık ilişkilerini konu edinmiştir.

Arjantinli tiyatro ve roman yazarı Roberto Arlt'ın (1900-1942) 1960'ta yazdığı *Ayer Vi Ganar a los Argentinos (Dün Arjantinlilerin Kazandığını Gördüm)* adlı eser ise taraftarı bir hayran olarak değerlendirir.

Arjantinli şair Roberto Jorge Santoro (1939-1977) uzun süren literatür taramalarının ardından 1971 yılında futbol üzerine yazılmış pek çok metni derleyerek *Literatura de la Pelota (Topun Edebiyatı)* adı altında konuya ilişkin değerlendirmelerini de ekleyerek yayımlamış ve daha sonra gelecek pek çok seçkiye de zemin hazırlamıştır. Roberto Jorge Santoro tarafından Alejandro Apo'nun sunumuyla çıkan *Literatura de la Pelota* (Topun Edebiyatı) adlı kitap futboldan kültürel bir enstrüman olarak bahsediyor ve şöyle diyor: "Futbol bir düşünce ve mücadele aracıdır. Futbol yalnızca bir top

değildir. Nostaljik bir süreçtir, insanın hareket kabiliyetindeki varlığıdır. Uzun süredir kavga oyunu oynayan gençlerin, mahalle gruplarının enerjisidir. Bir tür isyan mesajıdır, unutulmaya karşı mücadeledir. Halkın çatışma halindeki söylemidir."[170] Santoro bu eseriyle ulusal bayrağa söylenir gibi futbola şarkılar söyleyenleri derlemiştir. Ona göre futbolcular yalnızca toptan ya da maçlardan bahsetmezler, döneminin kültürüyle yoğrulan halkların mücadelesinden de bahsederler. Kitapta en çok aktarılan mesaj da budur. Ona göre; futbol bugün sistem tarafından sömürülmekte, şov kurallarıyla yönetilen bir televizyon gösterisine dönüşmektedir. Roberto düşünceleri, şiiri ve futbola olan tutkusuyla nadir rastlanan spor yazarlarından biridir. Bazı aydınlar futbola ve futbolculara yapılan ayrımcılığa sessiz kalıyorlar, bazıları ise seslerini yükseltiyorlar. Roberto Santoro'nun ırkçı edebiyata saldırganlığı, Osvaldo Soriano'nun anlatımı, kendisi de kaleci olan Alejandro Dolina'nın melankolikliği ve El Negro Fontanarrosa'yı yazan ve çizen alçakgönüllü düşün dünyası. Bu eser futbolun bir oyundan çok daha fazlası olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Futbol bir ideoloji aracıdır onlar için.

Ermeni asıllı, Arjantinli gazeteci, yazar ve televizyon programcısı olan Juan Sasturian (1945-…) 1986 yılında yayımladığı ***El día del arquero (Kalecinin Günü)*** adlı deneme kitabından sonra 2002'de Daniel Arcucci ile ***Argentina en los Mundiales*** *(Dünya Kupalarında Arjantin)* adlı eseri kaleme alarak Arjantin'in dünya kupalarındaki geçmişini günümüze kadar değerlendirir.

[170] Roberto Santoro, ***Literatura de la Pelota*** *(Topun Edebiyatı)*, Ediciones LEA S. A., Buenos Aires, 2007, s. 5.

Brezilyalı roman ve tiyatro yazarı Nélson Rodrigues (1912-1980) geçmiş yıllarda O Globo, Jornal dos Sports gazeteleri ve Manchete Esportiva dergisinde kaleme aldığı köşe yazılarını 1971 yılında *À sombra das chuteiras imortais, Crónicas de fútbol (Ölümsüz Kramponların Gölgesinde, Futbol Tarihi)* adıyla yayımlamıştır.

Çocukluğunda hep iyi bir futbolcu olmak isteyip futbolda yeteneği olmadığını anlayınca kendini iyi bir futbol dilencisi olarak tanımlayan Uruguaylı gazeteci yazar Eduardo Galeano 1995 yılında *El Fútbol a Sol y a Sombra (Gölgede ve Güneşte Futbol)* adlı deneme kitabını yayımlamıştır. Eser futbolculardan, oyun tarzına, teknikten sosyal yansımalara ve hatta siyasi ve ekonomik uzantılarına kadar çok yönlü toplumsal ve kültürel bir olgu olarak değerlendirmektedir bu sporu. Yazar tüm eserlerinde olduğu gibi futbolu yazarken de ait olduğu coğrafyaya ilişkin gözlemlerine yer vermiştir. Anlatılarını kronolojik bir düzlemde bir araya getiren yazar, daha sonra gerçekleşen 1998, 2002, 2006 ve 2010 dünya kupalarına ilişkin değerlendirmelerini de esere eklemiştir. Ülkemizde Prof. Dr. Ertuğrul Önalp ve Prof. Dr. Mehmet Necati Kutlu tarafından *Gölgede ve Güneşte Futbol* adıyla dilimize kazandırılmış olan eser V.baskıya ulaşmıştır. Galeano neden futbola dair bir kitap yazdığını eserinin sonunda şöyle ifade ediyor: "Yıllardan beri futbolla ilgili gerçeklere yakından ilgi duyuyordum; herkesin farklı lisanlarla düşüncelerini ifade ettiği, ama aynı tutkuları paylaştığı bu büyük dünya topluluğunun şanına yaraşır bir eser yazmayı çok uzun zamandan beri düşünüyordum; bu şekilde ayaklarımla başaramadığım bir şeyi ellerimle gerçekleştirmiş olacaktım, çünkü sahaların yüzkarası bir beceriksizdim; o halde topun benden esirgediğini hiç olmazsa kalemimle elde etmeliydim. İşte futbola olan ilgimden ve eksikliğimi telafi

etmek arzusundan, futbolun güneşli yönünü takdir eden ve gölgeli yönünü de açığa çıkarıp yeren bu kitap doğmuş oldu."[171]

Brezilyalı Alex Bellos'un *Futebol - O Brasil em Campo* (Futbol - Brezilya Sahada) adlı eseri 2003 yılında ülkemizde de İngilizce Futebol-The Brazilian Way of Life adlı tercümesinden çevrilerek Futebol-Brezilya Tarzı Yaşam adıyla yayımlanmıştır. Bellos'un eseri Brezilya'nın tutkuyla bağlı olduğu futbolda varlığını, yetiştirdiği dünya çapındaki futbolcuların ilginç hikayelerini barındıran okunması keyifli bir araştırmadır.

Arjantinli futbolcu, antrenör ve yazar Jorge Valdano[*] 2003 yılında *El Miedo Escénico y Otras Hierbas (Sahne Korkusu ve Diğer Şeyler)* adında yazdığı deneme türündeki eserinde futbola bir spor olamanın ötesinde sosyal, kültürel ve duygusal bir olgu olarak yaklaşmıştır.

Gazeteci, yazar ve çevirmen Jorge Omar Pérez González (Buenos Aires, 1943) *La Historia Antes de la Historia (Tarihten Önceki Tarih)* adlı kitabıyla 1977 yılında

[171] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 297.

[*] Jorge Alberto Francisco Valdano Castellanos, 1955 yılında Arjantin'de dünyaya gelmiş eski futbolcu ve teknik direktördür. Futbolculuk kariyerine Newell's Old Boys takımında başlayan Valdano1986 dünya kupasında ülkesi Arjantin'i şampiyonluğa götüren isimlerden biri olmuştur. Sırasıyla Deportivo Alavés, Real Zaragoza ve Real Madrid takımlarında forma giyen Valdano, antrenörlük kariyerine de İspanya'nın Tenerife takımı ile başlamış, Real Madrid ve Valencia takımları ile devam etmiştir. El País, Marca, Cadena SER, Telemadrid, Azteca ve La Sexta gibi pek çok yazılı ve göresel basında futbol yorumculuğu yapan Valdano, antrenörlükten emekli olduktan sonra futbol üzerine Sueños de Fútbol (Furbol Rüyaları), Cuentos de Fútbol (Futbol Öyküleri), Cuentos de Fútbol II (Futbol Öyküleri II), Los Cuadernos de Valdano (Valdano'nun Defterleri), El Miedo Escénico y Otras Hierbas (Sahne Korkusu ve Diğer Şeyler) adlı kitaplarını yayımlamıştır. Futbolu salt bir spor olarak değil sosyolojik bir olgu olarak değerlendiren filozof lakaplı Valdano futbolun edebiyat, siyaset ve Latin Amerika toplumu ile olan ilişkisini her fırsatta dile getirmektedir. Ona göre futbolun Latin Amerika edebiyatında önemi günden güne artmaktadır, yayınevleri kurgu kitapları basmayı tercih ederken futbol halkın kafasında bir kurgu olarak yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Realismo Fantástico Mundo Desconocido adlı ilk ödülünü aldı. 1996'da 25.000'den fazla satan *Omniball (Her Şeyiyle Top)* başlıklı Dünya Futbol ansiklopedisini çıkardı. Andrés Ehrenhaus ile birlikte 1999 yılında *El Futuro es Esto (Gelecek Budur)* adlı kitabı yazdı. 2005 Kasım ayında yazın dünyasının ödüllü yazarlarının futbol tutkusunu kaleme almış ve *Los Nobel de Futbol (Futbolun Nobelleri)* adlı eserini yayımlamıştır Bu çalışma konu anlamında samimi olduğu kadar heyecan vericidir aynı zamanda M.Ö. IV. yüzyılda Yunan tiyatro yazarı Antiphanes'in[*] eserlerinde Romalıların harpastum oyunundan türeyen episkyrosa ilişkin atıflar bulunmaktadır. Futbolun Nobelleri uluslararası yazarları toplayan ve futbol taraftarlığından ve okuma düşkünlüğünden alınan zevki yorumlamalarını sağlayan bir eser olarak futbol ve yazın dünyası arsasındaki şaşırtıcı bağlantıları ortaya koymaktadır. Kitap, edebiyatın en önemli yazarları futbol sahalarına nasıl girmiştir, Albert Camus, Gabriel García Márquez, Miguel Hernández futbol hakkında ne düşünür? sorularına cevap ararken, kaleciye aşık olan toplar, aşırı hayaller, rakip takımların taraftarları, güzel çarpışmaların yaşandığı maçlar, Napolyon ile futbol arasındaki alışılmadık ilişki gibi konuları da ele alır. Eser futbol tutkunları ve edebiyatseverlerin zevk alması için uluslararası düzeydeki yazarları bir araya toplamış, bu yazarların ayaktopuyla ilişkilerini yorumlamıştır. Eserde konu edilen yazarlar ve futbol için verdikleri eserler şöyledir: Albert Camus (Fransa, 1913-1960) "What I Owe to Football" (Futbola Ne Borçluyum), *France Football*, 1957; Ryszard Kapuscinski (Polonya, 1932-2007) *The Soccer Wa (Futbol Savaşı)*, 1992; Françoise Giroud (İngiltere, 1957-…); Nick Hornby, *Fever Pitch (Futbol Ateşi)*, 1992;

[*] Antiphanes, M.Ö. 408-334 yılları arasında antik Yunan'da yaşamış komedi şairidir. Orta komedyanın en önemli temsilcisi olan yazar yaklaşık olarak 280 eser vermiş fakat bunların sadece 200'üne ulaşılabilmiştir.

Jorge Amado (Brezilya 1912-…) *La Pelota y El Arquero (Top ve Kaleci)*, 1984; Pierre de Coubertin (İspanya, 1911-1991); Gabriel Celaya (İspanya, 1911-1991), "Contraoda" (Karşı Kaside); Juan Villoro (Meksika, 1956-…), "El Extremo Fantasma" (Son Hayal) *Cuentos de Futbol (Futbol Öyküleri)*, 1995; Umberto Eco (İtalya, 1932-…), "Como no hablar del Futbol" (Nasıl Futbol Hakkında Konuşulmaz) *Segundo Diario Minimo*, 2000; Osvaldo Soriano (Arjantin, 1943-1997), "Festejos" (Kutlamalar); Vladímir Nabókov (Rusya, 1899-1977), *Habla, Memoria (Konuş, Hatıra)*, 1986; Augusto Roa Bastos (Paraguay,1917-2005), "El Crack" (Yıldız) *Cuentos de Futbol (Futbol Öyküleri)*, 1995; Naguib Mahfouz (Mısır, 1911-…) *Pasión Por el Fútbol (Futbola Tutku) ;* Eduardo Galeano (Uruguay, 1948-…) *El Futbol a Sol y Sombra (Gölgede ve Güneşte Futbol)*, 1995; Manuel Vázquez Montalbán (İspanya 1939-2003), *El Delantero Centro Fue Asesinado al Atardecer (Forvet Akşama Doğru Öldürüldü)*, 1988; Mario Benedetti (Uruguay, 1920-…) "El Cesped" (Futbol Sahası), "Puntero Izquierdo" (Sol Açık); Miguel Hernández (İspanya, 1902-1942), "Elegia al Guardameta" (Kaleciye Ağıt) *Poemas de Adolescencia (Gençlik Şiirleri)*, 1929; Mario Vargas Llosa (Peru 1936-…), "Sin duda, un mito" (Şüphesiz Bir Efsane) "Maradona y los héroes" (Maradona ve Kahramanlar), 2002; Rafael Alberti (İspanya, 1902-1999), *Poesias Completas (Tüm Şiirleri)* 1961; Günter Grass (Almanya, 1927-…), "Estadio Nocturno" (Gece Stadyum) *Mi Siglo (Yüzyılım)*, 1999; Camilo Jose Cela (İspanya 1916-2002), *Once Cuentos de Fútbol (Onbir Futbol Öyküsü)*, 1963; Kenzaburo Oé (Japonya, 1935-…), *El Grito Silencioso (Sessiz Çığlık)*, 1967; Gabriel García Márquez (Kolombiya, 1928-…) "Juramento" (Yemin) *Vivir para Contarla (Anlatmak İçin Yaşamak)*, 2002.

Ekvatorlu yazar Raul Perez Torres ise (1941-…) *Área de Candela, Fútbol y Literatura* (Ateş Alanı, Futbol ve Edebiyat) adlı deneme eserini 2006 yılında yayımlamış ve futbolu sosyal bir olgu olarak ele alarak edebiyata nasıl yansıdığını açıklamaya çalışmaktadır. Latin Amerikalı edebiyatçılarla futbol ve futbol edebiyatına yönelik yapılan röportajların yanısıra eserin sonunda anekdotlara da yer vererek bu edebiyat türü için kaynak eser oluşturmuştur.

Meksikalı gazeteci yazar Juan Villoro (1956-…) 2006 yılında kaleme aldığı *Dios es redondo (Tanrı Yuvarlatır)* XXI. yüzyılın laik dini sayılan futbolun stadyumları, efsaneleri ve tutkunlarının zihnini dolduran batıl inançlarıyla canlı bir değerlendirmesini sunuyor. Kansas Devlet Üniversitesi Dil ve Kültür Çalışmaları öğretim üyesi Salvador Oropesa'ya göre; "Villoro bu eserinde türün özelliklerini açıklıyor. Küresel köye dönüşen dünyayı ve modernizmi ilgilendiren tüm konularda fikrini belirtirken futbolun bir metafor olarak kullanıldığını söylüyor. Bunların içerisinde ırkçılık, göç, neo sömürgecilik, kitle iletişim araçları, milliyetçilik, sosyal sınıf, gelişim, üçüncü dünya ülkeleri, piyasa, yeni muhafazakarlık gibi konuları barındırıyor. Juan Villoro'nun tanımladığı gibi XI. yüzyılın bu yeni dinine her şey sığıyor." [172]

Uruguaylı gazeteci ve yazar Victor Hugo Morales'in (1947-…) 2006 yılında yazdığı ***Hablemos del Fútbol (Futbol Konuşalım)*** adlı eser, futbolun gelişimi, tarihindeki taktikler, dünya futbolunda Arjantin'in yeri, bireysel teknik, modern futbolun hızı gibi

[172] Salvador A. Oropesa, "Historia de Futbol" (Futbol Tarihi), *Chasqui*, 38. 1, 2009, s. 155-160.

konuları barındıran son derece özgün ve futbolun psikanlistleriyle yapılan röportajlar üzerine kuruludur.

Ekvatorlu yazar ve edebiyat eleştirmeni Miguel Donoso Pareja (1931-…) 1970-2006 yılları arasında yazdığı fakat hiçbir yerde yayımlamadığı makale ve denemelerini 2007 yılında derleyerek *El Texto como Prueba* (Deneme Metni) adıyla yayımlamıştır. Eser büyük bir titizlikle kaleme alınmış eğlenceli metinlerden oluşmaktadır.

Brezilyalı edebiyat eleştirmeni ve yazar Flávio Carneiro (1962-…) futbol gibi edebiyatın da bir oyun olduğu düşünmekte ve 2009 yılında yayımladığı *Passe de Letra: literatura & futebol (Kelime Pası: Edebiyat & Futbol)* eserinde evrensel olarak edebiyatın futbolla buluştuğu noktaları incelemektedir.

Arjantinli yazarlar Guillermo Blanco, Jorge Carlos Búsico, Ariel Scher tarafından 2010 yılında *Deporte Nacional (Milli Spor)* adında bir eserle Arjantin'in milli sporu olan futbolun iki asırlık tarihini konu alır.

Meksika futbol kulislerinin ardında saklanan tüm sırlara tanıklık eden Meksikalı eski kaleci Félix Fernández Christlieb (1967-…) 2010 yılında yayımladığı *Guantes blancos. Personajes del fútbol (Beyaz Eldivenler, Futbol Karakterleri)* ile arka planda yaşanan pek çok olayı anlatmış ve futbol dünyasındaki kişileri ele almıştır.

Arjantinli gazeteci yazar Ariel Scher'in (1962-…) *La Pasión según Valdano (Valdano'ya Göre Tutku)* adlı eseri üç bölümden oluşur. Birinci bölüm sahaları ve oyun epistemolojisini açıklar, ikinci bölüm futbol ve erdem üzerinedir, Camus, Gramsci ve Mantalbán'ı bir tartışma içinde buluruz eserde. Üçüncü bölüm ise Zidane, Di Stefano ve Maradona üzerinden profesyonel futbolculuğu konu alır.

Perulu yazar ve şair Jorge Eslava'nın (1953-…) *Bien Jugado. Las Patadas de una Ilusión* (İyi Oyun, Bir Hayalin Tekmeleri) adlı eseri 2011 yılında bir araya getirilmiş metinlerin birleşiminden ziyade futbola ilişkin anekdotların akışı, heyecanlı tanıklıkların, tarihi anların yer aldığı bir Peru derlemesidir.

2. 3. 1. 4. Tiyatro

Tiyatro dünyası da bizi edebiyat sahnesine yaklaştırır. Örneğin Meksikalı drama yazarı Vivian Blumenthal'ın (1962-…) *¡Hoy Juegan las Chivas!* (*Bugün Chivas*[*] *Oynuyo*r!) adlı eseri futbola dair neredeyse her şeyi barındırıyor: Espiriler, ironi, kritik kararlar, iletişim araçlarının temel getiriler, ideoloji ve din fanatizminin uyumsuzluğu. Latin dünyasının öğreterek eğlendirme özelliği ise bu işin en önemli niteliğidir. "Futbol spor giyisilerini bırakıyor ve sanat dünyasına giriyor Futbol televizyon ekranından ayrılıp sahnelere çıkıyor. Yankı uyandırmak adına tutku olmaktan vazgeçiyor. Seyircinin pasifliğini bırakıyor ve ağır bir eleştiriye dönüşüyor. Spor büyük bir seyir haline geldi; aile içi ilişkilerimizi nasıl yöneteceğimizi söylüyor ya da ürünlerdeki kontrolsüz tüketimin hayranlar arasında önemsizleştiğini açıklamaya çalışıyor."[173] Bu eser Meksika futbolunun Colima[*] halkında daha fazla ilgi ve heyecan uyandırmasını sağlamıştır.

[*] Chivas, asıl ismi Club Deportiva de Guadalajara olan 1906 yılında Meksika'nın Guadalajara şehrinde kurulan bir futbol kulübüdür. Meksika'nın en başarılı takımlarından biri olan Guadalajara'dan Rebaño sagrado (Kutsal Sürü), Rojiblancos (Kırmızı Beyazlar) gibi isimlerle bahsedilse de takımla en çok özdeşleşen takma isim Chivas (Keçiler) olmuştur.

[173] Victor Gil Castañeda, s. 103.

[*] Meksika'nın güneybatısında bulunan bir eyalettir.

2. 3. 2. Şiir

Arjantinli gazeteci yazar Carlos Raul Muñoz Solar (1898-1950) yayımladığı kitabı *La Crencha Engrasada*'da mahalle takımına bir şiir yazar. Carlos de la Púa adıyla tanınan yazar sert fakat hiçbir zaman saldırgan olmayan bir dil kullanır. Yaşadıklarını üslubuna yansıtan yazarın sokağın ve futbol sahalarının dilini benimsediği görülmektedir. Juan Gelman (1930-…), Julio Huasi (1935-1987), Carlos Patiño (1961-…), Luis Canela (1897-1957), Nira Etchenique (1926-2005), Celedonio Esteban Flores (1896-1947) gibi Arjantinli şairler de futbol üzerine şiirler yazmışlardır.[174]

Perulu şair Juan Parra del Riego (1894-1925) 1920 yılında *Polirritmo dinámico a Gradín, jugador de foot-ball (Futbol Oyuncusu Gradin'e Dinamik ve Çok Ritimli Şiir)* adında bir şiir yazarak Uruguaylı futbolcu Isabelo Gradín'e ithaf etmiştir.

1974 yılında Nobel Edebiyat Ödülü alan Şilili şair ve yazar Pablo Neruda (1904-1973) aşk, aile, dostluk, dünya ve siyaset üzerine eserlerinin yanısıra futbol üzerine de bir şiir yazmıştır. 1923'te yayımladığı ilk kitabı Crepusculario'da (Alacakaranlık) Los Jugadores (Futbolcular) futbol oyuncularına ilişkin yazdığı şiirini şu dizelerle sonlandırır:

"*Juegan, juegan,*	*(Oynuyorlar, oynuyorlar,*
Los miro entre la vaga bruma del gas y el humo	*Gaz bulutu ve dumanlar arasında onları izliyorum*
Y mirando estos hombres sé que la vida es triste."	*Hayatın acı olduğunu biliyorum izlerken bu adamları)*

[174] Roberto Santoro, s. 35-38.

Arjantinli Bernardo Canal Feijóo'nun (1897-1982) manzum olarak yazmış olduğu kitapların ilki olan 1924 yılında yayımladığı *Penúltimo poema del fútbol (Futbolun Sondan Bir Önceki Şiiri)* ile milli şiirin kapıları ilk kez spor tutkusuna açılmıştır.

2001 yılında Octavio Paz ödülünü alan Perulu şair Blanca Varela'nın (1926-2009) oğulları Vicente ve Lorenzo'ya ithaf ettiği şiiri *Futbol* 1963 yılında yayımlanan kitabı *Valses y Otras Falsas Confesiones (Valsler ve Diğer Sahte İtiraflar)* içinde yer almıştır. Çocukların oyuna gösterdiği hassasiyeti dikkate alan ve annelik duygularını işleyen *"Juega con la tierra/ Como con una pelota" (Oyna dünyayla/ Bir topla oynar gibi)* dizeleriyle futbol ve yaşam arasında bir metafor yaratmıştır.

Brezilyalı şair Vinicius Moraes (1913-1980) Orta Saha mevkiinde forma giymiş Garrincha lakaplı Brezilyalı futbolcu Manuel Francisco dos Santos'a 1970 yılında bir barda otururken *O Anjo das Pernas Tortas (Çarpık Bacaklı Melek)* adındaki şiirini yazmış ve ülkesnin futbol tarihini, felsefesini ve kendine özgü tarzını ortaya koymuştur.

Brezilyalı futbolcu Pele için *Pele: de la Favela a la Gloria (Pele: Favela'dan Şöhrete)* adlı eseri kaleme alan Kolombiyalı yazar Miguel Mendez Camacho (1942-…) aynı zamanda "Kampeones" (Şampiyonlar) şiirini yazmıştır.

Uruguaylı yazar ve şair Mario Benedetti (1920-2009) Maradona'ya armağan ettiği *Hoy Tu Tiempo Es Real (Bugün Senin İçin Gerçek Zaman)* adlı şiiri 1991 yılında *Las*

Soledades de Babel (Babil'in Yalnızlıkları) eserinde yayımlamıştır. Benedetti eserinde pek çok şairin ithafta bulunduğu futbolcuya övgüler yağdırıyor:

"Tu edad de otras edades se alimenta	*(Ömrün başkalarınınkinden besleniyor.*
No importa lo que digan los espejos	*Aynalar ne derse desin*
Tus ojos todavía no están viejos	*Bakışların hala yaşlanmadı*
Y miran, sin mirar, más de la cuenta."	*Ve bakıyorlar, bakmadan, anlattıklarından çok)*

Arjantinli yazar Walter Saavedra (1958-…) yazdığı şiirler ve öykülerle futbol edebiyatına ciddi anlamda katkıda bulunmuştur. Saavedra ile gazeteci yazar Claudio Cherep (1971-…) 2001 yılında *Hambre de Gol (Gol Açlığı)* adlı futbolu konu alan bir kitap yazmışlardır. Eser öykü, şiir ve anekdotlardan oluşmaktadır.

Futbol üzerine günümüze dek on üç kitap yayımlamış Arjantinli şair José Cantero Verni (1960-…) ise 2006 yılında yazdığı *Los Versos del Fútbol* (Futbolun Dizeleri) adlı kitabında Infancia Futbolera (Futbol Çocukluğu), Un Sueño de Niño (Bir Çocuğun Rüyası), Dos Penales (İki Penaltı), El Turco Juan (Türk Juan) gibi şiirlere yer vermiştir.

2. 4. Futbol Edebiyatında Biçimsel ve İçeriksel Özellikler

Futbol edebiyatı eserlerinin genel olarak incelenmesi sonucunda her edebî türde eser verilmiş olduğunu söylemek mümkündür. Önceki bölümde yer alan ve bu çalışma için yapılan literatür taraması sonucuna göre, yüzyıllardır neredeyse tüm toplumlarda oynanan futbol için daha çok Latin Amerikalı yazarlar tarafından kaleme alınmış eserlerin varlığından söz edilebilir. Düzyazı (roman, deneme, öykü, tiyatro) ve şiir olmak üzere ikiye ayırarak tür tasnifi yapılan bu çalışma sırasında sayıca en fazla öykü türünde eser kaleme alındığı saptanmıştır. Bu çalışmada da Latin Amerikalı altı yazarın bu alt türe örnek olabilecek birer öyküsü biçim ve içerik analizi yapmak üzere incelenecektir. Öykülerin analizi yapılırken öncelikle içerik analizinden başlanarak eserin yazarı, hangi tarihlerde ve nerede yayımlandığı, metnin konusu hakkında bilgi verilerek hikayenin özeti sunulacaktır. Eserin herhangi edebî ya da felsefî bir akımla ilişkili olup olmadığına bakılarak karakter, zaman ve mekan analizi yapılacaktır. Biçim analizinde ise öykülerden alınan örneklerle anlatım tekniklerine geçilecek ve anlatıcı türü, anlatıcının bakış açısı, odaklanma, anlatıcının statüsü, anlatım konumu gibi unsurlar incelenecektir. Eserlerin sonunda da alıntılarla kullanılan söz sanatları ve üslup irdelenecektir.

Bu çalışmada altı öykü üzerinden yapılacak edebî analiz sonucunda eserlerin barındırdıkları biçimsel ve içeriksel özelliklerin edebî nitelikte olup olmadıkları göz önünde bulundurularak bir alt tür olarak futbol edebiyatından söz edilip edilemeyeceği saptanmaya çalışılacaktır.

2. 4. 1. Esse Est Percipi: Jorge Luis Borges – Adolfo Bioy Casares

Filozof George Berkeley'in meşhur sözünün başlık olarak kullanıldığı "Esse Est Percipi"/ "Ser Es Ser Percibido" (Var Olmak Algılanmaktır) adlı hikaye Jorge Luis Borges ve Adolfo Bioy Casares tarafından 1967 yılında yazılmıştır. *Crónicas de Bustos Domecq (Bustos Domecq'in Vakainameleri)* adlı eserin içinde yayımlanan hikaye bugünün futbolunu mükemmel şekilde tanımlamaktadır. Verilen başlık, hikayenin vurgulamak istediği şeyi en güzel açıklayabilecek cümledir. Yazılıp yayımlanmasının ardından 40 yılı aşkın süre geçen eser bugünün, forma aşkının yanından bile geçmeyen, para ve ticaretin egemenliği altına girmiş olan futbolunu tanımlayabiliyor olmasından dolayı bir fütürizm örneğidir. Fütürizm gelecek hakkındaki "olmuş bir gelecek vardır ve biz ona gider ya da onu tahmin ederiz" şeklindeki yaygın ve edilgen algıyı değiştirmeyi hadefleyen bakış açısıdır. Fütürist bakış açısında bireyler hayatta etken olmalı ve kendi geleceklerini yaratmalıdırlar, bu nedenle XXI. yüzyıl fütüristleri gelecek senaryoları üzerine düşünen ve geleceğe dair uzgörülerde bulunan kişler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca fütürizm moda, ticaret, ekoloji, spor, telekomunikasyon gibi yaşamdaki her konuyla ilişkilidir. Borges ve Bioy'un da kaleme aldıkları eserde geleceğin futbolu üzerine düşünüp ortaya koydukları değerlendirmeler bakımından bu akımın özelliklerini barındırdıklarını söylemek mümkündür.

Hikayenin konusu özet olarak şöyledir: Olaylar River Plate futbol kulübünün devasa stadının her zamanki yerinde olmadığını gören ana karakter Bustos Domecq'in

Abasto Juniors takımının kulüp başkanı Tulio Savastano ile görüşmeye gitmesiyle başlar. Zaten toplumda önemli bir yere sahip olan kulüp başkanı, son Pazar günü oynanan maçta takımının en iyi oyuncularından biri olan Renovales'in tarihi pasının ardından Musante'nin attığı gol sayesinde Domecq için daha da önemli hale gelir, bu nedenle tam randevu saatinde başkanın ofisinde hazır bulunur.

Öykünün gelişme bölümüde, başkan konuşmasına sürekli bir şeyleri ifşa ederek başlar. "Düşünsene, bu isimleri ben keşfettim: Musante ismini, hatta kitlelerin idolü Limardo'yu bile. Hepsi bedensiz birer soy isim, gerçek kişiler değiller." Bustos Domecq şaşkınlıktan donup kalır ve henüz kendine gelemeden, yumuşak sesiyle maçları anlatan ünlü spiker Ferrabás başkanın ofisine gelir. Onun da varlığı ile stadyum hakkında başkanla yapacağı konuşma konusunda iyice cesareti kırılan Bustos Domecq oradan ayrılmak ister fakat başkan ona engel olur çünkü ona Ferrbás'ın çok daha büyük bir oyunun yalnızca bir parçası olduğunu göstermek ister.

Sonuç bölmünde ise, otoriter sesiyle Savastano, sonraki pazar, Abasto'nun 1-2 kaybetmesi gerektiğini emreder bir tarzda ister. "Zorlu bir oyun var, takım yeniden düşüş yaşamayacak, fakat halkın ezbere bildiği, Musante'nin Renovales'e gönderdiği pası hatırla." der spikere. Sonra Bustos Domecq'e dönerek futbolun şu an bir temsil olduğunu, ne maçların, ne takımların, ne de sonucun aslında olmadığını, eski stadların yıkılıp döküldüğünü, maçların da sadece televizyon ve radyoda ortaya çıktığını, aktörlerce oyunun oynandığını ve kabindeki bir spikerce hayal edildiklerini anlatır ona. Savastano ısrarla konuşmasına devam eder; "Sporlar içinde çok popüler bir yere sahip

olan futbol, bir ekran karşısında hipnotize olmuş insanoğluna evinden çıkmasına gerek kalmadan sunulan bir etkinliğe dönüşmüştür." Oradan ayrılmadan önce Domecq başkanın ağzından çıkan bu şaşırtıcı açıklamaları sır olarak tutacağına dair söz verir, fakat başkan küçümseyen tavrıyla onu sakinleştirir: "Yapmak istediklerimi git herkese anlat, kimse sana inanmayacaktır."

Hikaye, temel fikir olarak Arjantin gibi futbolun bir tutku olarak yaşandığı ülkede olayların arka planına ışık tutmakta ve futbol dünyasındaki çıkar çatışmalarını, hiyerarşik eşitsizlikleri ve ticari kaygıları okura sunmaktadır. Eser yardımcı fikir olarak ise gelişmekte olan kitle iletişim araçlarının insanların maça gitmek yerine evde ekranların karşısına geçerek bu etkinliğe dahil olabilmelerini sağladığı için futbola olan ilgiyi pasifleştirdiğini öne sürmektedir.

Hikayenin karakter analizi yapıldığında olayların baş kahraman Bustos Domecq tarafından anlatıldığı görülmektedir. Bu karakter Jorge Luis Borges ve Adolfo Bioy Casares tarafından ilk dafa 1942 yılında yayımlanan ***Seis problemas para don Isidro Parodi (****Don Isidro Parodi'ye Altı Bilmece)* adlı eserde ortaya çıkan ve bu eserin yazarı gibi görünen kurgusal bir tiptir. Domecq hikayenin yer aldığı *Crónicas de Bustos Domecq (Bustos Domecq'in Vakainameleri)* adlı eserdeki diğer öykülerin de ana kahramanı olarak karşımıza çıkar. Domecq tuttuğu takıma bağlılığı ve futbolda yaşanan olaylara karşı duyarlı ancak arka planında yaşananlardan habersiz bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gervasio Montenegro, Domecq'in hayali arkadaşıdır ve hikayede Arjantin Dil Kurumu üyesi bir yazar olarak karşımıza çıkar. Karşıt tip olarak eserde yer

alan kişi ise futbol kulübü başkanı Tulio Savastano'dur. Başkan, ses tonu ve mimikleriyle etrafındakilere aralarındaki hiyerarşiyi hissettiren güçlü bir kişilik sergiler. Musante, Renovales ve Limardo adındaki kişiler ise Savastano'nun salt birer isim oldukları vurgusunu yaptığı ve kendi yarattığı kişiler olduklarını ifade ettiği takımın başarılı futbolcularıdır. Son olarak ise Ferrabás adında bir futbol spikeri başkanın tarafında saf tutan bir kişi olarak karşımıza çıkar.

Hikayenin zaman analizinde olay örgüsü boyunca belirgin bir zaman dilimine rastlanmamaktadır. Olaylar -di'li geçmiş zaman kipinde hikaye edilir. 1967 yılında kaleme alınan eser 60'lı yıllarda futbol maçları ve programlarının televizyon ve radyolarda yaptığı yayından bahseder. 1967 yılında formasının renginden dolayı Arjantin taraftarlığı artmıştır. Uruguay, Şili ve Brezilya'da öğrenciler bir topun peşinden koşmak için sokaklara dökülmüşlerdir. Dünya görüşlerini ve hayat felsefelerini paylaşamayan Borges ve Bioy 1967'de halkı bunca etkileyen futbolu bir güç olarak görürler. Bunu söylemek onlara acı verse de "futbol bir iştir." derler.

Eserdeki mekansal unsurlar incelendiğinde, hikayenin Arjantin futbol seçmelerinin yapıldığı ve River Plate takımının bulunduğu ayrıca 1978 dünya kupasının oynandığı efsanevi River Stadyumu'nun olduğu Buenos Aires'in kuzeyindeki Nuñez semtinde geçtiği görülmektedir. Olaylar Kulüp başkanı Savastano'nun ofisinde gelişir.

Hikaye biçimsel açıdan analiz edildiğinde pek çok yöntem ve teknik kullanıldığı saptanmıştır. Anlatım şekli bakımından Domecq'in ağzından kendi başından geçen

olayları dinlediğimiz için birinci tekil şahıs anlatıma başvurulduğu görülmektedir. Hikayede baş kahramanın anlatıcı kimliğini üstlenmesi, olayları olguları ve duyguları kendi zihin süzgecinden okuyucuya sunması bakımından kişisel anlatıcı türünden yararlanıldığını söylemek mümkündür. Bu nedenle anlatıcının anlattığı hikaye ile ilişkisine bakıldığında hikaye içi anlatıcı olarak konumlandırıldığı farkedilir. Eserde hikayeyi anlatan Domecq metin içi anlatıcı seviyesindedir. Anlatıcının olaylara bakış açısı ise tespit ve teşhis eden bir bakıma da eleştireldir. Anlatıcının odaklanma tipi ise kendisi de hikayenin kahramanı olduğu için iç odaklanmadır. Eserde anlatıcı da diğer karakterler gibi kurmaca dünyada yaşadığı için ben anlatım konumundan yararlanılmıştır.

Eserdeki anlatım teknikleri incelendiğinde Domecq'in kişileri tanımlarken genellikle tasvire başvurduğunu söylemek mümkündür. Anlatıcının kendisinde yaratılan izlenimlere dayalı yaptığı betimlemelerden dolayı eserde subjektif tasvir ön plandadır.

"¿Ferrabás, el locutor de voz pastosa?" (Ferrabás, yumuşak sesli spiker mi?)

"…mostrábase aún movedizo y agil." (Hala dinç ve hareketli görünüyordu.)

Hikayede girişik tahlil tekniğinden yararlanılmış, olayların akışında herhangi bir kesinti olmaksızın, tasvirler sayesinde kişi tahlilleri yapılmıştır. Okur eser boyunca olup bitenleri anlatıcı vasıtasıyla öğrendiği için gösterme tekniğinden ziyade anlatma tekniğinden faydalanılmıştır. Sıklıkla diyaloglara yer verilen eserde monolog ya da iç diyalog kullanılmamıştır.

"Belli sanat tarzı veya üslubunu taklit ederek, onun gülünç veya abartılı yanlarını ön plana çıkartmak ve abartmak yoluyla eleştirmeyi ya da sadece güldürmeyi amaçlayan bir eser ortaya koymayı hedefleyen sanat dalı" olarak tanımlanan parodiye futbolun o dönemki durumu göz önüne alındığında anlatıların abartı içermesi dolayısıyla bu eser önemli bir örnek teşkil etmektedir. Fakat günümüz koşulları düşünüldüğünde bugün eserin realist sayılabilir olması bir kez daha neden fütürist olduğuna açıklık getirmektedir. Eserde kullanılan söz sanatları incelendiğinde hikaye boyunca eleştirel bir üslup kullanıldığı ve sıkça benzetme sanatlarından yararlanıldığı göze çarpmaktadır:

"Arturo me disuadió con una de esas miraditas que son como una masa de aire polar."

(Arturo, soğuk hava kütlesi gibi bakışlarından biriyle beni caydırdı.)

Hikayede geçen "la prensa amarilla" (sarı basın) deyimi ile çok az ya da hiçbir dayanağı olmadan yapılmış bir araştırmaya göz alıcı haber başlıkları eklenerek daha çok gazete satılmasını amaçlayan gazetecilik türü ifade edilmekte ad aktarması sanatına başvurulmaktadır. Aşağıdaki örnekte ise cevap alma amacı gütmeden ifadeyi güçlendirmek adına soru sorma sanatından faydalanılmıştır:

"¿Donde ha vivido, don Domecq?" (Nerede yaşıyorsunuz siz, bay Domecq?)

2. 4. 1. 2. El Juramento: Gabriel García Márquez

Üniversitede hukuk eğitimi alırken gazetecilik yapmaya başlayan Gabriel García Márquez Kolombiya'nın ilk, Latin Amerika'nın üçüncü Nobel ödülünü almaya hak kazanan edebiyatçısıdır. 1948-1949 yılları arasında El Universal de Cartagena adlı günlük gazete için yazan Márquez 1950-1952 yılları arasında ise Septimus takma adıyla Heraldo de Barranquilla gazetesinde köşe yazarı olarak yazmaya devam eder. Ancak 1947'den 1952'ye kadar gazetede yayımlanan yazılarının hepsi öykü türündedir. Márquez gazeteci olmak ve romanlar yazmak istemektedir. Gerçekçilik akımını takip eden ve her zaman ayrıntılardan kaçınan yazar futbola dair yazarken de konuya aynı samimiyet ve açıklıkla yaklaşmıştır.

1950 yılı Haziran ayında Márquez yazdığı gazetede futbola ilişkin *El Juramento (Yemin)* adında bir öykü kaleme alır. Bu öyküde yazar, hangi futbol maçında bir fanatiğe dönüştüğünü anlatır.

Hikayenin konusu özet olarak şöyledir: Anlatıcı-yazar o dönemlerin en ses getirecek futbol karşılaşması için maça gitmeye karar verir. Arkadaşları Alfonso ve Gérman onun futbolun pazar ayinleri olan maçlara sürekli katılacak bir fanatiğe dönüşmesinden şüphelenmiş olmalılar fakat bunun sorumluluğunu almak istememişlerdir. Kendini zamansız fanatik olarak hissettiği anda yazar hayatı boyunca sahip olmaktan övündüğü şeyi bir önceki gün gittiği maçta kaybettiğini fark etmiştir: mahçubiyet duygusu. Maçtan sonra efendi bir şekilde tribünlerde oturan adamların nasıl

yeni bir kişiliğin formasını giymişçesine başka kişilere dönüştüğünü düşünmüş, taraftarlığın başlıca koşullarından birinin mahçubiyet duygusunun kabullenerek kaybedilmesi fikrine katılmıştır. Maçı yorumlayan anlatıcıya göre ilk andan itibiaren 1924'te Barranquilla'da kurulan Junior takımı 1946 yılında Bogota'da kurulan Millonarios'u yenmiştir. Daha sonra kutsal kardeşlik olarak tanımladığı taraftar dünyasına attğtı geri dönülmez adımıyla bir şey yitirmediğini fark etmiştir. Öte yandan Juniors'ın oyuncularının salt futbol oyuncusu değil aynı zamanda yazar olduklarını iddia eder ve her bir futbolcuyu edebiyat içinde şöyle hayal eder: 1949-1950 yılları arasında Junior'da oynayan Brezilyalı usta futbolcu Heleno'nun futbolda kullandığı teknikler başarılı dedektif karakterler kurgulamasına ve olağanüstü bir polisiye roman yazarına dönüşmesine yardımcı olabilir; aynı anda onbir kişiye karşı mücadele eden Brezilyalı futbolcu Haroldo da İspanyol şair, filozof Marcelino Menéndez Pelayo (1856-1912) gibi cilt cilt kitaplar yazabilir; Brezilyalı futbolcu Berascochea yediyüz ciltlik kitaplar yazıp incir çekirdeğini doldurmayacak şeylerden bahseden verimli bir yazar olabilir; maçta büyük başarı gösteren Garrincha lakaplı Brezilyalı futbolcu Dos Santos ölümsüzlüğün kalesine ulaşmaya çalışan tüm genç yazarların yolunu kesen büyük bir sanat eleştirmenine dönüşebilir, fakat Ary hakkında tek kelime edemeyebilir; Kolombiya'nın Millonarios takımında oynayan Arjantinli başarılı futbolcu Di Stéfano ise bilse bilse retorik bilebilir.

Aklından geçen tüm bu düşüncelerin ardından yazar bir kez daha taraftar olmakla bir şey yitirmediğini itiraf eder. Futbol bakış açısına göre sürüden ayrılan kuzu olmamak

adına doktor arkadaşı Adalberto Reyes'i ikinci turun ilk maçını izlemek için belediye stadyumuna davet etmeye karar verir.

Hikayenin karakter tahlili yapıldığında eserde adı geçen futbolcuların ve yazarların bir karşılaştırma içine yerleştirildiği görülmektedir. Kolombiya'nın Atlético Junior takımında oynayan dönemin futbolcuları ve önemli edebiyatçılarından bahsedilir. Bunlardan biri, polisiye romanlar yazabilecek yetenekte olduğunu düşündüğü 1949-1950 yılları arasında Junior'da oynayan Brezilyalı futbolcu Heleno de Freitas'tır (1920-1959). Haroldo Carijó, 50'li yıllarda Junio de Barranquilla takımında forma giyen ilk Brezilyalı futbolculardan biridir. Márquez'in *Anlatmak İçin Yaşamak* adlı kitabında kendisiyle futbol ve edebiyat üzerine bir şöyleşi gerçekleştirdiğinden bahsettiği Breziyalı futbolcu Sebastian Berascochea bu hikayede de yer alır. Adına şiirler yazılan ve 1968 yılında Atlético Junior takımında forma giyen Garrincha lakaplı diğer bir Brezilyalı futbolcu Manuel Francisco dos Santos ve 1949-1953 yılları arasında Millonarios takımında oynayan Arjantinli futbolcu Alfredo Di Stéfano, futbol teknikleri edebiyatla ilişkilendirilerek esere yansıtılmış kişilerdir. Hikayede adı geçen bir edebiyat eleştirmeni ve tarihçi olan İspanyol şair, filozof Marcelino Menéndez Pelayo (1856-1912) ve Portekizli şair José Carlos Pereira Ary dos Santos (1937-1984) eserdeki tüm karakterler gibi gerçek hayattan alınmıştır.

Hikayede zaman analizi yapıldığında yazarın eserde belli bir zaman diliminden bahsetmediği ortaya çıkmaktadır. Ancak öykünün kaleme alındığı gerçek zaman olan 1950 yılı ile anlatı zamanı birbirine yakın dönemlerdir. Hikaye boyunca adı geçen

futbolcuların Junior takımında oynadığı yıllar eserde bu çıkarımın yapılabilmesini sağlamaktadır.

Hikayede mekan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın tüm duygularını açığa çıkaran ve düşüncelerini değiştiren yer belediye stadyumudur. Yazar mekana sık sık atıfta bulunur. Ancak mekanda yaşananlar anlatılırken kendisine ilişkin tasvir yapılmaz.

Hikayenin biçimsel özellikleri incelendiğinde, olayların birinci tekil şahıs ağzından anlatıldığı görülmektedir. Yazar ve anlatıcı aynı kişidir ve tamamen kendi bakış açısından sunduğu öyküde kişisel anlatıcıdan yararlanılmıştır. Anlatıcı hikayenin kahramanı olduğu için eserde iç odaklanma olduğunu söylemek mümkündür. Ben anlatım konumundan hikayeyi ele alan anlatıcı, kendi hikayesinin anlatıcısı olması bakımından metin içi anlatıcı türüdür.

"Y entonces resolví asistir al estadio."

"O an stadyuma gitmeye karar verdim."

Anlatım tekniklerini incelediğimizde ise, yazarın eserde tahlile başvurduğu görülmektedir. Hayatı böyunca övündüğü mahçubiyet duygusunu nasıl yitirdiğini ve bunun kendisinde yarattığı hissi tanımlamaktadır. Yazar bilinç akımı tekniğinden faydalanarak anlatıcıyı maç esnasında izlediği futbolcuları birer edebiyatçı olarak kurgulamasını sağlar. İç diyalog tekniğini bir soru ile sağlayan yazar monologtan da faydalanmıştır:

"¿Qué tal va mi debut como comentarista de fútbol?"

(Futbol yorumcusu olarak ilk deneyimim nasıl?)

Yazar eserinde pek çok söz sanatından da yararlanmıştır: Futbolun din gibi algılanmasından dolayı pazar günleri düzenlenen maçlar kilisedeki pazar ayinlerine benzetilerek eğretileme yapılmıştır.

"Alfonso y Germán no tomaron nunca la iniciativa de convertirme a esa religión dominical del fútbol…"

"Alfonso ve Germán benim futbolun bu pazar dinine geçmem için asla insiyatif almadılar…"

Yazar taraftara dönüşme hikayesini anlatırken içine şeytan girmiş kimse anlamına gelen "*energúmeno"* kelimesini "*deli dolu bir taraftar"* anlamında kullanarak ad aktarması sanatına başvurmuştur.

Hikayede sıklıkla benzetme sanatına başvurulmuştur. Benzetme yönü verilmeden benzetme yapıldığı için genellikle kısaltılmış benzetmeler kullanılmıştır:

"… se sienten como un calamar en su tinta…"

(…kendilerini suda balık gibi hissediyorlar…)

Hikayede futbolcu Berascochea'nın yazar olsa ne kadar üretken olacağını anlatmak adına abartma sanatına başvurulmuştur:

"… pero así hubiera escrito setecientos tomos"

(fakat böyle yedi yüz cilt yazmış olurdu)

Yazarın hikayenin sonunda kullandığı *"la oveja descarriada"* (*yoldan çıkmak)* deyimiyle ad aktarması sanatından da faydalanmış olduğu görülmektedir.

2. 4. 3. Vieja, Creo Que Tu Hijo La Cagó: Jorge Valdano

Arjantinli Jorge Valdano (1955-…) kariyerine 1973 yılında futbolcu olarak Newell's Old Boys adlı Arjantin takımında başlamış, İspanyol takımları Deportivo Alavés ve Real Zaragoza ile devam etmiş son olarak da Real Madrid formasını giymiştir. Başarılı bir forvet oyuncusu olan Valdano 1992'de Deportivo Tenerife takımında antrenör olarak futbola geri dönmüştür. Real Madrid ve Valencia takımlarındaki antrenörlük görevlerinin ardından aktif futbol yaşamına son vermiş fakat futbolla olan ilişkisini basın yayın araçlarıyla yürütmeye devam etmiştir. İki defa dünya kupasına katılan eski futbolcu ve antrenör El Pais, Marca gibi gazeteler; Telemadrid, Cadena SER gibi televizyon kanallarında spor yorumcusu olarak çalışmıştır. Emekliliğinin ardından futbola dair beş kitap yayımlamıştır: *Sueños de Fútbol (Futbol Rüyaları), Cuentos de Fútbol (Futbol Öyküleri), Cuentos de Fútbol II (Futbol Öyküleri II), Los Cuadernos de Valdano (Valdano'nun Günlükleri) El Miedo Escénico y Otras Hierbas (Sahne Korkusu ve Diğer Şeyler).*

Futbola ilişkin antropolojik eserler veren Britanyalı yazar Simon Kuper (1969-…) Financial Times adlı gazetede yazdığı makalede Valdano'nun edebiyatçı yönünü şöyle vurgular: "Valdano iyi eğitimli edebî yönü gelişmiş biridir fakat futbolcu arkadaşları onun konuşmalarıyla alay etmek için kendisine filozof (el Filósofo) lakabını takmışlardır. Yazarlığa yönelik yeteneğini gizlemeyen Valdano, bu özelliğini şu

sözleriyle açığa vuruyordu: 'Eminim Maradona'nın golünü ondan çok daha iyi anlatabilirim fakat asla o golü atamam."[175]

Futbolu bırakmasının ardından El Pais gazetesinde köşe yazarı olarak görev alan Jorge Valdano 1988 yılında "Creo, Vieja, que Tu Hijo la Cagó" (Sanırım oğlun her şeyi berbat etti, ihtiyar) adında bir öykü kaleme almıştır. Daha sonra futbol adına pek çok önemli edebiyatçının yazdığı hikayeleri derlediği *Cuentos de Fútbol (Futbol Öyküleri, 1995)* kitabında kendi öyküsüne de yer vermiştir.

Hikayenin özet olarak konusu bir kalecinin maç esnasında yaşadıklarıdır. Baş karakter Juan Antonio Felpa maçtan bir gece önce gördüğü rüyasını gerçeğe dönüştürme hevesiyle yatağından kalkar. Futbol günü olan pazar günleri karnında bir gerginlik hisseder ve maçı düşünmeye başlar. 0-0 bitmek üzere olan maçta penaltı atışı sırasında topu kucaklamak ve yüzlerce taraftarın alkışlarını duymak en sevdiği rüyadır. Felpa Fábricas Unidas'ta işçi olarak çalışan Juan Antonio Felpa Sportivo Atlético Club'ün kalecisidir. 16 Eylül 1964 sabahı hasta olan babasını hatırlar, duvardaki Amadeo Carrizo adlı futbolcunun posterine gözü ilişir, Carrizo'nun ne kadar büyük bir usta olduğunu düşünür. Mutfakta eşiyle birlikte radyodan gelen Johnny Lombard'ın sesine kulak verirler. Lombard akşam saat beşte Sportivo ve Argentino arasında oynanacak lig maçından yılın en beklenen maçı olduğundan bahsedince Felpa kendini önemli hisseder. Argentinolu mavililer ve Sportivolu kırmızı yeşilliler ligde aynı sıradadır, tüm hafta bu

[175] Simon Kuper, "The Sage of Real Madrid" (Real Madrid'in Bilgesi), *Financial Times*, İngiltere, 21.01.2011.

maç konuşulmuş üzerine pek çok bahis oynanmış şakalar yapılmıştır. Eşiyle ve çocuğuyla vedalaşıp evden ayrılan Juan Antonio hastanede yatan tutkulu bir Sportivo taraftarı olan babasına giderek sabırla futbola dair tavsiyelerini dinler. Babası maçlar esnasında üzerine çok yüklenildiği için oğlunun hiçbir zaman kaleci olmasını istememiştir. Sanatoryumdaki yatağında kendini daha iyi hisseden Jesus Eladio Felpa heyecan verici bu maçı izleyemeyecektir fakat stadyuma sadece 200 metre mesafedeki hastane odasının camlarını açtığında tezahüratları duyabilmektedir. Otuz beş yıl Sportivo'yu izlemek ona çok şey öğretmiştir fakat zavallı eşi, Jesus'un maçlarla ilgili anlattıklarına sessizce tahammül etmiştir. Babasından "Onlara beş gol atın, bir daha konuşamasınlar" şeklinde son bir tavsiye alan Juan Antonio hastaneden ayrılır.

Lokantada arkadaşlarıyla yedikleri yemeğin ardından stadyuma gelirler. Maç saati yaklaşmış sinirler gerilmiştir. Futbolcular formalarını giyerler, masaj yaptırırlar ve bir ritüelmişçesine ısınma hareketlerine başlarlar. Halkın haftalardır konuştuğu büyük gün gelmiştir. Tribünler bayraklar, trampetler, afişlerle doludur. Halkın bağırışları ve coşkusuyla maç başlar fakat ilk yarıda iki takım da hiçbir fırsatı değerlendirememiştir. Juan Antonio'nun babası eşine ilk yarıyı şu sözleriyle özetler: "Kötü maç, ihtiyar, hiç gol atamadılar." İkinci yarıda durum biraz daha iyidir fakat yorulan bacaklar ard arda hata yapmaktadır. Son onbeş dakikanın içine girilmiştir fakat Jesus hala bir şeyler olabileceğine inanmaktadır. Juan Antonio alnına çarpan güneşten kurtulmak için beresini giyer. Maçın bitimine son dört dakika kala bir penaltı olur. Bütün stadyum sessiz ve hareketsiz beklemektedir. Felpa'ya göre futbol tanrıları ellerini uzatmış, her şey bir gece önce gördüğü rüyadaki gibi gelişmektedir. Kale çizgisinin ortasında duran

Felpa hızla başındaki bereyi çıkarır ve kalenin içine fırlatır, terleyen başında bir ferahlama hisseder. Penaltı atışını yapacak olan Befo Nieva karşısındadır ve birbirlerine yarı suç ortağı yarı katil gibi bakmaktadırlar. Beto topa vurduğu anda Felpa rüyasındaki gibi kalenin sağ tarafına doğru uçar, topu havada kucaklar ve yere düşmeden içinde hayatının en büyük neşesini hisseder. Tribünlerdeki kırmızı yeşilliler bayram havasında "Felpa, Felpa" diye bağırışırken henüz yirmibeş yaşındaki kaleci bu tezahüratlardan şaşkına döner ve hayatnıın en saçma hatasını yapar. Kolunun altında tuttuğu topla kalenin içine attığı beresini aramaya gider. Hakem golü karşı takıma verir, kırmızı yeşiller üzüntü ve şaşkılık içindedir. Kötü bir şey olduğunu fark eden Jesús Eladio Felpa yanılmayı umut ederek karısına bakar, üzüntü ve endişe içinde son yorumunu yapar: "Sanırım oğlun her şeyi berbat etti, ihtiyar."

Hikayenin karakter tahliline göre, baş kahraman Juan Antonio Felpa kurmaca bir karakterdir. Genç yaşta evlenerek çocuk sahibi olmuş fabrika işçisi ve bir futbol kulübünün kalecisidir. Hayalperest ve heyecanlı bir kişiliğe sahip Felpa'nın lakabı kedidir. Jesús Eladio Felpa baş karakterin babasıdır. Otuzbeş yıllık Sportivo taraftarı olan Jesús tecrübelerini ve deneyimlerini oğlu ve eşiyle paylaşan eleştirel bir kişiliği sergiler. Adı verilmeyen anne ise hayatındaki her şeyi kabullenmiş sabırlı bir karakteri yansıtır. Hikaye boyunca adı geçen futbolcular el Gringo Santoni (Yabancı Santoni), el Oso Antuña (Ayı Antuña), el Enano Zárate (Cüce Zarate) gibi lakaplarıyla verilmiştir. Hikayede gerçek hayattan alınmış tek karakter, Juan Antonio'nun büyük hayranlık duyduğu Arjantinli başarılı kaleci Amadeo Carrizo'dur (1926-…).

Hikayenin zaman analizi yapıldığında, olayların 1964 yılında yaşanmakta fakat iç zamanın 16 Eylül 1964 tarihi olduğunu söylemek mümkündür. Anlatıcı olayları geçmiş zamanda anlatır ve olay örgüsünü giriş, gelişme, sonuç olarak olayların akışına göre aktarır.

Eserdeki mekansal unsurlar incelendiğinde, hikayenin Juan Antonio Felpa'nın evinde başladığı görülmektedir. Mutfak duvarında kahramanın hiç oynarken izlemeye fırsat bulamadığı ama daima sıkı taraftarı olduğu River Plate takımının kalecisi Amadeo Carrizo'nun posteri bulunmaktadır. Takımın ait olduğu Buenos Aires şehri yaşadıkları Las Parejas'a kilometrelerce uzaklıktadır ve ulaşım oldukça pahalıdır. Bu koşullara rağmen Juan Antonio radyodan ve el Gráfico dergisinden bu efsanevi kaleciyi takip etmektedir. Yazar, verdiği mekansal özelliklerle kahramanın ekonomik durumuna ve duyduğu hayranlığa atıfta bulunur. Hikayenin gelişme bölümü Las Parejas stadyumunda ortaya çıkar. Yarısı Argentino takımının rengi olan maviye yarısı Sportivo'nun kırmızı yeşil renklerine bürünmüş tribünler, halkın bu iki takım arasında oynanacak maça verdiği önemin göstergesidir. Olayın çözüldüğü mekan ise Juan Antonio'nun beklediği kaledir.

Esere yönelik yapılan biçimsel analize göre, yazar Valdano, Juan Felpa Antonio adındaki karakterin başından geçenleri üçüncü tekil kişinin ağzından anlatır ancak son paragrafta yalnızca tek bir cümlede birinci tekil kişinin anlatımına başvurur. Eserde ilahi anlatıcı türünden yararlanılmıştır. Anlatıcı olaya tümüyle hakimdir ve karakterlerin duygu ve düşüncelerinden haberdardır. Juan Felpa ile stadyumdayken aynı anda baba

Jesús Eladio ile hastane odasındadır. Olayları dıştan ve içten ele almaktadır. Anlatıcının bakış açısı zaman zaman destekleyici zaman zaman eleştirel niteliktedir. Anlatıcı kendi hikayesini anlatmamasına karşın olaylara tarafsız kalamamakta ve kendi düşüncesini o anlatıdan ben anlatıya geçerek açıklıkla ortaya koymaktadır.

Anlatım teknikleri açısından eserde sıklıkla tasvirden yararlanılır. Kişi tasvirlerinin yanısıra mekan betimlemeleri de yapılmıştır.

Felpa era un buen tipo, de veintiséis años, casado no hacia mucho timpo y con un niño de meses. (Felpa yeni evli, birkaç aylık bir çocuğu olan yirmi altı yaşında iyi bir insandır.)

Yazar hikayede Juan Antonio'nun gördüğü rüyalardan etkilenmesi ve rüyada gördüklerine benzer bir sahneyi gerçekte yaşadığı an hissetiklerini açıklarken psikolojik tahlile başvurmuştur. Juan Felpa'nın lakabının neden kedi olduğu geriye dönüş tekniği ile on yaşında babasıyla ava gittikleri sırada yaşanan olay anlatılarak ortaya konulur. Amadeo Carrizo'nun posterine bakarak düşüncelere dalan Felpa'nın "Grande maestro" (Büyük usta) diye mırıldanmasıyla iç diyalogdan yararlanılır. Çok sık olmasa da diyalog örneklerine de rastlanır:

" – Hablás solo. (Kendi kendine konuşuyorsun.

– No, pensaba." Hayır, düşünüyordum.)

Dili son derece akıcı olan eserde pek çok söz sanatından yararlanılmıştır, örneğin; stadyumdaki ortam savaş öncesiyle ilişkilendirilerek benzetme sanatına

başvurulmuştur: *"En la sede encontró más gente que nunca y un clima prebélico" (Merkezde hiç olmadığı kadar fazla kalabalıkla ve savaş öncesini andıran bir havayla karşılaştı.)* Eserde Juan Antonio'nun kendisine ve takım arkadaşların verilen *"el Gato Felpa"* (Kedi Felpa), *"el Enano Zárate"* (Cüce Zárate) gibi lakaplar da birer yalın benzetme örneğidir.

Sportivo ve Argentino takımları arasında oynan maç bir klasiğe dönüştüğü için eserde bu karşılaşma için sadece "*el clásico"* (klasik) kelimesi kullanılarak açık eğretileme yapılmaktadır. *"…los muchachos me volvieron loco."(…gençler beni deliye döndürdü.), "Piel de gallina se le ponía" (Tüyleri diken diken oluyordu.)* gibi pek çok deyim kullanılmakta ve eğretileme sanatından yararlanılmaktadır.

Argentino takımı taraftarlarına takım renginden dolayı mavililer, Sportivo taraflarına kırmızı yeşilliler ifadelerinin kullanımıyla ad aktarması tekniği kullanılmıştır. Valdano aşağıdaki örnekte ise kişileştirme sanatından yararlanmıştır:

"Ese sol que invitaba a vivir le recordó la enfermedad de su padre."

(Yaşamaya çağıran güneş ona babasının hastalığını hatırlattı.)

2. 4. 4. Juan Polti, Half-Back: Horacio Quiroga

Uruguaylı şair, öykü ve tiyatro yazarı Horacio Quiroga (1878-1937), modernizm ve natüralizm akımlarından etkilenmiş Latin Amerika'nın en önemli öykü yazarlarından biri olarak tanımlanır. Saplantılı derecede takip ettiği Edgar Allan Poe (1809-1849) ile karşılaştırıldığında kısa öykülerinde doğanın insan üzerindeki etkilerine dair görüşleri bakımından benzerliklere rastlanır. Eserlerinde sıklıkla trajediye yer veren yazar kendi hayatında da pek çok trajik olayla karşı karşıya kalmıştır. Quiroga henüz iki aylıkken babası avda kazayla vurulmuş ve hayatını kaybetmiştir. Kızkardeşleri Pastora ve Prudencia'yı tifo hastalığından kaybeden yazarın üvey babası Ascencio Barcos ve evliliklerinin altıncı yılında depresyona giren eşi Ana María Cirés intihar etmiştir. Ayrıca Quiroga silahını temizlerken arkadaşı Francisco Fernando'ya ateş ederek ölümüne neden olmuştur. Yazarın 1935 yılında kansere yakalanması üzerine siyanür içerek intihar etmesi bu çalışmaya konu olan öyküsünde intihar eden bir futbolcunun hikayesini ele alması bakımından ilginçtir. Hayatında karşılaştığı tüm bu trajedileri eserlerine de yansıtan Quiroga'nın bu öyküsünde de otobiyografik unsurlara rastlamak mümkündür.

Quiroga'nın 1918 yılında Arjantin'de kaleme aldığı "Juan Polti, Half – Back" adlı öykü 1918 yılında *Atlántida* adlı dergide yayımlanmıştır. Hikaye Nacional takımının orta saha oyuncusu Uruguaylı futbolcu Abdón Porte'nin nasıl intiharın eşiğine gelerek hayatını adadığı Nacional takımının sahasında bir gece yarısı canına kıydığını anlatır. Abdón Porte'nin hikayesini kaleme almış diğer bir Uruguaylı yazar da Eduardo

Galeano'dur. *Gölgede ve Güneşte Futbol* adlı eserinde "Sahada Ölüm" başlığıyla olayları şöyle anlatır: "Abdon Porte, Uruguay'da Nacional takımının formasını, dört yılı aşkın bir süreyle ve iki yüzü aşkın maçta taşıdı. Her zaman alkışlandı, zaman zaman da tezahüratlar yapıldı ona ve bir gün yıldızı söndü. Sonra onu takımdan çıkardılar. Bekledi, dönmek istedi, döndü. Ama çaresi yoktu, kötü talih yakasını bırakmıyordu, insanlar onu ıslıklıyorlardı; savunmada kaplumbağaları bile kaçırıyordu, ataklarda ise etkili olamıyordu. 1918 yazı sonunda, Abdón Porte, kendini Nacional takımının sahasında öldürdü. Yıldızının parlamış olduğu sahanın ortasında gece yarısı kendine bir kurşun sıktı. Bütün ışıklar sönüktü. Silah sesini de kimse duymadı. Hava aydınlanırken onu buldular. Bir elinde silahı, öbür elinde ise bir mektup vardı."[176] 1990 yılında Omar Prego tarafından derlenen Cuentos para Patear (Gol Atma Hikayeleri) adlı öykü antolojisinde de yer alan öykü ve yazarı için Prego'nun yorumu şöyledir: "Horacio Quiroga intiharın nedenlerini arama yüzeyselliğinden kaçınarak hikayeyi kaleme almıştır. Bu kısa öykü acıklı bir notla son bulur."[177]

Hikayenin konusu özet olarak şöyledir: Genç bir futbolcunun şöhretin basamaklarını tırmanırken kaçınılmaz bir şekilde aklını yitirdiği anlatılır. Şöhretin yarattığı bu durum onun genç kalbi için fazlasıyla yapay bir cennettir. Söz konusu kişi Monteviedo'nun Nacional takımında orta saha oyuncusu olan Juan Polti'dir. Oyun pratiği konusunda bilinçli, aynı zamanda dikkafalı, fırlayacak ok gibi gergin bir vücuda sahiptir. Bu yüzden bilardo oynar gibi topu gol olana dek sürer.

[176] Eduardo Galeano, a. g. e. s. 66.
[177] Omar Prego, *Cuentos Para Patear(Gol Atma Hikayeleri)*, Ediciones Trilce, Uruguay, 1990, s. 18.

Polti yirmi yaşındadır fakat futbol oynamaya küçük bir kulüpte başladığında on beş yaşındadır. Nacional'den biri onu kafa golü atarken görmüş, iletişime geçip kontrat imzalamıştır. Polti mutludur. Doğal olarak yaşadığı bu gelişmeler genç çocuğa fazla gelmiş, şöhret yoluna bu sert sıçrayışı kendi etrafında dönen bir hortum etkisi yaratmıştır. Tanınmamış bir takımın forveti olarak uykuya dalıp, Nacional'in orta saha oyuncusu olarak uyanmak onu çılgına çevirir. Polti saçmalamaya ve etkili cümleler sarf etmeye başlar. Yazı yazmayı neredeyse bilmez, yaptığı kelime karmaşasıyla içten içe kibirlenir. Olması gerektiği gibi bir sevgili ve bir ev temin eder. Şöhret bir hale gibi sarmıştır etrafını. Kendini öldüreceğini söylemektedir. Polti yavaş yavaş düşüşe geçmektedir. Herkes bunun farkındayken o kendi kendini kandırmaktadır. Bir yıl daha top koşturduktan sonra komisyon onu birdaha oynatmama kararı alır. Fakat bu durum ona açıklanmamasına rağmen, kendisi olacakları hisseder. Polti, bir gece sevgilisinin evinden mutlu bir şekilde ayrılır çünkü birlikteliklerinin üçüncü yılını kutlayacakları gelecek ayın üçünde evleneceklerdir. Gece yarısında uğradığı kulüpte tüm arkadaşlarına haberi verir, mutludur. Elindeki saate bakar son tranvaya yetişmek için oradan ayrılır. O geceye dair bilinenler sadece bunlardır. Sabaha karşı Polti'nin cansız vücudu sahanın ortasında bulunur, ceketinin sol tarafı biraz kalkmış, sağ eliyle ceketinin altında bir şey gizlemektedir. Sol elinde sıkışan bir kağıt okunur:

"Querido doctor y presidente: Le recomiendo a mi vieja y a mi novia. Usted sabe, mi querido doctor, por qué hago esto. ¡Viva el club Nacional!"

(Sevgili doktor ve başkan; annemi ve sevdiğim kadını size emanet ediyorum. Benim sevgili doktorum siz benim bunu niçin yaptığımı biliyorsunuz.Yaşasın Nacional Kulübü!)

Ve altında da şu dizeler:

“ Que siempre esté adelante	*(Her zaman daha ileriye*
El club para nosotros anhelo	*Bizler için takımım*
Yo doy mi sangre por todos mis compañeros,	*Arkadaşlarımın hepsine canımı feda ediyorum*
Ahora y siempre el club gigante	*Şimdi ve daima dev bir kulüp*
!Viva el club Nacional!”	*Yaşasın Nacional Kulübü!)*

Montevideo’da Juan Polti’nin cenazesine eşlik eden salt üzüntü olmamıştır, aynı zaman da şöhret de oradadır. Ona ulaşan ise bedelini kalbinin üzerindeki bir tabancayla öder.

Hikayenin karakter tahliline göre, eserde adı geçen tek bir kişi vardır; Juan Polti. Yazar aslında hikayeyi Abdón Porte’nin gerçek hayattaki intiharı üzerine kurmuştur ancak Quiroga futbolcuyu takma bir isimle yarı kurgu bir düzlemde kaleme alır. Hikayenin sonunda Juan Polti’nin bir not bırakarak annesini ve sevgilisini emanet ettiği doktor her şeyi bilen tek kişi olarak yansıtılmıştır.

Zaman analizi yapıldığında hikayenin başında ve sonunda dış zaman ile çevrelendiği görülmektedir. Geniş zamanın kullanıldığı bu bölümler anlatıcının düşüncelerini kapsaması dolayısıyla okurla arasındaki mesafeyi kaldırır. Olayın gerçekleştiği iç zaman ise geçmiş zaman kipiyle aktarılmıştır ancak herhangi bir tarih bilgisine rastlanılmamaktadır.

Mekana yönelik tek bilgi, olayın Montevideo'da Nacional kulübünün sahasında yaşandığıdır. Ancak hiçbir mekan tasviri yapılmamıştır. Buna rağmen eserde gücünü yitiren bir futbolcunun intihar etmek için kulübünün stadyumunu seçmesi ve cansız elinde tuttuğu mektupta takımı için yazdığı bir şiirin bulunması mekanı daha da anlamlı kılmaktadır.

Eser biçimsel özellikleri bakımından ele alındığında olayların üçüncü tekil şahsın ağzından aktarıldığı görülmektedir. İlahi anlatıcı zaman zaman kahramının duygusal durumunu da tahlil eder, bu nedenle sıfır odaklanmadan söz edilebilir. Anlatıcı zaman zaman tesbitte bulunur zaman zaman eleştirel yaklaşım içine girer.

Anlatım teknikleri açısından eserde çok sık rastlanmasa da zaman zaman kahramanın özelliklerini tanımlamak için tasvire de başvurulmuştur. Şöhretin insanlar üzerindeki etkisinin Juan Polti örneğiyle açıklandığı hikayede kahramanın yaşadığı bunalımı ortaya koymak için tahlilden yararlanılmıştır.

"Y si se la obtiene así, se paba fatalmente con el ridículo, con un revólver sobre el corazón." (Şöhrete ulaşıldığında, bedeli kaçınılmaz şekilde gülünç duruma düşerek ya da kalbinin üzerindeki bir tabancayla ödenir.)

Hikayede intihar olayı anlatılırken sadece şöhretle alakalı bölümlerin aktarılması ve diğer gelişmeler hakkında herhangi bir bilgi bulunmaması özetleme tekniği kullanıldığını ortaya koymaktadır. Anlatıcının çeşitli şekillerde ve vesilelerle sürekli

“gloria” (şöhret) kelimesine dikkat çekmesi eserde leitmotif tekniğinin kullanıldığının göstergesidir.

Horacio Quiroga bu hikayede fazlasıyla söz sanatından yararlanmıştır. Juan Polti’nin yaşadığı şöhretli hayat suni bir cennete benzetilerek açık eğretileme yapılmıştır:

“Es un paraíso demasiado artificial para su joven corazón.”

(Bu, onun genç kalbi için aşırı suni bir cennettir.)

Eserde *“pierde la cabeza”* deyimini kullanarak baş kelimesiyle akıl kast edilmiş iç-dış ilişkisi üzerinden ad aktarması sanatı yapılmıştır. *“el Nacional lo contrató” (Nacional onunla sözleşme yaptı.)* ifadesinde ise kontratı yapanın takım değil, takım yetkileri kastedilerek ad aktarması ayrıca bir takımın insanmışçasına kontrat yapabilmesiyle de kişileştirme sanatına başvurulmuştur.

Hikayede anlamı güçlendirmek adına sıklıkla benzetme sanatından yararlanılmaktadır ve bu benzetmelerde çoğu zaman “gloria” (şöhret) benzeyen kavram olarak kullanılmıştır:

“La gloria lo circulaba como un halo” (Şöhret bir hale gibi etrafını sarıyordu.)

Kahramanın yazmış olduğu mektupta takımına ithaf ettiği şiirde geçen “el club gigante” (dev kulüp) ifadesiyle de abartma sanatına başvurulduğu görülmektedir.

2. 4. 5. Puntero Izquierdo: Mario Benedetti

Yazın hayatı boyunca seksenden fazla eser vermiş ve kaleme aldığı eserleri yirmiden fazla dile çevrilmiş Uruguaylı yazar ve şair Mario Benedetti (1920-2009) 1959 yılında yayımladığı *Montevideanos (Montevideolular)* kitabında Rio Plata jargonu kullanarak yazdığı Puntero Izquierdo adlı bir futbol öyküsüne de yer vermiştir. Yazar bu öyküyü kendisi gibi 45 Kuşağı yazarlarından Carlos Real de Azúa'ya ithaf etmiştir.

Montevideanos'un 1961 yılında çıkan ikinci baskısının önsözünü yazan akademisyen, yazar ve eleştirmen Emir Rodríguez Monegal'e göre Puntero Izquierdo bir öç alma hikayesidir. Öyküde futbolcu, kendisini hastaneye ziyarete gelen arkadaşına onu hastanelik eden dayağın nedenlerini anlatır. "Beneddetti tarafından kaleme alınan daha önce Jorge Luis Borges ve Adolfo Bioy Casares'in *El Hijo de su Amigo* ve *la Fiesta del Monstruo* gibi öykülerinde kullandıkları kenar mahalle jargonunun kullanıldığı amacına ulaşamamış bir rüşvet hikayesidir. Fakat Benedetti'nin bu defa aradığı şey daha önceki eserlerinde bulunmayan bir şeydir. Yazarın aradığı şey kendisine ödeme yapanları ele vererek ve formasını savunarak rüşvet alan kişinin yaptığı kahramanlığın mazoşist tarafıdır."[178] şeklinde yorumlar bu durumu Emir Rodríguez Monegal.

Hikayenin konusu özet olarak şöyledir: Hikayenin baş kahramanı, bir maç sonunda aldığı darbe ile yatağa mahkum olan "amater" (İngilizce amateur sözcüğünden gelir) lakaplı bir futbolcudur. Sol açık olarak forma giyen futbolcuya takımının maçı

[178] Omar Prego, a. g. e., s. 17 - 18.

kaybetmesini sağlarsa Everton takımına geçmesi teklif edilir. Başlangıçta teklifi kabul eden amater, antrenör kendisine hakaret edince gururu incinir ve bir gol atar. Her şey sona erdiği anda diğer takımın oyuncuları (piraña, gallego, chicle) onu hastanelik olana dek döverler. Olaylar baş karakterin futbolcuların başına gelen talihsiz olaylar hakkında anlattıklarıyla başlar. Daha önce Propios civarındaki bir sahada yaşanan olayları hatırlatır. Astral'ın sahasında da yaşlı Ulpiana'yı öldürürler. Kötü bir ölümün meydana geldiği diğer bir stad da Torricelli'ninkidir. Catamarca takımının sağ bek oyuncusunu da o akşam kaptanlarına karşı iyi bir oyun çıkardığı için hastanelik etmişlerdir. Amater ise hastanede olmaktan pişman değildir. Konuşmasının devamında anlatıcı bazı takımların durumu hakkında yorumlar yapmaya başlar. Propios Corrales'e karşı oynadığı final maçını kazanmış mıdır ya da Deportivo Yi'nin sahasında "Yi, Yi, Yi!" diye ağlar gibi bağıran kalabalık maçın finaline kadar nasıl dayanmıştır sorularına cevap arar anlatıcı. Kendisinin çekirdekten yetişen bir profesyonel olduğunu vurgularken söylemek istediği şey profesyonel ya da amatör artık böyle devam edemeyecekleridir. Hiçbir şekilde polis koruması da yoktur ayrıca, eğer bir ceza kesilecekse cumaya kadar gözünü açması mümkün değildir insanın. Fakat kimse öldürülmesine müsaade etmez, öldürmeye kalkışanlar da ertesi gün zaten yüzünü unutacaktır. Yaşananların herkes için korkunç olduğunu dile getiren Amater, Don Amílcar'ın olan biteni anlamadığını ve hiçbir zaman da anlamayacağını vurgular. Çünkü onun için dışarıdan her şey çok kolaydır. Bir pas yüzünden oradadır, antrenörün talimatlarını unutmuştur, mafyanın bunu kendisine ödeteceğini de. Elinden kurtulamayacağı bir kemikkıranla karşı karşıya gelir. Fakat her zaman uzaktan kumandayla yönetiliyormuşçasına olanları atlatmak zorundadır. Amater olayın bir türlü sonuca ulaşmayacağını bilir fakat Don Amílcar olayı abartıp hergün onu

çalıştığı fabrikaya almaya gelir. O çok az kazanan, kötü koşullarda yaşayan bir sol açıktır. Final maçını kaybetmelerine rağmen Amílcar ona Everton'a geçebilmesi için bir pas ayarlayacaktır. Everton için bir pas çok şey demektir. Don Amílcar ise adi adamın tekidir, ki Ente Autónomo'nun direktörü doktor Urrutia'nın da ondan geri kalır yanı yoktur. Diğer yandan "amater" fabrikada yapılacak grevde kendisinin işsiz kalacağını fark eder. Don Amílcar ile konuşmak için Industría kahvesine gitmeye karar verir. Amílcar sunacağı teklifi kabul etmeyeceğini düşündüğü için onunla bir baba gibi konuşur. Ona maçı kazanırlarsa kulübün çok yükseleceğini söyler. Fakat bu milli sporun kutsal çıkarlarına ters düşmektedir. Everton iki yıl önce spor alanındaki düzenleme çalışmalarından ödül kazanarak basamak atlamıştır. Duygularıyla düşünen Amater, ona konunun ciddiyetini anlatır. Fabrikada hayvan gibi çalıştığını dile getirir. Ente Autónomo ve Urrutia'nın konusunu açmaya çalışır. Başka biri de kendisiyle aynı koşullarda olabilir diye düşünür. Adam onun yumuşadığını ve kendisine içini döktüğünü fark eder. Herkes Ameter'in golcü olduğunu bilir bütün paslar bir tek o gole çevirebilecekmiş gibi ona gelir. Ancak bu kritik maçta antrenör defansa yardım etmesi için geride oynamasını emreder fakat o bunun saçma olduğunu düşünür. Çünkü golcü olmak arkada oynamak değildir. Maç sırasında kale direğine çarpan iki topu ona gönderirler o da koşarak Nato Silviera'ya paslar kaleye sokması için fakat pas geri döner Amater'in bu durumda yere kapanmaktan başka çaresi yoktur çünkü o pası gole çevirmemesi gerekir. Ayakkabılarını düzeltirken antrenörü ona aklının nerde olduğunu sorar ve sarhoş diye bağırır. Aksine Amater'in tüm aklı oyundadır ve sarhoş değildir, Amílcar'a göre de son derece zeki bir oyuncudur. Bu sözlere içerleyen genç futbolcu ne kadar iyi olduğunu göstermek için verdiği sözü unutarak bir gol atar ve antrenörün

yüzünde bir gülümseme belirir, takım arkadaşları onu kucaklar fakat diğer taraftan Don Amilcar ve doktor Urrutia'yı fark eder. Maç 1-0 bitmiştir ve Amater'in zafer golüyle takımı tabloda üst sıraya çıkmıştır. Bu da üçüncü sınıf bir takımın yükselişe geçmesi ikinci sınıf bir takımın gerilemesi demektir. Gazeteciler onun muhteşem golünden bahsederken o duş bile almadan sırılsıklam formasıyla oradan çıkarken kolundan tutup çekerler, o anda onu çeken kolda gördüğü altın saatten bunun don Amílcar'ın devasa eli olduğunu fark eder. Bu kişinin kendisini attığı gol için tebrik edeceğini zannederken, onu neredeyse öldürene kadar döverek kanlar içinde olduğu yerde bırakırlar. Yardım istemek için sürünerek Seoane barına doğru giderken bir adam onu kamyonuna alarak hastaneye götürür. Durumu ağır olan Amater onu ziyarete gelen arkadaşına bir gözünü henüz açamadığını, hastanede rahat olduğunu fakak iyileşene kadar bir sezonun geçeceğini anlatır. İyileşince fabrikaya dönme umudu yoktur fakat söz verdikleri gibi Talleres takımındaki pozisyonuna geri dönecektir.

Hikayenin karakter tahliline göre, ana karakter fabrikada işçi olarak çalışan ancak gururlu ve onurlu bir kişiliği temsil eden üçüncü sınıf bir takımda sol açık olarak forma giyen futbol oyuncusudur. Yaratılan bu karakter ile yazarın sektör içinde yaşananlara bir karşı duruşu olduğu saptanabilir. Don Amílcar ise sınırlı yetkisi bulunan bir futbol kulübü yöneticisidir. Mafyavari bir tarzı olan Amílcar kulübün gerek duyulduğunda başvurulan tehdit ve ikna etmek gibi kirli işlerinden sorumludur. Amater'i bir üst takıma geçirme karşılığında maçta kendi takımının yenilmesini isteyen Doktor Urrutia da Amílcar ile aynı kişisel özelliklere sahiptir. Öyküde adı geçen tüm karakterler kurmacadır.

Eserde zaman analizi yapıldığında olayların yaşandığı zaman yani vak'a zamanı ile anlatma zamanı arasında fark olduğu görülmektedir. Anlatıcı olayları geçmiş zamanda hikaye ederken zaman zaman şimdiki zamanı kullanarak dış zamana döner, duygu ve düşüncelerine yer verir. Baştan sona kurgusal olan bu öyküde tarihle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Hikayedeki mekansal unsurlar incelendiğinde anlatıcının, olayları rüşvet sözleşmesini bozması sonucu düştüğü bir hastane odasından aktardığı görülmektedir. Eserde yer alan mekanlar da kişiler gibi kurgusaldır ve çoğunlukla stadyum isimleri yer alır, fakat herhangi bir mekan tasvirine rastlamak mümkün değildir.

Benedetti'nin eserine yönelik biçimsel analiz yapıldığında tek bir anlatıcının olmaması dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşüncelerini ya da geçmişte yaşanan olayları teyit ettirmek amaçlı sık sık ikinci tekil şahsa başvurur, zaman zaman üçüncü tekil anlatıma da rastlanılır fakat metinde olaylar anlatıcının başından geçtiği için genel olarak birinci tekil şahıs ağzından aktarılır:

"Vos sabés las que se arman en cualquier cancha más alla de Propios."

(Propios'a uzak bir sahada meydana gelen olayları biliyorsun.)- ikinci tekil şahıs

"Te aseguro que me habló como un padre…"

(Seni temin ederim ki benimle bir baba gibi konuştu)- birinci tekil ve üçüncü tekil şahıs

Hikaye içi anlatıcı statüsünde bulunan yazar anlatıcı, kendisinin de dahil olduğu rüşvet olaylarını aktarırken okura kendi bakış açısından şahit olduğu ve yaşadığı deneyimleri iç odaklanma tekniği ile anlatmaktadır, bu bakımdan kişisel anlatıcı konumundadır. Sürekli olarak karşısındakini temin etmeye çalışan anlatıcı "*te juro" (sana yemin ederim)* ifadesini de sıklıkla kullanarak inandırıcılığını arttırmaya çalışmaktadır. Eleştirel bir üslup kullanarak sektörün içindeki yolsuzluklara yönelik tesbit ve teşhislerde de bulunmaktadır.

Anlatım teknikleri açısından Benedetti eserinde tasvirden ziyade sosyolojik ve psikolojik tahlile yer vererek sosyal koşullar ne olursa olsun etik değerlerin önemini vurgulamaya çalışmıştır. Olay akışını kesmeden girişik tahlil tekniğiyle görünenin arkasındakine ışık tutmaktadır. Kendi yaşadıklarının benzerlerini örneklemek için eser bilinç akımı tekniğiyle geçmişe döner ve çeşitli takımlardaki futbolcuların yaşadığı talihsizlikleri aktarır. Tamamen anlatıcının hakimiyetindeki eserde iç monolog ya da diyaloğa yer verilmemiştir.

Toplumda yaşanan bozulmaları eserlerinin diline taşıyan yazar bu hikayede baştan sona halk argosu ve futbol terimleri kullanmıştır. Rio de la Plata jargonuyla yazılan eser çeşitli söz sanatlarını da içermektedir. *"La enfermera que me trata como el rey…" (bana kral gibi davranan hemşire…)* ifadesinde benzetme sanatına başvurulmuştur. Aşağıdaki örnekte ise iç dış ilişkisinden dolayı kafa ile akıl kastedilerek ad aktarması kullanılmıştır:

"¿Qúe tenés en la cabeza? (Kafanda / aklında ne var?)

Anlamı güçlendirmek için cevap alma amacı gütmeden soru sorma sanatından yararlanılmıştır:

"No es que me arrepienta ¿sabés? de estar aquí en el hospital"

(Biliyor musun? Hashanede olduğum için pişman değilim.)

2. 4. 6. Obdulio: Eduardo Galeano

Gazeteci, yazar, eleştirmen ve kendini beceriksiz bir futbolcu olarak tanımlayan Eduardo Galeano bir maç izler gibi dünya ekonomisini, bir askeri darbeyi ya da günlük olağan şeyleri eleştirirken acıyla karışık alaylı üslubuyla göze çarpan bir yazardır. Siyasi ve sosyal olaylar üzerine düşüncelerini kaleme alan yazar futbolu da toplumsal bir olgu olarak değerlendirir ve ülkesi Uruguay ve Latin Amerika'dan örneklemeler üzerine tanıklık ettiği tarih çerçevesinde bu sporu kaleme alır. Galeano futbolun çocukluğunu ne derece etkilediğini ve ondan ne kadar beslendiğini çoğu röportajında ifade etmiştir. Futbola adadığı eseri *Gölgede ve Güneşte Futbol* ile de ayağının beceriksizliğini kaleminin gücüyle telafi etmeye çalışmıştır kendince. Gölgede ve Güneşte Futbol'da arkadaşlarıyla yaptığı mahalle maçlarını hikayeleştirmemiştir yazar, futbolu sanatsal ve felsefî yönü olan bir spor olarak yansıtmıştır.

Galeano, geçmişte futbol temalı yazdığı tüm eserlerini 1995 yılında *Gölgede ve Güneşte Futbol* adlı kıtabında derlemiştir. Latin Amerika'yı ve dünyayı gerçekçi bir bakış açısıyla eleştirerek okura sunan yazar bu eseriyle aynı zamanda içinde mizahi unsurları taşıyan bir futbol edebiyatı yazarı olarak da tüm dünyada tanınmaya başlamıştır. Yaşadığı coğrafyadaki edebî çevre onun bu özelliğini bildiğinden dolayı 1990 yılında Uruguaylı gazeteci yazar Omar Prego Gadea (1927-…) tarafından onbir Latin Amerikalı yazarın futbolu anlattığı hikayelerini barındıran *Cuentos para Patear (Gol Atma Hikayeleri)* adlı futbol öyküleri derlemesinde kendisinin de "Obdulio"

başlıklı öyküsüne yer verilmiştir. Daha sonra yazar bu hikayeyi kendi eserinde de yayımlamıştır.

"Obdulio" başlıklı öyküde Galeano temel fikir olarak Brezilya ve Uruguay arasında Maracaná stadında oynanan 1950 Dünya Kupası finalini vurgulamak istememiş, yenilgiyle sarsılan Rio de Janeiro şehirdeki hakim düş kırıklığını ve bu yenilgiyi yaşatan futbolcunun naif yönünü ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu öykü yazarın *Memorias del Fuego (Ateş Anıları)* adlı kitabındaki tüm öyküler gibi kısa ve özlüdür. Görünenin ardındakini de aktarmaya çalışan bu eser bir kahramanlık öyküsü gibi değil ondan çok daha zengin ve sıcak bir yönü barındırır.

Hikayenin konusu özet olarak şöyledir: Uruguaylı milli futbolcu Obdulio Varela (1917-1996) orta sahada oynadığı 1950 dünya kupasını Brezilya'ya karşı galibiyetle sonlandırır. Çocukluğunda koyu bir futbol taraftarı olan yazar tüm Uruguaylılar gibi maçları radyodan takip etmektedir. 1950 dünya kupasını Carlos Solé'nin sesinden dinlerken, birden Brezilya'nın gol attığını duyar ve o anda dünyanın başına yıkıldığını hissederek tanrıya her şeyi tersine çevirmesi için yalvarır. O anda bir mucize gerçekleşmiş, her şey mahvolmuşken akıntıya karşı kürek çekerek takımı 2-1 galibiyetle dünya şampiyonluğuna götüren takımın kaptanı Obdulio Varela olmuştur. Tüm gazeteciler o an itibariyle kahramanlaşan futbolcunun peşine düşerler. Fakat Varela tüm bu hayranlık karşısında böbürlenmeden olanların rastlantıdan ibaret olduğunu dile getirir.

Gece boyunca mütevazılığını koruyan kaptan geceyi yenilen takımın oyuncularıyla Rio de Janeiro barlarında bira içerek geçirir. Brezilyalılar bu mağlubiyeti kabullenemezler. Galibiyetin getirdiği şöhretten hoşlanmayan Varela ertesi günü Montevideo Havaalanı'nda kocaman posterinin önünde bekleyen kalabalığı görünce kılık değiştirerek oradan kaçar. Maç sonrasında Uruguay futbol yöneticileri kendilerine altın, futbolculara gümüş madalya ve bir miktar para verirler. Obdulio'nun aldığı ödül ancak 1931 model Ford marka bir araba almasına yeter, o da bir hafta sonra çalınır.

Eserin karakter tahliline göre, hikayede futbol tutkunu küçük bir çocuk olan anlatıcının dışında tek karakter Obdulio Varela'dır. Gerçek hayattan alınan bu kişi iyi bir futbolcu olmasının yanısıra hikayede kupayı kazandıran kaptan olarak değil mütevazı karakteriyle yüceltilmiştir. Anlatıcının aslında futbol sevgisi ortaya konularak tipik bir Uruguaylı olduğu yansıtılmakta ve futbol için tanrıdan yardım dilemesi aslında Galeano'nun her fırsatta vurguladığı "tanrı rızası için, güzel bir maç lütfen"[179] sözlerini hatırlatır. Yazar, anlatıcı vasıtasıyla kendine ilişkin bazı ayrıntıları okurla paylaşmaktadır.

Hikayenin zaman analizi yapıldığında olayların 1950 yılında dünya kupasının gerçekleştirildiği gün yaşandığı görülmektedir. Vak'a zamanı olarak değerlendirilecek olan bu tarihin üzerinden uzun bir dönem geçtikten sonra yazarın "çocukken" ifadesiyle başlayan anlatma zamanı arasında fark bulunmaktadır.

[179] Eduardo Galeano, a. g. e., s. 13.

Mekan analizine göre hikaye anlatıcının maçı dinlediği evinde başlar. Mekansal bilgi olarak maçı dinledikleri radyodan bahsedilmesi, döneme, kitle iletişim araçlarının yaygınlığına ve Uruguaylıların futbola nasıl ulaştıklarına dair bilgi verir. Daha sonra adı geçen Montevideo Havaalanı'nda asılan takım kaptanın posteri ülkenin her yerinde futbolun fazlasıyla önemsendiğinin göstergesi olarak ortaya çıkar.

Eserin biçimsel özellikleri incelendiğinde yazarın eserinde birinci tekil şahıs ağzından başlayan hikayeyi üçüncü tekil şahıs anlatıcıyla sürdürdüğü görülmektedir. Yazar anlatıcı Obdulio'nun hikayesini kendi üzerindeki etkisini belirttikten sonra anlatmaya başlar. Anlatıcı olanları anlatırken beğenen, takdir ve tasdik eden bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Olayları kendi koşulları ve duyguları etkisinde iç odaklanma ile aktarması bakımından kişisel anlatıcının varlığından söz etmek mümkündür.

Yazar hikayede çok fazla tasvir kullanmamış, karakterin görünenin ardındaki yüzünü açığa çıkarmak için tahlil tekniğini kullanmıştır. Anlatıcı tanrıya Maracaná Stadı'na gidip orada oyunu tersine çevirmesi karşılığında bir sürü adakta bulunur ve o anda bilinç akımı tekniğiyle kendisine ilişkin bir bilgiyi aktarıp olay bütünlüğüne geri döner:

"Nunca conseguí recordar las muchas cosas que había prometido, y por eso nunca pude cumplirlas."

(Hiçbir zaman adamış olduğum şeylerin çoğunu hatırlayamadım, bu yüzden adaklarımı yerine getiremedim.)

Eserde diyalog ve monologlara rastlanmaz anlatıcı her şeyi aktaran hakim konumdadır. Yalnızca bir kez iç diyalogtan faydalanılır:

"-Fue casualidad- murmuró Obdulio, meneando la cabeza."

(-Bir rastlantıydı- diye mırıldandı Obdulio, başını sallayarak)

Gazeteci yazar Galeano eserinde yalın bir dil, vurucu bir üslup kullanmıştır, bu nedenle çok fazla söz sanatı içermemekle birlikte sıkça deyimlerden faydalanılmıştır. Aşağıda örnekte olduğu gibi "dünya başıma yıkıldı" deyiminde eğretileme sanatı işlenerek yaşanan kötü durum dünyanın yıkılmasına benzetilmiştir:

"Cuando la voz de Carlos Solé me transmitió la triste noticia del gol brasileño, se me cayó el alma al piso"

(Carlos Solé, Brezilya'nın gol attığını duyurunca dünya sanki başıma yıkıldı.)

Anlatıcının maçın seyrini değiştirmesi için tanrıya yalvardığı sırada tanrıya arkadaşlık kurma özelliği yüklenerek kişileştirme sanatından yararlanılmıştır:

"Entonces recurrí al más poderoso de mis amigos. Prometí a Dios una cantidad de sacrificios a cambio de que Él se apareciera en Maracaná y diera vuelta el partido"

(O anda en güçlü dostuma başvurdum: Tanrı'ya, Maracaná Stadı'nda belirip orada oyunu tersine çevirmesi karşılığında bir sürü adakta bulundum.)

2. 5. Futbol Edebiyatına Yönelik Eleştiriler

Futbol Edebiyatı eleştirel düzleme taşındığında öncelikle edebiyatçıların genel olarak futbola dair eleştirileriyle karşılaşmak mümkündür. Futbolun popüler bir kültür örneği olduğunu düşünen elitist edebiyat için bu türde bir edebiyat söz konusu bile değilken, Latin Amerika'da halkın afyonu olarak kitleri içine almış futbol, edebiyatçıları da etkilemiştir.

Futbol ve edebiyat arasındaki ilişki zaman içerisinde değişmiştir. Bununla birlikte daima ona destek olan ya da karşı çıkan öykücüler, şairler, gazeteciler ve köşe yazarları var olmuştur. Bu durum söz konusu olduğunda yazarlar iki gruba ayrılmışlardır: Futbol hayranları ve ondan nefret edenler. Bu da gösteriyor ki başından beri bu ilişki bir uyum yakalayamamıştır. "Aydın kesim futbolu aşağılar çünkü onlar için ayakla oynanan bu oyun zaman zaman kitlelerin afyonu, bayağılığın ise ta kendisidir. Avam ve popüler olmakla ilgili eleştiriler genellikle yazın dünyasından ya da sol eğilimli siyasetçilerden gelir. Halbuki bu eleştiriler yararlıdır, çünkü mücadele ruhunu tetiklemiş, bu spora dikkatleri daha da çekmiştir. Sosyolojik yorumlar ve edebî yaratım aracılığıyla savunmayı kışkırtmıştır." [180] Eleştiriler arasında en yoğun olanı şüphesiz Borges'inkidir. Hiçbir zaman futboldan habersiz kalmamış fakat Arjantin'in Hollanda ile dünya kupası finali oynadığı gün ve saatte aynı şehirde ölümsüzlük üzerine bir konferans organize etmiştir. Ancak daha sonra Borges Adolfo Bioy Casares ile birlikte bu tezde de edebî özellikleri incelenen bir futbol öyküsünü yazmıştır. Eserde eleştirel bir

[180] http://works.bepress.com/cgi/viewcontent.cgi?article=1423&context=fernando_carrion, (26.10.2011).

üslupla ele alınan futbol, Borges için de kaleme alınabilecek kadar içselleşmiştir ve bu durum futbol ve futbol edebiyatına yönelik yapılan eleştirilerde bir ayrım söz konusu olduğunun kanıtıdır. Fakat zaman içinde bu kötü bakış açısı değişmiş futbol edebiyatın içinde bir yer edinmiş, edebiyat da futbola nüfuz etmiştir. Neticede futbol da komedi, epik ve dramatik olanı içinde taşıyan bir alt türe bir temaya dönüşür.

"Bazı çevreler futbolun kendi içerisinde efsanevi bir yönünün olduğunu düşünür, bu da onun sanatsal olarak algılanmasını kolaylaştırır. Kıyasıya mücadelelerin yaşandığı tarafların galibiyet ya da mağlubiyetle ayrıldığı bu karşılaşmaların savaşa benzerliği, hakkında yazılanları da destansılaştırmıştır. Çok kolay bir oyun olan futbol ise kazanmaktan ziyade oynarken neşelendirir, bu da onu eşsiz kılabilir. Sporla oynamak, onu yoğurup bir kalıba sokmak, tekrar tekrar düşünüp yeniden icat etmektir. Bu açıdan futbolun edebiyatla ilişkisi yeterli haklılığa sahiptir. Futbolla oynamak için büyük fırsatları olanlar yalnızca onu oynayanlar değildir, aynı zamanda onu konuşanlardır. Onun söyledikleri şüphesiz epik olanı yansıtan efsanevi ve eski mantığın mirasçısı özel bir bileşendir. Zira eskiden destanlarda okuduğumuz şeyi bugün yarım yamalak spor gazetelerinde okuyoruz. Savaşçılar arasında mücadeleci ruhla düzenli savaşlar yürütülür. Stadyumlarda golleri engelleyen çukurlar, tüm stadı harekete geçiren taraftarlar, entrikalar, kehanetler ve büyülerle ortaya çıkan aksilikler gibi dış güçlerin etkisi altındadır. Forvet imkansız olanı gerçekleştirebilecek kapasitededir, fakat çok kolay golleri – nedenini sadece tanrı bilir- kaçırır. Şanlı mücadeleler yaşanır, bu savaşta savaşçı futbolcunun sunabileceği sözde yüksek değerler mevcuttur. Zaman içerisinde kahramanlar ortadan kaybolur. Dünyevi istekler ve tutku yitirilmeye başlanır.

Hafızalarda kalan başarısızlıklarına bakılarak savaşçılara tay, balık gibi lakaplar takılır. Efsanevi savaş alanlarının adları da Maracaná, El Volcan ya da Wembley'dir. Efsanevi yönü gelişen futbolda anlatım faktörü de önem kazanır. Her zaman anlatılan ve anlatılacak olan bu efsanenin ozanlarının olmaması mümkün değildir. Buna rağmen diğer alanlarla kıyaslandığında futbol üzerine çok az edebî anlatı vardır. Futbolda hoşlandığımız şeylerin farkındayız, bu spor daha hayati ve ciddi bir gerçekliği bozmaya yardım ediyor ve genelde futbolu hayattan daha çok seviyoruz. Biliyoruz ki ciddi bir destan değil bu, kavga ediyoruz, kızıyoruz, hakeme karşı geliyoruz. Bazı ülkelerde futbolun destansı yanı daha fazla ciddiye alınır. *Das Wunder von Bern (Bern Mucizesi)* adlı film bunun bir örneğidir. İsviçre'de 50'li yıllarda futbol sayesinde birliğin ve Cermen idealinin yeniden kurulumu anlatılır. Nick Norby'nin romanı olan *Fever Pitch (Futbol Ateşi)* ile Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan edebî olguyu da hatırlayabiliriz. Arsenal fanatiklerinin takımlarıyla bağlılığını konu edinen bu ilginç İngilizce romandan bir film yapılacaktır ve Hornby'e bir son yazması için ısrarla baskı yapılır. Fakat yazar, editörler ve ajanslarla görüşünce futbol üzerine yazılmış bir romanı satmanın her zaman yolunun bulunamayacağı cevabını aldığına dikkat çeker. Dünyanın başka yerlerinde futbolla ilişki daha ikili ve esprilidir. Kolombiya'nın durumu Sergio Cabrera'nın *Golpe de Estadio (Stad Darbesi)* adlı filmiyle ortaya konur. Film Kolombiya eleme maçını izlemek ordunun askerlerine ve o günlerde savaş halinde olan gerillalara ateşkesi hatırlamaları ve farklılıkların uzlaştırılabileceğini görmeleri için zorunlu tutulmuştur. Meksika'da futbol ve edebiyat arasında varolan sözlü, değişken ve efsanevi bağın kendisi de eşsiz bir hikayedir. Meksikalı yazar José Agustin (1944-…) en iyi romanların henüz yazılmamış fakat rüyası görülmüş olanların olabileceğini düşünür. Bunun için

Meksika futbolu çok uygundur. Çok uzun yıllar boyunca gazeteci aktör Rene Franco (1965-…) hiç yazılmamış olan bir roman yazma fikrini ortaya atar. Fakat bu ona zaman zaman imkansız gelir. Sözlü geleneğin yarattığı olasılıklar dünyasında kalmak amacıyla futbol yazın dünyasına direnmiştir."[181] Fakat bu direniş uzun sürmemiş özellikle 1950'li yıllardan itibaren çok sayıda yazar bu türde eser vermiştir.

Kendisi de futbola dair *Gölgede ve Güneşte Futbol* eseriyle edebî ustalığını bebekliğinden beri taraftarı olduğunu iddia ettiği futbolla birleştiren ve her zaman yeteneksiz olduğunu düşünerek kalemiyle sonuna kadar bu sporun arkasında duran Galeano kendisiyle yapılan "Un Mendigo de Buen Partido" başlıklı röportajda futbola yönelik eleştirileri söyle cevaplar: "Geçen günü gazetede Umberto Eco'nun futbola karşı hoşnutsuzluğunu okudum. Orada Eco futbolu eleştiriyordu. Çünkü artık bir tüketim nesnesine dönüştü. İyi futbol her defasında daha az oynanır fakat daha fazla izlenir hale geldi. Aslında bu eleştiriyi tiyatro, müzik, dans ya da edebiyat için de yapmak mümkün. Edebiyatta da yazardan çok daha fazla okur yok mudur? Benim için futbol kolektif kimliği yansıtan kültürün sayısız ifadesinden biridir. Bana nasıl oynadığını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim." Futbolda yaşanan şiddet olaylarının günden güne artması konusunda ise düşüncelerini bir benzetme ile açıklar Galeano; "Futboldaki şiddetse her yerde yaşanan gibi. Fakat burada yapılan ateş yüzünden suçu termometreye atmak gibi bir şey."[182] Rinaldo Martino, Schiaffino, Obdulio Varela Galeano'nun favori oyuncularıdır. Ona göre, Varela yalnızca bir oyuncu değildir, yansıttığı değerleriyle

[181] Alejandro Estivil, a. g. e., s. 65-69.
[182] http://www.sololiteratura.com/gal/entunmendigo.htm, (07.09.2011).

varolur. Çok saygın, sadık, cesur bir adamdır. Fakat futbolun zamanla profesyonelleşmesi onu bir gösteri endüstrisine dönüştürmüştür. Hayatın diğer alanlarında olduğu gibi ticari kâr adına kurban edilen hayaller, onur ve özgürlük kavramları nadir rastlanan şeyler olmuştur.

Edebiyat ve bu popüler spor arasındaki ilişkiye yönelik yorumlar neredeyse sonsuzdur. Yazarlar bizzat tecrübe ettikleri konulara değinerek belli bir toplumsal konuyu iletmeye çalışırlar. Eserler yalnızca felsefî, psikolojik, bilimsel, politik ya da sosyolojik konular üzerine değildir. Bazen günlük hayatın popüler yönlerini de ele alabilmektedir. Top oyunu edebiyatta estetik bir atıf, alternatif bir aktivite ya da karakterlerin temel davranışlarını göz ardı etmeyen bir fon perdesi olarak ortaya çıkmıştır. Burada bahsi geçen eserlerde ulusal ya da Latin Amerika sporunun şikayetçi olduğu organizasyon sıkıntıları, uyuşturucu ve doping kullanma, rekabet ortamı, televizyon kanalları tarafından sömürülme gibi sorunlara yer verilmez. Spor belli anlatıları, şiirleri ve dramatik eserleri barındırabilen bir oluşumdur. Bazen oyuncular hikayelere derinlik ve duygu kazandıran karakterlere dönüşebilir, yıllar önce cadıların, büyücülerin, kralların, prenslerin, toprak ağalarının yaptığı gibi bir hikayenin temel yapısını oluşturabilirler. Eğer bir spor gazete metinlerinde ana tema olarak ele alınabiliyorsa, özel bir dille ve gelenekselci pekçok dilbilimciyi tedirgin etse de başarılı bir üslupla sunulmaktadır. Bu şekilde futbolu konu edinen pek çok eserden söz etmek mümkündür: Popol Vuh, Gölgede ve Güneşte Futbol (Eduardo Galeano), Futbolun Onbir Öyküsü (Camilo Jose Cela), Futbolda Lenin (Guillermo Samperio,1948-…),

Kabilenin Onbiri (Juan Villoro), Alcalde Bulvarı Blues'u (Roberto Huerta Sanmiguel), Kahve Telvesi (Mario Benedetti) Duvarlar Duyar (Juan Ruiz de Alarcon, 1580-1639).

Sergio Olguin (1967-…) ise *El Equipo de los Sueños (Rüyaların Takımı)* adlı bir roman kaleme almıştır. Arjantin Yazarlar Birliği üyesi olan yazar, "Arjantin edebiyatında daima tematik bir karşı çıkış vardı; çoğu yazar tarafından popülizm yapmak olarak değerlendirilen popüler olandan kaçış söz konusudur. Futbol daima aldığı eleştirilerle marjinalleşmiştir edebiyatta, okurlarıyla değil. Amerika Birleşik Devletleri'nde böyle bir problem yoktu. Paul Auster ve Don DeLillio beyzbol üzerine yazmışlar ve kimse bundan rahatsız olmamıştır" şeklinde açıklar düşüncelerini.

Liliana Heker (1943-…), edebiyatta futbola yönelik bir küçümseme olmadığını genelleme yapılamayacağını söyler. Ancak Borges futbolu küçümserken bile Borges olmaktan vazgeçmez ona göre. Fakat pek çok yazar tutkulu taraftarlardır ve yazarlar arasında özel bir reddediş yoktur. "Küçücük bir kızkenden beri hep tutkulu bir ilişkim oldu benim futbolla. Edebiyat sonsuz bir alan, zaten spor da son derece ilginç çatışmaları oyuna sürer" sözleriyle bir bakıma Borges'e eleştirisini ortaya koyar *Pazarların Müziği*'nin yazarı Heker.

İtalyan yazar ve yönetmen Pier Paolo Pasolini en iyi tanımlamayı yapar futbol edebiyat ilişkisi üzerine: "Futbol bir işaretler sistemidir, yeni bir dil gibi, gol anlarından bahsetmek saf şiirsel öğeler barındırır. Her gol daima bir galibiyettir. Daima kuralları çiğnemektir. Kaçınılmazlık, yıldız gibi parlama, şaşkınlık, geri dönülmezlik, şiirsel bir

söz gibi. Şampiyonanın golcüsü daima yılın en iyi şairidir. En iyi gollerin atıldığı futbol ise en başarılı şiirdir." Pasolini Maradona'yı hiç stadta izlememiştir, Maradona da hiç Pasolini okumamıştır. Fakat onun futbolunu her zaman şiirsel bulmuştur."

Futbol edebiyatına karşı çıkan diğer bir Arjantinli yazar Mempo Giardinelli (1947-…) "Futbol ve edebiyat arasındaki benzerlik mutfak ve şiir, felsefe ve roman ya da otomobil ve tarih arasındaki ilişkiye benzer. Bir anlatıcı olarak hiçbir zaman futbol üzerine yazmadım fakat futbol temalı birkaç öykü yazdım" sözleriyle bu ilişkiyi alakasız bulmakta ve futbol edebiyatı ile futbol temalı edebiyat yapmak arasında bir ayrım ortaya koymaktadır. Benzer düşüncelere sahip Pablo Ramos ise "Yazılan futbol hikayelerinin çoğunluğu sporun çok romantik bir yanını yansıtır. Diğer yandan profesyonel olarak yapılan bu sporun iş yönü daha az yaygındır. Edebiyat ise bunu tümüyle içermelidir. Çünkü her şey edebiyatın ta kendisidir aslında. Futbol günlük hayatta bir danstır, dünya kupası başladığında ise korkunçtur; hepimiz işsizliği, San Juan'ın siyanürden kirlendiğini unuturuz. İhmal edildiğinde bir zehirdir, kitlelerin afyonudur." [183] şeklindeki yorumlarıyla edebiyat futbol bağlantısından ziyade bu sporun sosyolojik eleştirisini yapmıştır Arjantinli yazar.

Edebiyat türü olarak futbola yönelik tüm olumlu ve olumsuz eleştirilerin yanısıra bu türün yayın dünyasında yer edinip edinememesi de pek çok araştırmacı ve edebiyatçının ilgisini çekmiştir: "Bir futbol edebiyatından söz edeceksek, –futbol edebiyatı ile illa "edebiyat olsun" diye yazılmış metinleri kastetmiyorum genel olarak

[183] http://www.elortiba.org/pdf/romance_intelectual_con%20la_pelota.pdf, (15.06.2011).

futbol üzerine 'özenle' yazılmış yazıları kastediyorum.- bu 'literatür' sadece oyunu anlamak, bizi bilgilendirmek için değil bizzat okumanın kendisi de bir zevk, bir temaşa olarak da, olduğu ölçüde de anlamlıdır. Yani illa futbolun gerçekliğini yansıtmakla ilgili bir şeyden söz etmiyoruz sadece. Bu bakımdan epey bir zenginleşme var. Bunun ne kadar karşılık bulduğuna dair çok fazla iyimser olamayız. Yayıncılık açısından bakıldığında bu kitaplar öyle çok büyük rakamlarla satmıyorlar. Daha çok taraftarların heyecanlarına hitap eden kitaplar satıyor, kulüp kitapları daha çok satıyor. Diğer kitaplar çok büyük de bir karşılık bulmuyor. Ama futbol üzerine yazmak, söylemek, düşünmek futbolun kendisinden özerkleşen bir anlama ve değere de sahip, bu kendini göstermeye başladı biraz. Bu da sonuçta hakikaten bizi zenginleştirecek."[184]

Latin Amerika'da futbol edebiyatı eserlerini yayımlayan yayınevlerinin çeşitliliği eserlerin yeterince okur bulduğunu göstermektedir, ayrıca gazete, dergi ve akademik çalışmalarda ya da panel, kongre ve konferanslarda bu konuyla karşılaşmak olasıdır, bu nedenle bu coğrafyanın bir futbol edebiyatı literatürüne sahip olduğundan söz etmek mümkündür. Fakat ülkemiz için aynı durum geçerli değildir: "Bir futbol literatüründen hiç söz edilemez. Futbol üstüne yapılmış araştırmalar, incelemeler, eleştiri kitapları aklınıza geliyor mu, hemen bu sorunun sorulduğu şu anda? Birkaçı belirtilebilir belki, ama Avrupa'da futbol literatürünü besleyen çok sayıda biyografi, otobiyografi, anı, inceleme, araştırma, eleştiri kitabı yayımlandığı bilinince, bu 'birkaç' size içler acısı bir durumu anlatmıyor mu? Demek ki yazılı bir futbol kültürü, dolayısıyla nesnel bir eleştiri

[184] Tanıl Bora, "Futbol Üzerine Konuşmak", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Gazi Üniversitesi, Sayı 26, Kış – Bahar, 2008, s. 327.

anlayışı oluşturmak için yeterince gecikmiş durumdayız. Hiç kuşku yok ki bir futbol literatürü yalnızca futbolun içinde kalarak da yaratılamaz. İşin içine popüler kültürün öbür alanları da girer. Futbolu toplumbilimin, ruhbilimin, siyasanın, tıbbın, giderek estetize edilmiş bir kültürün tam ortasına yerleştirerek kavramak da gerekir."[185]

[185] Semih Gümüş, a. g. e., s. 10-11.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Latin Amerika'da Futbol Edebiyatı'nın hangi sosyo-kültürel gelişmelerden etkilenerek ortaya çıktığı ve verilen eserler çerçevesinde bir edebî alt tür olarak değerlendirilmesi için gerekli olan biçimsel ve içeriksel özelliklerinin neler olduğu araştırılmıştır. Edebiyat ürünlerinin insan psikolojisi ya da sosyal yaşamın yansıması olduğu kabul edilerek çalışmaya futbolun edebiyata yansımasına neden olan kültürel artalanına ilişkin araştırma ile başlanmış, futbolun tarihsel gelişimi, sosyo-kültürel bir olgu olarak futbol, din, siyaset ve ekonomi ile olan ilişkisi açıklanmıştır. Futbol ve edebiyat başlığı altında ise bu türde verilen edebî eserler incelenmiş, altı öykü üzerinden edebî analiz yapılmış, bu alt türe yönelik eleştiriler değerlendirilmiştir.

Araştırma neticesinde ulaşılan sonuç şöyledir:

Futbolun diğer kavramlarla ilişkisi incelendiğinde Latin Amerika kültüründe bu denli önemli olmasının nedeninin halkların sosyo-ekonomik koşullarının sağlayamadığı üstünlük, başarı, zafer gibi duyguları futbolun insanlara yaşatması ve hiyerarşi duvarlarını yıkması olduğu saptanmıştır. Futbol Latin Amerikalı bir çocuğun en ucuz eğlencesiyken gelecekte yıldız bir futbolcu olma umudu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle Latin Amerika'da futbol salt bir spor değildir, bu çalışmada da yer aldığı üzere tutunulacak pozitif bir ideal, halkın afyonu, XXI. yüzyılın laik dini, milliyetçiliğin aracı ve bir ihraç kalemidir.

Latin Amerika'da futbolun edebiyatla ilk karşılaşmasının Mayaların kutsal kitabı Popol Vuh ile olduğu saptanarak günümüze dek verilen eserler düzyazı ve şiir türünde tasnif edilmiştir. Sonuç olarak düzyazı (roman, hikaye, deneme, tiyatro) türlerinden sayıca en çok hikaye ve deneme türünde eser verildiği ortaya çıkmıştır. Yazılan roman türündeki eserlerde genellikle futbol eğlenceli bir üslupla ele alınmıştır. Deneme türünde kaleme alınan eserlerin konuları; futbolun yönetim birimleri, futbolda ırkçılık, futbolcuların durumu, futbol ve edebiyat ilişkisi, futbolun halk için önemi, dünya kupaları, kulüplerin durumu, futbolun dinselleştirilmesi gibi çeşitlilik göstermektedir. Tiyatro türünde ise araştırma sırasında bir tek esere rastlanmıştır. Bu çalışmada analiz için tercih edilen hikaye türünde ise zaman zaman denemedeki konularla paralel daha çok bireysel tanıklıklar ve deneyimlerle kurgulanmış eserler kaleme alınmıştır. Şiir türünde verilen eserlerde ise futbol genellikle hayatın bir metaforu olarak karşımıza çıkmaktadır. Pek çok şiir yazarını en çok etkileyen futbolcuya ithaf edilmiştir. Futbolculara övgüler yağdıran dizeler zaman zaman bir çocuğun futbolla ilişkisi üzerinden duyguları aktarmaktadır.

Bu tez çalışmasında futbol edebiyatının hikaye türündeki altı örneğine ilişkin yapılan edebî analiz sonucunda konunun genellikle bir futbolcunun ya da taraftarın başından geçen olaylar olduğu saptanmıştır. Gerçek hayattan alınan ya da kurgulanan karakterler futbol adına prototip konumundadırlar. Genellikle 1950'li yıllardan sonra verilen eserlerde olayları abartmadan, idealize etmeden anlatmaları, nesnel gerçekleri ele almaları ve her şeyi doğadaki haliyle yansıtmaları bakımından bu çalışmada incelenen eserlerin natüralizm ve realizm akımlarına yakın olduklarını söylemek mümkündür.

Futbolun evrenselleşme sürecinde verilen eserlerde yazarların ekonomik çıkarların futbola verdiği zararı dile getirmek adına eleştirel üsluba yer verdiklerini söylemek mümkündür. Hikayelerde genellikle birinci tekil ya da üçüncü tekil şahıs ağzından olayları anlatan anlatıcı hiçbir zaman tarafsız konumda değildir. Tanrısal ya da kişisel anlatıcının hakim olduğu eserlerde iç odaklanma tekniği kullanılır. Hikaye içi anlatıcı bazen olayların gözlemcisi bazen kendi hikayesinin anlatıcısıdır. Bu eserlerde mekan kullanımı önemlidir, olayların genellikle futbol sahalarında geçmesi hikayenin tiyatral yönünü beslemektedir. Anlatım tekniklerinden tasvirle genellikle kişi ya da mekan betimlemesi yapılmaktadır. Benimsetici, eleştirel, takdir ve tasdik eden bir üslubun hakim olduğu eserlerde anlatıcı okuru yönlendirmek adına bazı tahliller sunmakta, genellikle iç monolog ya da iç diyalog tekniğiyle girişik tahlil kullanılmaktadır. Geriye dönüş ya da bilinç akımı tekniğiyle yazarın anlattıklarına tanıklık sağlamak, örneklendirmek ya da sadece görünenin artalanını aktarmak istediği belirlenmiştir.

Analiz edilen eserlerin ortak biçimsel özelliklerine bakıldığında futbol edebiyatının kendine özgü, metaforlara dayanan bir yapı üzerine kurulu olduğunu söylemek mümkündür. Bir spor türü üzerine yapılan edebiyat olmasından dolayı onu üreten farklı disiplinlerden beslenen aydınların eserlerinde kendilerine özgü jargonları ile ortaya çıkar. Futbol edebiyatı eserlerinin dilinde oyunda üçgen kurmak, diagonal pas atmak, kaleye paralel giren top gibi geometrik terimler; strateji, atış, mücadele gibi savaşla ilgili ifadeler; futbol tanrıları, taraftarlığın kutsal kardeşliği, tanrının eli, kurtarıcı gol gibi dinî kelimeler; kedi Felpa, ayı Antuña gibi hayvan isimleri kullanılarak sıkça metaforlara yer verilmiştir. Ad aktarması, eğretileme ve benzetme gibi söz sanatlarından

sıklıkla faydalanılarak anlam zenginleştirilmiştir. Tüm dünya dillerinde olduğu gibi Latin Amerika İspanyolca'sında da İngilizce'den gelen half-back, corner, dripling gibi kelimelerle bir yabancılaşma söz konusudur. Dramatik ve epik unsurlar da barındıran eserlerde anlatım zaman zaman yalın zaman zaman destansı özellikler taşımaktadır.

Sonuç olarak analiz edilen eserlerin biçimsel ve içeriksel özellikleri değerlendirildiğinde, Prof. Dr. Rıza Filizok'un tanımladığı edebî eserlerin niteliklerini taşıdığı gözlemlenmiştir: Eserlerde yazar okura bir dünya görüşü, futbola bir bakış açısı sunar. Bu aktarımı yalnızca metnin görünürdeki anlamıyla değil çağrışımlar, sembollerle mesajın tamamını iletir. Kullanılan söz sanatlarıyla edebî eserin olmazsa olmazı estetik anlatım yakalanmıştır. Metinler yoruma, kişisel alılmamaya açık ve çok anlamlıdır. Amaç sadece bilgi akışını sağlamak değil, okur tarafından değerlendirilmesini, kendinden bir şeyler bulmasını sağlamaktır. Ayrıca kurgusal özellikler taşıması bakımından da eserlerin edebî nitelikte olduğu söylenebilir. Tüm bu nitelikler göz önünde bulundurulduğunda futbol edebiyatından bir edebiyat alt türü olarak bahsetmek mümkündür.

ÖZET

Bu tez çalışmasında bir spor dalı olan futbolun etkileşim içinde olduğu alanlarla ilişkisi üzerinden Latin Amerika edebiyatında nasıl yankı bulduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

Futbolun edebiyata yansımasının ardında tarihsel, sosyolojik veya kültürel bir nedenin olduğu düşünülerek öncelikle futbolun ortaya çıktığı coğrafyalar irdelenmiş, hangi gereksinimle Latin Amerika'da bir insan pratiği olarak gerçekleştirildiği ortaya konulmuştur. Kronolojik bilgilerin yanısıra halkın sosyal koşulları ve kültürel kimlikleriyle nasıl örtüştüğü ve bu coğrafyada futbolun nelerin ifadesi olduğu saptanmıştır. Sosyologların incelemeleri çerçevesinde Latin Amerika'da futbolun neden tüm dünyada olduğu gibi popüler kültürün bir parçası olarak değil halkların afyonu olarak değerlendirildiği açıklanmaya çalışılmıştır.

Latin Amerika'da futbol ilk defa dinî gereksinimleri karşılamak amacıyla oynanmıştır, XXI. yüzyılda ise yeniden laik bir din olarak kendisinden söz ettirmektedir. Çalışmada bahsedilen futbol ve dinin birleştirildiği kurumların ve tanrılaştırılmış futbolcuların varlığı da bunun bir göstergesidir. Toplumu bu denli etkileyen bu spor tarih boyunca siyasiler için de milliyetçiliği pekiştiren bir araç olarak kullanıldığı saptanmıştır. Modern futbol kaçınılmaz olarak ekonomik çıkarların da bir parçası olmuştur. Bu çalışmada futboldaki stil ve yetenekleriyle göze çarpan Latin Amerikalı

futbolcuların ülkeleri için diğer pek çok şey gibi dünyaya sunulan birer ihraç kalemine dönüştüğü de anlatılır.

Çalışmanın ikinci bölümünde futbol ve edebiyat ilişkisinin tüm dünyadaki başlangıç metinlerinin neler olduğu saptanmıştır. Daha sonra Latin Amerika ekseninde bu türdeki ilk eserin *Popol Vuh* olduğu görülmüş ve günümüze kadar kaleme alınan tüm eserler hakkında bilgi verilmiştir. Ele alınan edebiyat türleri düzyazı (roman, hikaye, deneme, tiyatro) ve şiir olarak tasnif edilmiş, örnek eserler hakkında bilgi verilmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda Latin Amerika'da her biri aynı zamanda birer futbol taraftarı olan önemli yazarların futbolu bir edebî alt tür olarak kabul ettikleri ve bu alt türde eserler verdikleri görülmüştür. Futbolun edebî bir alt tür olup olmadığı çalışmanın son bölümünde altı Latin Amerikalı yazarın örnek eserleri incelenerek türün biçimsel ve içeriksel özellikleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Tüm araştırma boyunca bu edebî alt türe yönelik rastlanılan eleştirilerle çalışma sonlandırılmıştır.

ABSTRACT

This study aims to explain how football, as a sports branch, has influenced the Latin American literature on the basis of the areas which football is in interaction with.

First of all, considering that there is a historical, sociological or cultural reason underlying football's influence on literature, geographies where football appeared are examined and why it was performed as a human practice in Latin America is discussed. In addition to chronological data, how football corresponds to public social conditions and cultural identities, and what football means in this geography are determined. Within the framework of sociologists' researches, it is aimed to explain why football is regarded not as a part of the popular culture, as is the case all over the world, but rather as opium of the masses.

Football was played for the first time in order to fulfill religious requirements in Latin America. However, it is mentioned as a secular religion in the 21st century. As analyzed in this thesis, the presence of the institutions that combine football and religion, and the deified footballers stands as evidence. It is also found out that this branch of sports with deep impacts on the society has been used by politicians as a tool to reinforce nationalism throughout history. Modern football has inevitably become a part of economic interests. This study also touches upon how the Latin American footballers, who are stylistically and skillfully outstanding, have been transformed into an item of export offered to the world just like many other items for their country.

In the second part of this study, the texts that are accepted to mark the beginning of the relationship between football and literature all over the world are determined. In this context, *Popol Vuh* is the first work of this genre in Latin America, and all other works produced up to present time are listed with informative details. The observed literary works are categorized as prose (novel, story, essay, drama) and verse, and sample literary works are introduced with informative explanations.

As a result of the research and analysis, it is discovered that important writers, each of whom are football fans at the same time in Latin America, accept football as a literary genre and produce works in this genre. In the final part of this thesis, whether football is a literary genre or not is discussed through an analysis of six Latin American writers' sample works on the basis of the stylistic and contextual features of the genre. The study ends with criticism about this literary genre.

KAYNAKÇA

AGUSTÍN RAMÍREZ, José, *Ciudades Desiertas (Terk Edilmiş Şehirler)*, Editorial Alfaguara, México.

ALVER, Köksal, "Edebiyat Sosyolojisi ve Hayat", *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi,* Sayı 15, İzmir, 2006.

ARSLAN, Tunca, *Futbol ve Sinema*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.

AZZELLİNİ, Dario, THİMMEL, Stefan, *Futbolistas: Futbol ve Latin Amerika,* çev. Serra Bucak, Otonom Yayıncılık, İstanbul, 2008.

BAHADIR, Ziya, *Futbol Seyircisinin Sosyo-Ekonomik, Kültürel Yapısının Şiddet Eylemine Etkisi,* Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 2006.

BATUM MENTEŞE, Oya, "Edebiyat Nedir?", *Littera Dergisi,* Ankara, 2008.

BELLOS, Alex, "El Futbol y Brasil" (Futbol ve Brezilya), *Letras Libres*, Yıl. 5, Sayı 58, İspanya, Ekim, 2003.

BELLOS, Alex, *Futebol: Brezilya Tarzı Yaşam***,** çev. Çiğdem Özüer, Literatür Yayınları, İstanbul, 2003.

BOSTANCIOĞLU, Adnan, "Taraftar ve Solcu Olmak", *Futbol ve Kültürü*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

BORA, Tanıl, *Takımdan Ayrı Düz Koşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

BORA, Tanıl, "Futbol Üzerine Konuşmak", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* Gazi Üniversitesi, Sayı 26, Kış – Bahar, 2008.

CABRERA INFANTE, Guillermo, *Infantería (Piyade)*, Fondo de Cultura Económica, Meksika, 1999.

ÇAĞLAYAN, Hakan Salim, FİŞEKCİOĞLU, İ. Bülent, *Futbol Seyircisini Şiddete Yönelten Faktörler,* Yüksek Lisans Tezi, S. Ü., Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2003.

DONUK, Bilge, ŞENDURAN, Fatih, *Futbolun Anatomisi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2006.

ECO, Umberto, "How Not to Talk about Soccer" (Futbol Hakkında Nasıl Konuşulmaz ki), *How to Travel with a Salmon and Other Essays (Somon Balığıyla Yolculuk ve Diğer Denemeler),* Harcourt, Brace, ABD, 1994.

ERDOĞAN, İrfan, "Futbolun İncelenmesi", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Gazi Üniversitesi, Sayı 26, Kış – Bahar, 2008.

ESTIVIL, Alejandro, "Futbol Inexistente, Literatura Inexistente", (Futbol Yoksa, Edebiyat da Yoktur), *Revista de la Universidad Nacional Autónoma de México,* Sayı 22, 2005.

GALEANO, Eduardo, *Gölgede ve Güneşte Futbol*, çev. Ertuğrul Önalp, M. Necati Kutlu, Can Yayınları, İstanbul, 2008.

GARCIA MÁRQUEZ, Gabriel, *Anlatmak İçin Yaşamak*, çev. Pınar Savaş, Can Yayınları, İstanbul, 2005.

GARRO, Elena, *Busca mi esquela & Primer amor (Ölüm İlanımı Ara & İlk Aşk*), 14. Baskı, Ediciones Castillo, México, 1996.

GIL CASTAÑEDA, Victor, "El Feómeno del Futbol en Algunos Textos Literarios: Clasicos y Contemporáneos" (Edebî Metinlerde Futbol Olgusu: Çağdaşlar ve Klasikler), *Memoria Académica*, Universidad de la Plata, Yıl. 11, 2009.

GÜMÜŞ, Semih, *Futbol ve Biz*, Can Yayınları, İstanbul, 2000.

JOYCE, James, Ulysses, çev. Nevzat Erkmen, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

KAPUSCINSKI, Ryszard, *Futbol Savaşı*, çev. Gül Çağalı Güven, Om Yayınevi, İstanbul, 2000.

KUPER, Simon, "The Sage of Real Madrid" (Real Madrid'in Bilgesi), *Financial Times*, İngiltere, 21.01.2011.

KUTLU, Mehmet Necati, *Tılsımdan İnanca*, Cadde Yayınları, İstanbul, 2004.

MARTÍNEZ, Cristopher, "El Inframundo y el Mundo Celestial en el Juego de Pelota Maya" (Mayaların Top Oyununda Gökyüzü ve Yeraltı Dünyası), *XVIII Simposio de Investigaciones Arqueológicas,* Guatemala, 2004.

OROPESA, Salvador A., "Historia de Futbol" (Futbol Tarihi), *Chasqui*, 38. 1, 2009.

PEREZ TORRES, Raúl, *Área de Candela-Futbol y Literatura (Ateş Alanı, Futbol ve Edebiyat),* Biblioteca del Futbol Ecuatoriano, Flacso, Ekvator, 2006.

PREGO, Omar, *Cuentos para Patear (Gol Atma Hikayeleri),* Ediciones Trilce, Uruguay, 1990.

SANTORO, Roberto, *Literatura de la Pelota (Topun Edebiyatı)*, Ediciones LEA S. A., Buenos Aires, 2007.

ŞENTÜRK, Ünal, "Popüler Bir Kültür Örneği Olarak Futbol", *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt:31, No: 1, Mayıs, 2007.

TALİMCİLER, Ahmet, *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporu*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2010.

VARGAS PEREIRA, Javier, "Definiciones de Futbol" (Futbolun Tanımları), *ABC*, 7 Haziran 2010.

VILLENA FIENGO, Sergio, "Del Futbol y Otros Demonios Futbol, Religion y Nacionalismo en Costa Rica" (Futbol ve Öbür Şeytanlar; Kosta Rika'da Futbol, Din ve Milliyetçilik), *I. Encuentro de Alesde*, Brasil, 2008.

WAHL, Alfred, *Ayaktopu Futbolun Öyküsü*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

İnternet Kaynakları

ALTAN, Ertan, "Aydınlar Hep Sahadaydı", Yeni Şafak, www.yenisafak.com.tr, (09.04.2012)

BORA, Tanıl, "Altıncı Gün İse Futbola Aittir", www.radikal.com, (19.08.2010).

BRIENZA, Hernán, "El Futbol Tiene la Palabra" (Futbolun Söylecek Sözü Var), www.elortiba.org, (15.06.2011).

CARRIÓN MENA, Fernando, "Futbol y Literatura" (Futbol ve Edebiyat), www.works.bepress.com, (26.10.2011).

GÜR, Ayşen, "Edebiyattan Futbol Klasikleri", http://dosyalar.hurriyet.com.tr, (30.10.2011).

MARTÍNEZ MOYA, Pedro, "Juego de Pelota Prehispánico" (Koloni Öncesi Top Oyunu), *Revista Digital*, Buenos Aires, Haziran 2004, Yıl. 10, Sayı. 73, http://www.efdeportes.com/, (21.08.2011).

MARTÍNEZ RUIZ, José Luis, "Pueblos Indígenas de México y Agua", www.unesco.org.uy, (17.05.2012).

ÖZDENÖREN, Rasim, "Yazmak şizofreni mi?", Yeni Şafak, http://yenisafak.com.tr, (12.04.2012).

SEOANE, David, "El Futbol la Nueva Religion del Siglo XXI" (XXI. Yüzyılın Yeni Dini Futbol), http://www.laondadigital.com, (04.09.2011).

VALDESPINO LARCO, Luis Fernando, "Historia y Evaluación del Futbol" (Futbol Tarihi ve Gelişimi), www.monografias.com, (13.09.2011).

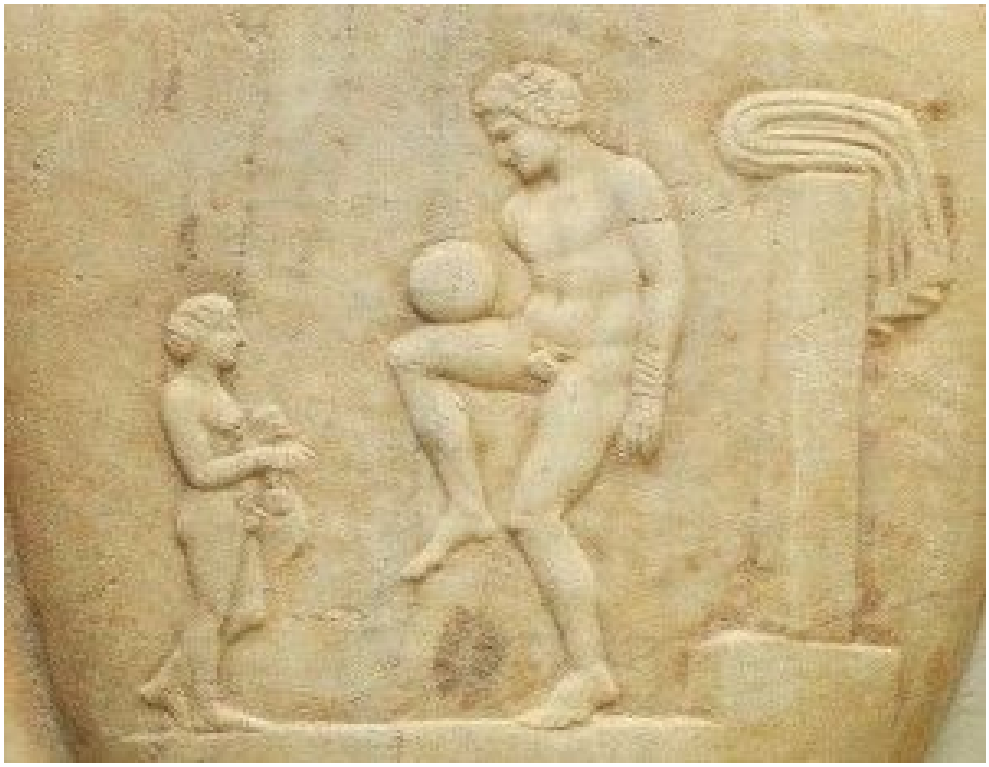
http://www.emol.com, (07.09.2011).

http://www.gutenberg.org (21.11.2011).

http://www.sololiteratura.com, (07.09.2011).

http://es.wikibooks.org, (29.07.2011).

EKLER

Resim-1. M.Ö. V. YüzyılHarpastum/ Romalılar. Kölesiyle bir top oyuncusu

Resim-2. Tepük

Resim-3. XIX. Yüzyıl başlarında bir soule maçının başlama vuruşu

Resim-4. Olmek Başı

Resim-5. Tepantitla Duvarı (Teotihuacán, Meksika)

Resim-6. Chichen Itzá Top Oyunu Sahası (Yucatán, Meksika)

Resim-7. Tanrı Quetzalcoátl temsili, Tüylü Yılan
(Quetzalcoátl Tapınağı, Teotihuacán, Meksika)